Pleșa Roxana

TEME ACTUALE DE SOCIOPSIHOLOGIA FAMILIEI

Presa Universitară Clujeană

ROXANA PLEŞA

TEME ACTUALE
DE SOCIOPSIHOLOGIA FAMILIEI

ROXANA PLEŞA

TEME ACTUALE
DE SOCIOPSIHOLOGIA FAMILIEI

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2018

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Mihai Pascaru

Conf. univ. dr. Gabriela Dumbravă

ISBN 978-606-37-0450-5

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

Psihologia familiei poate fi un domeniu ce se ocupă cu studiul teoretic și aplicativ al mecanismelor psihologice ale constituirii, menținerii și disoluției familiei, precum și al proceselor și fenomenelor ce au loc în cadrul unei familii.

Din perspectivă sociologică, prin familie înțelegem o formă de comunitate umană alcătuită din doi sau mai mulți indivizi uniți prin legături de căsătorie și/sau partenere realizând, mai mult sau mai puțin, latura biologică și sau cea psihosocială.

Căsătoria este un proces interpersonal al devenirii și maturizării noastre că personalități, un proces de conștientizare, redirecționare și fructificare a tendințelor, pulsiunilor și al finităților inconștiente de autocunoaștere prin intercunoaștere.

Cunoașterea familiei este esențială, cel puțin din trei considerente:

1. Este suportul cognitiv fundamental pentru comportamentul majorității indivizilor. Ei aleg parteneri, întemeiază familii, cresc copii fără să fi studiat psihosociologia familiei sau psihologie socială.

2. Este „materia primă” pentru investigațiile sistematice de anvergura de psihologie socială, psihosociologie, antropologie socială și culturală. Datele despre conținutul conștiinței comune pentru o anumită problemă și într-un areal sunt culese prin metode cantitative și calitative.
3. Este o „realitate” puternic diferențiată pe un continuum ce pornește de la constatări simple, clișee și prejudecăți, până la observații și raționamente profunde, explicații și interpretări subtile. Situarea pe acest continuum depinde de inteligență, nivel de cultură, multitudinea și varietatea experienței. Dacă avem în vedere „vârfurile” vom depista explicații care au corespondent în psihosociologie. Adesea diferența este doar de limbaj.

Capitolul 1. De ce este necesară o familie?

1.1.Evoluția social-istorică a familiei

Prima formă și cea mai primită de familie se confundă cu *clanul nediferențiat.* Ideea centrală a acestei forme de familie este că femeia era centrul grupării social-familiale, aceasta pentru că ea era cea care avea poziție dominantă, deoarece se ocupa cu agricultura, iar de noțiunea de agricultură se leagă imediat cea de proprietate.

Următoarea formă de familie este *clanul diferențiat (poliginandria).* Între cele două tipuri de clan nu e decât o diferență de structură, de compoziție. Astfel, se împiedică progresiv unirea dintre mamă și fiu, tată și fiică, soră și frate. Acestea ar fi cele două forme de familie caracterizate prin existența matriarhatului.

A treia formă de familie este *familia pereche (familia sindiasmică),* care se reduce la monogamie, fără

însă să implice credința conjugală. Progresul pe care îl aduce familia pereche constă în faptul că este recunoscut cu certitudine tată adevărat, ceea ce în formele anterioare de familie era mai greu de realizat. După ieșirea din promiscuitate și îndeosebi o dată cu generalizarea familiei pereche, a apărut ideea de incest și forme tot mai largi și mai severe de interzicere a acestuia.

A patra formă de familie este *familia patriarhală.* Această formă de familie funcționa sub autoritatea celui mai în vârstă adult de sex masculin și cuprindea, pe lângă soț și soție, descendenții necăsătoriți indiferent de sex și descendenții căsătoriți de sex masculin, soțiile și copiii acestora din urmă.

Evul Mediu aduce un nou tip de familie, *familia tradițională,* care prezintă destul de puține schimbări semnificative, dacă o raportăm la cea patriarhală. Se intensifică disocierea progresivă a marilor familii și se accentuează individualizarea lor. În același timp, diferențele dintre bărbat și femeie devin și mai mari, fiind ierarhizate în folosul bărbatului.

Începând cu secolul al XVI-lea, dar mai ales din secolul XVIII, se impune *familia modernă (nucleară),*

redusă numeric la cei doi soți și copiii lor necăsătoriți. Se bazează pe o complementaritate a rolurilor soț-soție, pe o mai mare independență față de familiile de apartenență ale soților.

Secolul XX este caracterizat de creșterea sentimentului identității individuale a femeii, consecința cea mai importantă fiind aceea că înăuntrul vieții private a familiei, se instituie o viață privată individuală, iar dacă înaintea familia trecea înaintea individului, acum individul trece înaintea familiei. Către sfârșitul acestui secol, apare un nou tip de familie, *familia restructurată.* Acest concept cuprinde o pluralitate de configurații familiale: cupluri fără descendenți, căsătorii deschise adaptare realității sociale contemporane. La baza lor stau opțiunea individuală și permanenta modelare a rolurilor în funcție de context, structură de personalitate a individului, pregătire profesională. Acest tip de familie pare a fi cel mai potrivit pentru afirmarea individualității, în special pentru femeie, dar, în același timp, pare a avea consecințe dintre cele mai nefaste pentru societate, în ansamblul ei.

1.2.Originea grupului familial

Oamenii au caracteristici biologice comune cu alte primate, care fac posibilă și necesară viața în grupuri restrânse: nașterea puilor și îngrijirea acestora, sexualitate pe tot parcursul anului, diviziunea muncii bazată pe sexe. Fără alte caracteristici biopsihologice, care nu se găsesc la nivelul primatelor, oamenii nu ar fi putut institui însă forme stabile de familie. Dintre acestea, esențiale sunt: limba, autocontrolul, abilitatea de a planifica în colectiv și de a învăța noi forme de comportament.

Legat de nevoia de a îngriji copiii pentru a deveni ființe umane, dar și ca o valoare independentă, se invocă argumentul că, întrucât în toate comunitățile umane există o diviziune pe sexe a muncii, familia ar fi soluția cea mai eficientă de colaborare a tipurilor de activități feminine (îngrijirea copiilor, îngrijirea animalelor) cu cele masculine (vânătoarea, apărarea teritoriului).

Apariția familiei mai este explicată și prin nevoia de a reglementa relațiile sexuale dintre membrii unei comunități în vederea reducerii competiției sexuale. Necesitatea de a reduce conflictele interne din grupul

lărgit a condus la apariția familiei, iar necesitatea de a le reduce în interiorul familiei a dus la tabuul incestului.

În acest context explicativ se înscrie și principiul legitimității, potrivit căruia funcția mariajului și a familiei este de a identifica bărbatul responsabil pentru protecția femeii și a copiilor și pentru plasamentul acestora în societate.

Teoria cooperării și a schimbului insistă asupra faptului că mariajul în afara familiei sau a tribului constituie cel mai eficient mijloc de creare de alianțe. Schimbul de femei și bărbați este prima relație socială serioasă care a servit ca exemplu și a constituit baza pentru toate celelalte schimburi ce leagă și mențin indivizii și familiile împreună în sistemele sociale stabile.

Toate aceste explicații de nuanță funcționalistă denotă beneficii importante pentru indivizi și comunități în descoperirea familiei.

1.3.Paradigme de bază în explicarea familiei. Definirea familiei

O analiză a limbajului cotidian și a textelor relevă o varietate de conținut a termenului ”familie”, mergând de la înțelesuri mai vagi atribuite de simțul comun până la definiții mai exacte oferite de juriști. Sociologia și antropologia încearcă, în definirea familiei, să depășească nivelul simțului comun, dar nu se pot opri nici la aspectele formale, legale, întrucât prin esența sa, abordarea social-antropologică vizează interacțiunea dintre formal-informal în viața socială, cu accent pe acesta din urmă.

Definiția dată de Murdock (apud Iluț, 2005, p.65) pare destul de completă. El afirmă că familia este ”un grup social caracterizat prin rezidență comună, cooperare economică și reproducție. Ea include adulți de ambele sexe, dintre care cel puțin doi au relații sexuale recunoscute social și unul sau mai mulți copii, proprii sau adoptați, pe care îi cresc și îngrijesc”. Lévi-Strauss (apud Iluț, 2005, p.65) definește familia ca fiind ”un grup social ce își are originea în căsătorie, constând din soț, soție și

copii sau alte rude, grup unit prin drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale”.

Damian (1972, p.58) se referă la familie ca la ”un grup de rude unite prin căsătorie, sânge sau adoptare care trăiesc împreună, desfășoară o activitate economico-gospodărească comună, sunt legate prin relații spirituale – ideologice și psihologice -, iar în condițiile existenței statului și dreptului, și prin anumite relații juridice”.

Stănoiu și Voinea (1983, p.16), trecând în revistă mai multe definiții și analizându-le, oferă propria variantă: ”familia este un grup social realizat prin căsătorie, alcătuit din persoane care trăiesc împreună, au gospodărie casnică comună, sunt legate prin anumite relații natural-biologice, psihologice, morale și juridice și răspund una pentru alta în fața societății”.

Fiind o realitate socială atât de complexă, familia a devenit subiect și obiect predilect al cercetărilor inter și multi-disciplinare, între care cele de psihologie socială, sociologie, antropologie, psihoterapie și psihopatologie dețin poziții prioritare. Prin urmare, au apărut o serie de *paradigme* care încearcă să explice funcționalitatea

familiei, fiecare având concepte, poziții și metode de investigare proprii.

1. Teoria ciclurilor vieții

Această abordare se focalizează pe înțelegerea dezvoltării și creșterii membrilor familiei în perspectivă evolutivă. Teoreticienii dezvoltării gândesc ciclurile vieții individuale și familiale în termeni de stadii specifice. Stadiile urmează o ordine secvențială, asemănătoare pentru oricine, dar în cadrul fiecărui stadiu reacțiile psihologice ale oamenilor variază foarte mult.

Schema ciclurilor vieții familiale precizează intervalele de timp în care se produc schimbări în dezvoltarea familiei, oferind posibilitatea focalizării cercetărilor pe problematica familiei într-unul sau altul din stadiile ei de dezvoltare. Cele cinci stadii sunt:

- Stadiul familiei fără copii;
- Stadiul familiei cu copii preșcolari;
- Stadiul familiei cu copii de vârstă școlară;
- Stadiul familiei părăsită de copiii deveniți adulți;
- Stadiul ”familiei” omului singur (văduvia).

Teoria ciclurilor vieții include o analiză sistematică a schimburilor la care membrii familiei se pot aștepta pe parcursul existenței lor.

2. Teoria structurală

Această abordare pleacă de la structura familiei și aduce în discuție problema schimbărilor care au loc în interiorul acesteia, schimbări ce exprimă dinamica ei.

În acest sens, tranziția familiei de la structura de tip tradițional la cea de tip modern a bulversat adoptarea rolurilor conjugale, și așa bulversate de influența latentă și inconștientă a modelelor parentale.

Teoria structurală analizează rolurile și relațiile de putere ale componentelor sistemului familial.

Rolul conjugal și/sau parental se formează inițial prin imitația (preluarea) sau negarea (conștientă și/sau inconștientă) a modelelor de rol corespondente, cunoscute în familia de origine (de apartenență). Deși individul se raportează la acest model de rol cunoscut (acceptat sau negat), rolul conjugal și/sau parental se construiește prin exersarea în propriul nucleu familial, dobândind o proprie și originală morfologie și funcționalitate.

Ierarhia puterii se referă la structura de autoritate care există în cadrul unei familii. Din acest punct de vedere, puterea este deținută de: bărbat, în sistemele patriarhale; femeie, în sistemele matriarhale; cuplu, în familiile egalitare.

Din perspectiva realității sociale contemporane, care impune modelări și remodelări permanente ale acestor roluri și relații de putere, paradigma structurală ne apare ca fiind, nu numai utilă, ci și imperios necesară în abordarea familiei.

3. Teoria funcțională

Această paradigmă pleacă de la premisa că familia, la fel ca orice altă instituție socială, trebuie să realizeze anumite funcții. Mai important decât atât este faptul că, în raport cu realizarea /nerealizarea acestor funcții, familiile au fost clasificate în funcționale și disfuncționale. Granița dintre cele două tipuri de familie este destul de relativă și aprecierile pot fi deseori, subiective, deoarece diferite configurații familiale minimalizează anumite funcții și maximalizează altele.

Paradigma funcțională are mari implicații asupra altor patru abordări, acestea fiind integrate acestui tip de

paradigmă datorită faptului că ele își justifică esența prin raportare la funcționalism, dar ar putea, la fel de bine, să aibă o existență de sine-stătătoare.

A. Abordarea comunicațională

Paradigma comunicațională își propune să dezvolte tipurile, cantitatea și calitatea intercomunicărilor maritale.

Tipurile de intercomunicare sunt legate de tipurile de interacțiuni specifice cuplului: senzual-senzitive și erotico-afective, socio-educaționale, decizionale, practic-menajere, de i petrecere a timpului liber și de planificare a bugetului.

Cantitatea intercomunicării se referă la frecvența mesajelor emise și receptate pe diverse canale simultan și succesiv, corespunzător trebuințelor și disponibilităților individuale de relaționare.

Ceea ce este definitoriu pentru stilul comunicațional și eficiența sa într-un cuplu este calitatea intercomunicărilor. A ști ce, când și cum să comunici în situația de parteneriat constituie o disponibilitate esențială pentru continuarea vieții în cuplu și pentru corecția succesivă a stilului interacțional. Această

disponibilitate se întemeiază pe anumite particularități individuale, dar se creează și se dezvoltă, până la un anumit punct, numai în contextul interacțiunii conjugale, într-un proces continuu de educare și autodezvoltare maritală.

Modelele socioculturale de intercomunicare conjugală pe care consorții le-au asimilat în familiile de apartenență, ca și cele de referință actuală (ale prietenilor, rudelor) sau mijlocite pe cale culturală (literatură, teatru, film), constituie factori externi de corecție, dezvoltare și, uneori, distorsionare continuă a stilului comunicațional în cuplu conjugal.

Învățarea deprinderilor de a comunica reprezintă cea mai importantă problemă pentru majoritatea familiilor contemporane. De modul în care rezolvă fiecare această problemă depinde funcționalitatea familiei, ca instituție socială.

B. Abordarea interacționist-simbolică

Ideea centrală a acestei paradigme ar fi aceea că familia este o unitate de personalități aflate în interacțiune și oferă posibilitatea comunicării sinelui cu el însuși și cu ceilalți, prin vehicularea de simboluri.

Simbolurile mediază înțelegerea și comunicarea în cadrul interacțiunilor reciproce. Ele pot fi verbale sau nonverbale. A-i da întâlnire cuiva este un exemplu de comunicare verbală, contactul vizual este un exemplu de comunicare nonverbală.

Pe de altă parte, interacțiunea nu este decât o situație la care fiecare membru al familiei răspunde într-un anumit mod. Fiecare definește situația printr-un proces de alegere a unei variante dintr-un evantai de posibilități disponibile.

Modelul interacționist evidențiază două aspecte fundamentale ale relației intrafamiliale:

- Individul este creatorul contextului său social-simbolic, el având mai mult un rol activ decât pasiv.
- Familia este o entitate caracterizată prin creștere și schimbare, în care oamenii își modelează continuu relațiile, ea având mai mult un caracter dinamic decât static.

Procesul construirii semnificațiilor sau al atribuirii acestora de grupul de referință se constituie și se dezvoltă în cadrul interacțiunii. Pe de altă parte, interpretările date

acestor semnificații variază în funcție de condițiile interacțiunii, în funcție de situațiile concrete în care membrii sistemului familial sunt implicați.

C. Abordarea conflictuală

Această paradigmă concepe familia ca un sistem de reglementări conflictuale permanente. Starea constantă de conflictualitate este generată de competiția nevoilor partenerilor maritali și dezacordurile privind scopurile și valorile.

Însă, conflictul nu trebuie văzut neapărat ca distructiv. Dimpotrivă, teoreticienii îl consideră ca fiind benefic, ca un catalizator, cu rol de promovare a creșterii personale și familiale. Pe de altă parte, atunci când intensitatea, forma de manifestare și frecvența conflictelor cresc semnificativ, acestea capătă valențe dezorganizatoare în microgrupul familial. (Ciupercă, 2012, p.68).

Posibilitățile combinatorii între cei trei parametri avuți în vedere conduc la următoarea tipologie (Ciupercă, 2012, pp.68-69):

- cupluri cu conflictualitate manifestă, continuă, cu tensiune crescută, prezintă mare potențial

dizolvant și psihopatogen pentru unul sau ambii parteneri;

- cupluri cu conflictualitate manifestă, intermitentă, cu tensiune crescută, prezintă potențial dizolvant semnificativ, care nu totdeauna se finalizează cu separarea soților, dar facilitează dezvoltarea dizarmonică a relațiilor conjugale, cu efecte psihopatologice individuale și de grup familial;
- cupluri cu conflictualitate manifestă, continuă, cu tensiune moderată, au o evoluție instabilă, cu tendință de deteriorare a esenței relației conjugale, dar cu menținerea structurii de cuplu, într-o formulă de pseudo-conjugalitate, în care conduitele de ”evadare” și ”substituție” coexistă cu menținerea parțială a exercitării rolului conjugal;
- cupluri cu conflictualitate manifestă, intermitentă, cu tensiune moderată, sunt o alternativă destul de frecventă printre cuplurile cu parteneri normali din punct de vedere psihic, în special în perioada de

acomodare interpersonală. Acest tip de conflictualitate poate facilita cunoașterea interpersonală, având o funcție de corecție reciprocă a conduitelor de rol;

- cupluri cu conflictualitate latentă, continuă, cu tensiune moderată, în care conflictualitatea planează asupra relației ca o continuă virtualitate, cauză și efect simultan al unui grad de frustrare reciproc întreținut;
- cupluri cu conflictualitate latentă, continuă, cu tensiune scăzută, în care conflictualitatea favorizează efortul de acomodare reciprocă, producând corecții permanente ale conduitelor interacționale pe linia sincronizării lor;
- cupluri cu conflictualitate latentă, intermitentă, cu tensiune moderată, în care conflictualitatea facilitează acomodarea interpersonală, prezentând forme de manifestare negative cu caracter de stimulare reciprocă, cum ar fi ironia, persiflarea, ca supapă de descărcare a unor tendințe de nuanță agresivă;

- cupluri cu conflictualitate latentă, intermitentă, cu tensiune scăzută, în care dezacordurile și confruntările nu au un caracter frustrant, ci din contră, de facilitare, partenerii preluând și asimilând reciproc puncte de vedere inițial diferite.

Concluzionând, abordarea conflictuală este esențială pentru înțelegerea problemelor care apar în sistemul familial. Mai mult decât atât, în condițiile în care realitatea socială contemporană favorizează conflictualitatea, această paradigmă este de foarte mare actualitate.

D. Abordarea socială a schimbului

Paradigma socială a schimbului se bazează pe ideea că relația interpersonală se formează în scopul întâlnirii nevoilor individuale ale fiecăruia cu ale celuilalt.

Cu alt cuvinte, fiecare persoană dorește ceva de la cealaltă în cadrul unei relații de parteneriat, iar schimbul care rezultă este guvernat de principii economice. Astfel, relația intimă este redusă la o situație tranzacțională în care costurile sunt contrabalansate de beneficii.

La prima vedere, această teorie utilitaristă repugnă oricărui om format în spiritul înaltelor idealuri umane: altruism, dezinteres, devotament etc. Sentimentele omului nu se vând și nu se cumpără. Totuși, eliminând viziunea comercial-economică, dacă ne controlăm emoțiile și examinăm lucid realitatea, constatăm că sunt rare cazurile de relații interpersonale absolut dezinteresate. Între parteneri se stabilește o tranzacție, cel puțin inconștient.

Că numim costuri ceea ce oferim și beneficii ceea ce obținem are mai puțină importanță. Important este să înlăturăm prejudecățile potrivit cărora în relațiile interumane partenerii nu urmăresc nici un scop. Din această perspectivă, a analiza ce-am dat și ce-am primit în relațiile noastre cu ceilalți nu ni se pare neapărat condamnabil. Nu examinarea relației interpersonale, ci inechitatea tranzacției dintre parteneri cade sub incidența judecăților morale.

O problemă foarte importantă cu care se confruntă paradigma schimbului este legată de raportul dintre autopercepție și autoevaluare. Toate judecățile noastre sunt influențate de modul cum percepem costurile și

beneficiile, de corectitudinea acestei percepții. De obicei, tindem să supraestimăm oferta noastră și să subevaluăm oferta partenerului.

Analiza se complică odată cu evaluarea acestor percepții. Dat fiind faptul că elementele ce intră în evaluare sunt foarte diferite și, de cele mai multe ori, necuantificabile, nu putem stabili cu claritate echitatea raportului între costuri și beneficii.

Prin urmare, teoria schimbului aplică principiile economice la economia de piață interpersonală. Ea este larg folosită atât în explicarea alegerii partenerului conjugal, cât și în analiza menținerii sau dizolvării relației intime.

4. Teoria sistemică

Familia reprezintă un sistem alcătuit din mai multe personalități ce interacționează, ale căror comportamente și atitudini sunt interdependente și intercorelate. Ca orice sistem social, familia are o structură, o funcționalitate și o serie de proprietăți și caracteristici.

Din perspectiva structurii, paradigma sistemică se concentrează asupra caracteristicilor comportamentale ale

fiecărui partener în asumarea sex-rolului, scopului și intereselor comune, modalităților de comunicare și relaționale dintre membrii sistemului familial.

Din perspectiva funcționalității, paradigma sistemică are în vedere efectele comunicării și metodele de soluționare a problemelor, competența marital/parentală a fiecăruia și a cuplului, calitatea și stabilitatea relației maritale.

Din perspectiva câmpului de proprietăți și caracteristici, paradigma sistemică se concentrează asupra efectelor mediului extern asupra relației maritale, capacității de a face față stresului psihosocial conjunctural, impactului normelor și constrângerilor sociale, politice, ideologice, asupra dezvoltării cuplului și rezolvării problemelor familiale.

Pe de altă parte, abordarea sistemică analizează stările de echilibru și dezechilibru intern (căsătoriile defectuoase, pseudo-căsătoriile). Prin analiza acestor forme se oferă ajutor specialiștilor care încearcă să soluționeze aceste configurații disfuncționale.

5. Teoria istorică

Această paradigmă privește familia în diferitele stadii ale ei, explicând prezentul din perspectiva generațiilor anterioare sau, dimpotrivă, oferind sensuri noi sistemelor familiale trecute, prin optica evoluțiilor lor către modernitate.

Această orientare teoretică oferă mai mult o viziune exterior-formală asupra familiei, pierzând din vedere maniera în care interacționează indivizii, modul în care se iau deciziile, opiniile și sentimentele în cadrul grupului familial.

Arborele genealogic este instrumentul cu ajutorul căruia putem realiza inferențe, putem elabora ipoteze privind comportamentele și atitudinile generațiilor mai tinere, prin raportare la ascendenții lor. Și aceasta pentru că modelul intergenerațional consideră patternurile interacționale prezente la un moment dat ca un rezultat al istoriei generaționale a familiei.

Paradigma istorică este nu numai utilă, dar și necesară în analiza raporturilor intergeneraționale, în analiza schimbării sau stabilității sistemelor familiale.

1.4.Funcțiile familiei

A. Funcția economică. Familia, pentru a exista, trebuie să-și asigure venituri suficiente cel puțin pentru satisfacerea nevoilor de bază. Atâta timp cât reușește acest lucru, ea se poate concentra mai mult asupra realizării celorlalte funcții. În caz contrar, se pune în pericol, nu numai realizarea acestora, ci însăși existența familiei, ca instituție socială. Tocmai de aceea, se consideră că funcția economică deține locul central în constelația celor patru funcții.

De-a lungul timpului s-au înregistrat schimbări profunde în această funcție. De exemplu, în societatea tradițională, ea cuprinde trei dimensiuni:

- Componenta productivă: producerea bunurilor și serviciilor necesare traiului familiei;
- Componenta profesională: transmiterea ocupațiilor de la părinți la copii;
- Componenta financiară: administrarea unui buget de venituri și cheltuieli.

Prin trecerea de la familia tradițională la cea nucleară sau la alte forme atipice ale ei s-au redimensionat componentele funcției economice, atât în ceea ce privește producerea bunurilor, cât și în administrarea bugetului de venituri și cheltuieli. Astfel, familia nu mai este o unitate productivă autosuficientă, membrii ei fiind dependenți de veniturile câștigate în afara gospodăriei.

S-a modificat de asemenea și componenta privind pregătirea profesională a descendenților. Transmiterea ocupațiilor de la părinți la copii se întâlnește din ce în ce mai rar, și aceasta datorită deplasării locului de muncă al individului din interiorul familiei în exterior, în întreprinderi și servicii sociale.

Nu în ultimul rând, latura financiară a cunoscut și ea importante modificări. Astfel, familia contemporană este caracterizată printr-un buget dezechilibrat, cauzat surselor sporadice de venit și/sau cheltuielilor exagerate într-o anumită direcție. Bugetul de venituri și cheltuieli reprezintă indicatorul cel mai potrivit pentru a măsura nivelul de trai al familiei. Ca instrument de analiză

sociologică, ne ajută să constatăm următoarele (Voinea, 1993):

- relația dintre venituri și mărimea familiei;
- modul de obținere a veniturilor și formelor lor;
- numărul și calitatea persoanelor aflate în incapacitate de muncă;
- structura cheltuielilor/capacitatea de administrare a veniturilor.

Utilizarea bugetului în studiul vieții de familie este legată de numele sociologului Le Play (1884 apud Ciupercă, 2012, p.73), al cărui principal merit este acela de a fi sesizat faptul că schimbările din viața socială atrag schimbări în viața de familie.

B. Funcția socializatoare. Socializarea copilului – cea mai importantă obligație a parentalității – a fost exercitată mult timp într-un cadru familial lărgit, împărțit cu vecinii și comunitatea școlară. Odată cu ascensiunea familiei nucleare, funcția s-a restrâns asupra cuplului; de un secol și jumătate, în relația dintre părinți și copii a apărut un nou actor: școala. Începând cu instaurarea

învățământului obligatoriu, raporturile dintre instituția școlară și cea familială au fost puternic marcate de clivaje sociale. Parteneră pentru unii, rivală și concurentă pentru alții, școala nu a făcut întotdeauna parteneriat bun cu familia.

Părinții au rolul de a oferi copilului șansa formării sale sociale, dobândirii echilibrului emoțional, integrării sale în viața socială. Însă, nu trebuie ignorat faptul că părinții exercită influențe educaționale asupra copiilor lor în două modalități:

1. direct, prin acțiuni mai mult sau mai puțin organizate și dirijate, utilizând o serie de metode și tehnici educative;

2. indirect, prin modele de conduită oferite, precum și prin climatul psihosocial existent în grupul familial.

În cadrul funcției de socializare, pot fi împărțite următoarele sub-funcții:

- integral-formativă. Mai ales în fazele de început ale ontogenezei, copilul primește răspuns la o întreagă avalanșă de întrebări, fiind recunoscută curiozitatea vie și setea lui de cunoaștere.

Modalitățile de comunicare și posibilitățile intelectuale și afective ale copilului sunt determinate în mare măsură de influențele exercitate de părinți.

- psiho-morală. O mare importanță o prezintă modelele de conduită oferite de părinți, pe care copiii le preiau prin imitație și învățare, precum și climatul educativ în care se exercită influențele educaționale.
- social-integrativă. Modul de abordare interpersonal, modul de raportare la diferite norme și valori sociale, modul de implicare în viața și activitatea grupală sunt foarte mult influențate de modelele educaționale parentale.
- cultural-formativă. Ea constă în formarea și cultivarea apetitului cultural-spiritual, a atitudinilor și sentimentelor estetice, a spiritului critic în receptarea unor produse artistice, în dezvoltarea unor capacități creatoare.

C. Funcția de solidaritate. Solidaritatea este o funcție complexă ce antrenează toate momentele vieții familiale și pe toți membrii acesteia. Ea asigură

unitatea, intimitatea, coeziunea, securitatea emoțională, protecția și încrederea grupului familial.

Manifestarea solidarității începe încă din familiile de origine ale partenerilor, prin modul în care ei au fost pregătiți, educați, orientați spre înțelegerea celuilalt, spre oferirea protecției și afectivității. Totodată, solidaritatea familială nu este un dat; ea se construiește și se perfecționează în procesul firesc al vieții de familie, prin concesii și ajustări reciproce ale așteptărilor și nevoilor fiecăruia.

Pentru o înțelegere mai clară a acestei funcții, vom prezenta solidaritatea pe cele trei niveluri existente într-o familie:

- Relația conjugală se conturează și se consolidează treptat în decursul interacțiunii și intercunoașterii mutuale, prin raportarea continuă la sursa motivațională a fiecărui partener. Prin urmare, satisfacerea reciprocă a sistemelor de trebuințe individuale poate conferi căsătoriei durabilitate și sens, asigurând echilibrul fizic și psihic al partenerilor.

- Relația parentală vizează modul de relaționare cu copiii, strategiile educaționale utilizate, precum și metodele și mijloacele folosite în creșterea și educarea copiilor. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că, dacă pentru familia tradițională a fi părinte era mai curând o obligație față de societate, pentru familia modernă parentalitatea este mai mult un privilegiu pe care și-l asumă din proprie convingere. Ca atare, relația parentală ar trebui să fie una caracterizată de echilibru, afecțiune, calm, cooperare.
- Relația fraternală implică ansamblul relațiilor interpersonale dintre copiii ce aparțin aceleiași familii. Ea poate genera două tipuri de situații: una în care frații dezvoltă o afecțiune reciprocă și o solidaritate durabilă și alta în care frații amplifică rivalitatea și accentuează conflictualitatea.

D. Funcția sexuală și reproductivă. Familia tradițională se axa pe principiul conform căruia părinții trăiesc, nu atât pentru ei, cât pentru realizarea în viață a copiilor lor. Modernitatea a

impus abandonarea acestei filosofii și acceptarea alteia, conform căreia se trece de la familia axată pe copii la familia axată pe adulți. Consecința implică scăderea drastică a natalității.

Legat de componenta sexuală, se evidențiază faptul că se acordă o importanță tot mai mare performanțelor sexuale.

Legat de componenta reproductivă, putem menționa că, la nivelul cuplului conjugal, fertilitatea este influențată de: vârsta soției, durata căsătoriei, starea de sănătate a cuplului, dorința cuplului de a avea copii, nivelul de educație al partenerilor, angajarea profesională a soțiilor, utilizarea mijloacelor contraceptive.

Funcția sexuală și reproductivă a cunoscut cele mai spectaculoase schimbări, în trecerea de la tradițional la modern. Aceste schimbări au convers către maximalizarea sexualității și minimalizarea fertilității.

1.5.Tipologii familiale

Tipologiile maritale analizează mariajele prin prisma criteriilor general-definitorii ale vieții de familie:

coeziune stabilitate, tensiune, conflictualitate, capacitate de adaptare, integrare și dezvoltare, toate acestea determinând climatul socio-afectiv al interacțiunii maritale.

Este cunoscută în acest sens tipologia maritală a lui Kunkel (1947 apud Ciupercă, 2012, p.59), în cadrul căreia pot fi distinse:

- tipul căsniciei furtunoase, caracterizată prin aspectul ”spasmodic” al acomodării intradiadice, alternând momentele de afecțiune și contopire cu cele de împietrire și gol. În acest tip de căsnicie, partenerii nu au curajul și forța necesară unor revoluții interioare, care să schimbe cursul relației în sens pozitiv, soții continuând să-și consume viața de cuplu prin oscilații afective, cu mare consum tensional.
- tipul căsniciei molatice, bazată pe menținerea reciprocă de egoism, polaritatea partenerilor fiind incompletă și adesea inautentică, prin investirea doar a laturii comode, liniștite, plate și fără efortul

emoțional al ”simțirii celuilalt”. Unitatea cuplului este astfel iluzorie, fiind pândită de pericolul pseudo-căsniciei. Și aceasta deoarece fiecare partener trece greutățile vieții pe umerii celuilalt, fără a le purta răspunderea.

- tipul căsniciei dure, caracterizată prin comunicare redusă, în condițiile unei susceptibilități mutuale, care menține distanța între partenerii ce se percep și se valorizează ca potențiali agresori la intimitatea celuilalt. Confuziile generate de gradul redus al comunicării conduc de obicei la criză, căsnicia devenind arena în care cercul răzbunărilor reciproce se repetă la infinit.

O tipologie mai completă a stilurilor vieții conjugale ne-o oferă Cuber (1971 apud Ciupercă, 2012, pp.59-60), desemnând cinci tipuri:

- tipul căsniciei celor obișnuiți cu conflictele, caracterizată prin frecvența conflictelor, rareori ascunse copiilor, dar puțin exteriorizate față de

prieteni, rude., vecini. Conflictul e oricând potențial și atmosfera de tensiune prezentă. Cu toate acestea, cuplul ajunge rar la disoluție, după trecerea crizei, totul reintră în normal.

- tipul căsniciei devitalizate, caracterizată prin erodarea relațiilor de armonie, comunicare și iubire, contrastând puternic cu imaginea primilor ani. Partenerii petrec mai puțin timp împreună, relațiile sexuale sunt mai puțin satisfăcătoare, ceea ce ăi mai leagă fiind interesul comun pentru creșterea și educarea copiilor. Cuplul devine apatic, cu o stare de tensiune latentă. Cu toate acestea se ajunge rar la desfacerea căsătoriei, partenerii complăcându-se în această atmosferă de indiferență.
- tipul căsniciei pasiv-cordiale, ce are multe puncte comune cu tipul căsniciei devitalizate, cu deosebirea că în acest tip de familie, pasivitatea caracterizează încă de la început relația. Este vorba despre persoane ale căror interese sunt direcționate pe alte planuri decât

parteneriatul, iar ele, fie nu pot, fie nu vor să investească emoțional în relația de cuplu.

- tipul căsniciei vitale, se bazează pe o relație autentică între parteneri. Satisfacția centrală a partenerilor unui asemenea cuplu este de a trăi unul pentru și prin celălalt, ceea ce nu înseamnă că ei își pierd propria identitate.
- tipul căsniciei bazate pe relație totală, are multe puncte comune cu cel al căsniciei vitale, cu specificarea că punctele de mutualitate sunt mai numeroase, toate problemele importante ale vieții fiind mult mai des împărtășite. Partenerii nu își pierd niciodată sentimentul de unitate sau simțul centralității relației lor, aceasta fiind izvorul principal al menținerii căsniciei.

Dintre multiplele clasificări elaborate de-a lungul timpului, reținem următoarea:

1. familii reprimatoare vs familii liberale. Primele împiedică spiritul de independență al copilului, celelalte dezvoltă instinctele acestuia.

2. familii active vs familii pasive. Cele dintâi încurajează formarea la membrii tineri al familiei a dinamismului, încrederii în sine, celelalte sunt indiferente, indolente, generând sentimente de descurajare, neîncredere.
3. familii stabile vs familii instabile. Primele se bazează pe respectarea fermă a unor principii și valori familiale, celelalte sunt caracterizate prin schimbări permanente ale modului de viață.

O tipologie interesantă o oferă Kellerhals (1987 apud Ciupercă, 2012, p.61) care, utilizând două dimensiuni (coeziune internă/integrare externă), identifică patru tipuri de familii:

1. Familiile de tip paralel, caracterizate prin autonomie și închidere. Se evită contactul cu exteriorul, iar rolurile sunt diferențiate.
2. Familiile de tip bastion, caracterizate prin fuziune și închidere. Contactele cu exteriorul sunt considerate frustrante și periculoase, rolurile sunt puternic diferențiate, iar satisfacțiile personale sunt definite prin ceilalți.

3. Familiile de tip tovărăşie, caracterizate prin fuziune şi deschidere. Deschiderea către exterior este considerabilă, dar este făcută în interesul familiei. În interior domină consensul şi spiritul comunitar, o slabă împărţire a rolurilor.
4. Familiile de tip asociaţie, caracterizate prin autonomie şi deschidere. Pun accent pe independenţa individului al cărui destin nu este subordonat familiei. Raporturile cu exteriorul nu mai sunt raportate la nevoile grupului, iar rolurile nu mai sunt aproape deloc tradiţionale.

Din perspectivă sociologică, actul căsătoriei semnifică unirea a două neamuri între care, în mod obişnuit, nu există legături de consangvinitate. Această unire poate fi de două tipuri: endogamică (când partenerul este ales din acelaşi grup, comunitate) sau exogamică (când partenerul vine din afara grupului).

Pe de altă parte, căsătoria poate fi: patrilocală, neolocală sau matrilocală. Patrilocalitatea implică stabilirea reşedinţei noilor soţi împreună cu sau în apropierea părinţilor soţului, neolocalitatea implică o

reședință neutră, distinctă de a familiilor de origine, iar matrilocalitatea înseamnă stabilirea domiciliului împreună cu sau în apropierea părinților soției. În prezent, datorită urbanizării și industrializării, domină căsătoriile neolocale, care conduc, însă, la dificultăți de adaptare a noilor familii.

După modul de transmisie a rudeniei se poate face distincția între sistemul matriliniar și cel patriliniar. Primul se caracterizează prin faptul că soția își păstrează numele și bunurile, pe care le transmite copiilor ei. Al doilea, are ca trăsătură definitorie transmisia numelui și bunurilor pe linie paternă. În prezent, transmisia rudeniei se face atât pe cale paternă, cât și maternă – sistem biliniar.

După gradul de cuprindere a grupului familial, familia poate fi nucleară (soț, soție, copiii lor) sau extinsă (cuprinde și alte rude).

După modul de exercitare a autorității, sistemele familiale sunt: patriarhale (autoritatea în cadrul familiei este deținută de bărbatul cel mai în vârstă, în familia extinsă, sau de soț, în familia nucleară), matriarhale (autoritatea în cadrul familiei este deținută de femeia cea

mai în vârstă sau de soție) sau egalitare (autoritatea este împărțită relativ egal între soț și soție). În prezent, sistemul egalitar este cel mai răspândit.

În fine, putem vorbi despre familia de origine și familia de procreare. Familia de origine sau consangvină reprezintă familia în care individul se naște și crește, iar familia de procreare sau conjugală este aceea constituită prin propria căsătorie.

1.6.Stiluri de viață și valori familiale

Tradiționalitatea și Modernitatea reprezintă două concepte ce acoperă o arie foarte întinsă de istorie, ce simbolizează două etape ale evoluției, particulare prin valorile, manifestările și modul fiecăreia de a înțelege și explica realitatea socială.

Tradiționalitatea face ca indivizii să se simtă ei înșiși ființe sociale datorită societății, care le este superioară și care îi ridică la demnitatea de ființe umane. (Lecuyer, 1993). Ea are ca atribute esențiale: imobilismul, rigiditatea, conservatorismul, localismul,

nota definitorie fiind considerarea tradiției drept fundamentul ordinii sociale.

Modernitatea subestimează rolul tradițiilor, acestea fiind asociate iraționalității și superstițiilor, analizate ca frâne ale modernizării și progresului. (Schnapper, 1993). Modernitatea este asociată în planul valorilor de integrare cu individualismul și în planul valorilor instrumental-acționale cu acceptarea riscului calculat și a unui anume gen de nonconformism, ca strategii ale reușitei în viață. Atributele esențiale ale modernității sunt: flexibilitatea, individualismul, dinamismul, universalismul.

Stilul de viață reprezintă o sumă de valori. Însă, valorile nu sunt preferințe subiective individuale, ci preferințe socializate, supraindividuale, care sunt transmise și promovate prin mecanisme sociale. Cu alte cuvinte, valorile pe care le împărtășim sunt ale noastre, dar vin din afară, le respectăm pentru că ne sunt impuse de familie, comunitate, societate.

Valoarea focală a stilului de viață al familiei tradiționale o constituie *autoritatea.* Ea este susținută îndeosebi de următoarele valori: ierarhie, conformism, represiune.

Valoarea focală a stilului de viață al familiei moderne este *cooperarea.* Ea este susținută de valori ca: egalitate, schimbare, comunicare.

Ca o proiecție, pe viitor, valoarea focală ar fi *individualitatea,* susținută de următoarele valori: competiție, nonconformism, însingurare. Aceasta se va petrece deoarece individul contemporan se îndreaptă tot mai clar către un stil de viață bazat pe o relativă izolare față de restul semenilor, impunând între el și aceștia o anumită distanță socială. Societatea contemporană reduce continuu posibilitatea unor relații interpersonale de durată și cu implicare mai adâncă. Relațiile au devenit sărăcite de conținut afectiv, indivizii recunoscându-se, tot mai des, în legături tot mai variate, cu treceri rapide de la o stare la alta sau de la un rol la altul.

Concluzionând, ideea ce s-ar putea desprinde este următoarea: e necesar să încercăm să înțelegem schimbările provocate în orice domeniu al realității sociale. Mai mult, trebuie să ne detașăm de valorile și principiile generațiilor anterioare, pentru a putea da un sens comportamentelor generațiilor viitoare. E necesar să învățăm să acceptăm manifestările ce par ai fi extremiste,

chiar dacă nu suntem de acord cu ele. Cu alte cuvinte, e necesar să gândim, să dăm un sens cât mai multor stiluri de viață sau feluri de a fi, dincolo de prejudecăți și ipocrizii.

1.7.Evoluția structurilor și a funcțiilor familiale

Familia nu s-a transformat în sensul că au apărut noi structuri sau funcții, ci în sensul că s-au schimbat ponderea diferitelor tipuri structurale, importanța și conținutul funcțiilor. Modificări de substanță s-au produs pe tot parcursul istoriei, dar mutația fundamentală este considerată în cazul familiei, trecerea de la tradițional la modern.

Distincția crucială dintre familia modernă și cea tradițională privește primordialitatea obligațiilor și a afecțiunii. În sistemul tradițional al familiilor extinse, legăturile de sânge și rudenie sunt sursa principală a drepturilor și obligațiilor, dar și obiectul privilegiat al afecțiunii. Ceea ce s-a întâmplat cu familia modernă nu este atât ruptura ei din rețeaua de rudenie, cât mai ales mutarea focalizării de pe această rețea pe membrii din

interiorul familiei nucleare. Respectiva schimbare de focalizare este însoțită și determinată de transformări și în alte dimensiuni ale grupului domestic familial, al locului și rolului lui în structura socială de ansamblu.

1.8.Ciclul vieții familiale

Un traseu complet al indivizilor în societatea contemporană referitor la căsătorie și familie ar fi: întâlnirea, perioada de curte, coabitarea premaritală, căsătoria, divorțul, recăsătoria, văduvia. Această traiectorie este urmată integral de tot mai multe persoane. Unii indivizi traversează dor unele etape.

Desfășurarea vieții de familie de la oficializarea căsătoriei până la văduvie vizează opt stadii: începutul vieții de familie; apariția copiilor; familia cu copii preșcolari; familia cu copii școlari; familia cu adolescenți; familia ca centru de lansare, când copiii încep să părăsească familia plecând la școală, se căsătoresc, angajându-se și stabilindu-și propria rezidență; familia de vârstă mijlocie, caracterizată în general de perioada când toți copiii au plecat și rămân cei

doi soți, cunoscută și ca stadiu de ”cuib gol”; familia în vârstă, unde fenomenele majore sunt pensionarea și văduvia.

O perioadă distinctă ar fi aceea a relațiilor familiale ale cuplului care deocamdată nu are copii. Pentru cei ce nu au conviețuit împreună înainte de căsătorie este o etapă importantă de cunoaștere mai apropiată, de adaptare reciprocă. În acest stadiu se continuă și uneori se amplifică sindromul dragostei romantice. Având mai mult timp liber, rețeaua de prieteni e mai densă, ieșirile în locuri publice și petrecerile sunt mai numeroase. Faptul că familia nu are copii face viața mai ușoară și deci probabilitatea despărțirii este mai mică. Pe de altă parte, pentru că nu sunt copii la mijloc, iar capitalul marital este mai mic, hotărârea de a divorța poate fi mai ușor luată, costurile fiind mult mai reduse.

Primul copil afectează profund relația partenerilor conjugali. Mama va trebui să întrerupă o perioadă școala sau slujba, ceea ce înseamnă, în cazul din urmă, reducerea veniturilor familiei. Viața ei se concentrează în jurul copilului. Rolul de mamă implică o serie de sarcini, la care tânăra soție face față cu mai mult sau mai puțin

succes, în funcție și de socializarea din familia de proveniență. Rolul de tată nu este nici el simplu. Aducerea pe lume a copilului satisface orgoliul parental, dar în același timp va fi un concurent permanent la timpul și afecțiunea soției.

Copilul în cuplul conjugal produce o nouă situație. De aceea, putem înțelege transformările radicale care survin de foarte multe ori în relațiile dintre cei doi și stingerea marii iubiri. La nivelul conștiinței comune, oamenii rămân de multe ori nedumeriți de ce doi tineri care s-au înțeles atât de bine înainte de căsătorie și de a avea copii au ajuns după aceea aproape să se urască. O explicație tradițională era că nu s-au cunoscut suficient, mai ales în detaliile de intimitate. Astăzi însă, mulți tineri nu numai că se știu sub aspectul vieții sexuale, dar coabitează premarital un timp considerabil. Interpretarea că dacă s-ar cunoaște în profunzime, nu s-ar căsători, sau dacă s-ar căsători, s-ar înțelege foarte bine are în vedere determinanții comportamentali prin trăsături stabile de personalitate. Desigur, relația personalitate - situație - comportament este mult mai complexă, intervenind

restructurările date de percepție și de valorile axiologice. (Iluț, 2005, p.154).

Întemeierea tinerei familii, intensificată și confirmată prin apariția primului copil, reclamă definirea de roluri conjugale la cei doi parteneri. Fără îndoială că socializarea și perioada curții dă o imagine despre cerințele de rol matrimonial, dar ele trebuie precizate când situația devine concretă și acută, În contrast cu societatea tradițională, unde rolurile erau bine marcate, astăzi, identitatea de rol familial se negociază din ce în ce mai pronunțat între cei doi parteneri. Astfel, în respectivul proces, relațiile cu familia consangvină a ambelor părți devin complicate, încât stabilirea granițelor dintre ele nu este o sarcină tocmai ușoară, nici pentru noua familie și nici pentru familiile de proveniență. În familiile tradiționale, chiar dacă rezidențele erau separate, odată cu apariția copilului, aceste granițe devin mobile. (Voinea, 1996).

Impactul primului copil este foarte pregnant. Cele mai multe familii au însă mai mulți copii și survin astfel probleme suplimentare legate de relațiile între frați și surori, de competiția pentru a obține cât mai multă atenție

din partea părinților, de afecțiunea discriminativă – reală sau percepută – a acestora. Prezența preadolescenților și a adolescenților în familie, cu tot evantaiul de dificultăți, afectează nu doar relațiile părinți-copii, ci și cele de soț-soție, în special privitor la cât de toleranți sau de severi trebuie să fie față de ”ieșirile” adolescentine.

Mărirea considerabilă a duratei medii de viață, școlaritatea prelungită a tinerilor și familia nucleară neolocală au produs schimbări substanțiale în ciclul familial. A apărut practic o nouă fază, a revenirii familiei la cuplul conjugal singur, prin plecarea de acasă a copiilor. Se numește și stadiul ”cuibului gol”, când ultimul copil părăsește casa părintească. Dacă ne gândim că cele mai multe cupluri se formează când partenerii au în jur de 25 de ani, că au de regulă doi copii, născuți într-un interval protogenetic și intergenetic redus, sunt mari șanse ca încă înainte de a avea 50 de ani, părinții să rămână singuri.

În societățile occidentale, plecarea de acasă a copiilor înseamnă o ruptură, bineînțeles și independență, mult mai mare decât la noi, unde nu doar legăturile psihosociale rămân mai intense, dar și cele material-

monetare. De altfel, în România viitorului, nu prea vor rămâne ”cuiburi goale”, din cauza lipsei de locuințe și a crizei economice în general. De fapt, chiar și în SUA, probabil și din cauza creșterii ponderii familiilor de imigranți, pe totalul gospodăriilor, starea de ”cuib gol” s-a restrâns. Acolo, ca și la noi în țară, deseori după părăsirea familiei, tinerii revin să locuiască cu părinții în urma unor evenimente neplăcute, cum ar fi divorțul, șomajul, pierderea locului de muncă.

Ca trăsături mai pregnante ale stadiului de ”cuib gol” apar: lipsa copiilor din casă este o premisă pentru cei doi de a se redescoperi ca bărbat și femeie; tonusul pozitiv al acestui stadiu este strâns legat de atașamentul față de viața publică și profesie, cărora li se pot dedica mai intens. Sunt cupluri însă care resimt o mare pierdere odată cu plecarea copiilor, casa pare pustie, mamele în special dezvoltând sindromul ”cuibului gol”, caracterizat prin depresie și criză de identitate. Eliberați de responsabilitățile de zi cu zi față de copii, considerându-i în mare măsură lansați în viață, acest stadiu reprezintă un risc pentru divorț.

Stadiul văduviei cuprinde un număr mai însemnat de femei decât de bărbați. Datorită efectului cumulativ al speranței de viață mai mare la femei și al diferenței de vârstă la căsătorie, cele mai multe femei trăiesc ca văduve mai mulți ani. Situația celor în vârstă și în special a persoanelor văduve este dificilă în primul rând din cauza suportului economic scăzut. Pensiile sunt destul de mici, veniturile prea puține, iar necesitățile legate de sănătate și cheltuielile cu medicamentele sunt mari.

Există o îndreptățită îngrijorare în legătură cu persoanele de vârsta a treia, cu atât mai mult cu cât volumul lor în structura populației este tot mai mare în cultura euro-americană și, dintre ele, tot mai multe sunt singure. În plus, se consideră că pensionarea reprezintă o sursă suplimentară de agravare a precarității lor materiale și psiho-emoționale.

Multe investigații infirmă însă imaginea aproape dezolantă despre condiția bătrânilor în societățile moderne și postmoderne. În afara faptului că degradarea este mai mult pe linia abilităților fizice decât a celor mentale, nici în ceea ce privește statutul socioeconomic,

datele sistematice nu ne îndreptățesc la o viziune pesimistă.

Pensionarea nu este un dezastru, o cădere socială și psihică pentru foarte mulți indivizi, întrucât: dată fiind dificultatea unor profesii și locuri de muncă, pensionarea este mai degrabă o eliberare decât o pierdere; chiar în cazul activităților cu înalt prestigiu și motivație intrinsecă, indivizii aflați în preajma pensionării elaborează strategii de desprindere afectivă de profesie și locul de muncă; mulți lucrează și după pensionare, uneori în profesia și instituția de unde s-au pensionat; pensionarea poate fi fructificată ca o organizare mai plăcută a vieții, cultivând hobby-uri sau activități comunitare și umanitare și, desigur, cu mai semnificative beneficii psiho-emoționale, ocupându-se de nepoți.

Afirmația că vârstnicii sunt în general singuri și izolați s-a dovedit, de asemenea, a fi un mit decât o realitate. Peste 80% dintre părinții în vârstă care nu locuiesc împreună cu copiii vorbesc cel puțin o dată pe săptămână cu ei. De fapt, mai mult de 50% dintre părinții de 65 de ani ți peste locuiesc împreună sau foarte aproape

de cel puțin unul dintre copiii lor. (Strong, DeVault, Sayad, 1998).

Considerațiile expuse, privitoare la faptul că nu trebuie dezvoltată și cultivată o reprezentare excesiv negativă și pesimistă la adresa celor văduvi și a vârstnicilor în general, vizează cu precădere țările puternic dezvoltate economico-social. Această constatare este, din ce în ce mai pronunțat, și o realitate a țărilor din centrul și estul Europei, implicit și a României.

Capitolul 2. Cum se constituie o familie? Social și psihosocial în alegerea partenerului conjugal

2.1.Nevoia de celălalt

Viața ne-a demonstrat că, a conviețui lângă cineva, dincolo de perioada oarbă și din ce în ce mai scurtă a îndrăgostirii, reprezintă un pariu aproape pierdut făcut cu liniștea interioară, de care am avea atâta nevoie în acest haos al începutului de secol XXI. Dezamăgirile, nemulțumirile, frustrările, refulările apar, nu doar în singurătate, ci și atunci când avem lângă noi o persoană care, din motive obiective sau subiective, tinde să ne victimizeze, să ne culpabilizeze, să proiecteze asupra noastră toată vina nefericirilor ei. Tendința este reciprocă iar democratizarea vieții de cuplu și emanciparea continuă a femeii favorizează disfuncționalitățile și accentuează insatisfacția vieții în doi.

Conviețuirea dintre bărbat și femeie ridică mai multe probleme decât ne-am închipui oricare dintre noi. Luciditatea și obiectivitatea apar doar în momentul în care pasiunea și sentimentul se află în fază descendentă, iar monotonia și rutina ajung să ne domine. Abia atunci avem detașarea necesară să constatăm că armonia și fericirea sunt prea scurte, iar unitatea cuplului poate fi salvată doar prin depășirea greutăților și nicidecum prin evitarea lor. În această fază, multe cupluri clachează, partenerii preferând disoluția în speranța căutării unei fericiri, care s-ar putea dovedi la fel de limitată și, în mod sigur, la fel de trecătoare.

Ne trebuie ceva timp să conștientizăm că, pentru a fi cu adevărat fericiți, este necesară tocmai o reconstrucție sisifică a ceea ce încă nu s-a distrus. Ar trebui ca bărbatul să aducă femeii flori, necontenit, cu timiditatea și entuziasmul primelor întâlniri, ar trebui să o sărute cu pasiunea și nerăbdarea îndrăgostitului care a fost și să o dorească cu ardoarea și stângăcia primei nopți de amor. De cealaltă parte, femeia ar trebui să rămână la fel de misterioasă și nehotărâtă, să mențină calitățile care îl determinaseră pe partener să-și dorească la infinit

prezența ei, proximitatea pașilor, șoaptelor și atingerilor acesteia.

Fiecare din noi a trecut prin acest stadiu. Mulți dintre noi știu ce a urmat: rutinizarea comportamentelor, banalizarea sexului, aplatizarea iubirii. Puțin au presimțit, însă, consecințele: refugii vicioase, indiferențe conjugale, conflicte repetitive. Și asta pentru că majoritatea am crezut că iubirea va dăinui fără a fi permanent întreținută, am avut naivitatea să confundăm siguranța relației cu fericirea partenerilor ei.

Tabloul zugrăvit este destul de pesimist. El reflectă faptul că majoritatea oamenilor, deși pornesc cu speranțe sau așteptări mari în ceea ce privește căsnicia, ajung să se convingă că relația de parteneriat nu este decât o poveste de genul acelora în care, pentru a fi fericiți până la adânci bătrânețe, trebuie ca partenerii să înfrunte o serie de dificultăți și obstacole, aproape interminabile. Însă, spre deosebire de povești, viața este mult prea scurtă pentru a ajunge la acel final așteptat. Ceea ce întreține iluzia fericirii viitoare este tocmai fericirea inițială, izvorâtă din starea de inconștient îndrăgostit. O dată depășit acest stadiu, realitatea vieții

sociale ne pune în fața unor provocări: carieră profesională, existența unei locuințe, apariția copiilor etc. care, în absența unei veritabile maturități, pot favoriza bariere comunicaționale, afective și/sau sexuale.

Este adevărat că necesitatea diadei se regăsește în toată istoria vieții private, fiind una dintre puținele constante ale trecerii omului pe acest pământ, indiferent de cultură sau civilizație. La fel de adevărat este, însă, și faptul că veacul în care trăim ne determină să ne căutăm fericirea din ce în ce mai des, în configurații din ce în ce mai multe, fie ele neoficiale, reconstituite sau reorganizate. Secolul hedonist în care am intrat ne provoacă să-i uităm mai ușor pe cei lângă care n-am putut să fim fericiți și să-i căutăm cu speranță pe cei care ne pot realiza așteptările.

Părăsim mult mai grăbiți o relație care se îndreaptă spre plafonare și ne reconstruim viața cu o ușurință dezarmantă și cu o frecvență incredibilă. A trebuit să ajungem în secolul XXI pentru ca individul să conștientizeze iraționalitatea conviețuirii monotone, demodarea sintagmei ”până când moartea ne va despărți”

aplicată pe diade supuse eroziunii afectiv-sexuale și comunicaționale.

Așadar, nevoia de celălalt a devenit o căutare deseori inconștientă a fericirii personale cu ajutorul partenerului de lângă noi, o dorință uneori degradantă de satisfacție erotică și sexuală. Am căzut într-o indiferență a sentimentului amoros, dragostea izbucnind și stingându-se la fel de repede într-o relație, la rândul ei abia născută și prematur decedată.

2.2. Problematica identității psihosexuale obiectivată pe tărâmul relațiilor de cuplu

Conceptul de identitate sexuală se referă la un complex de calități personale, autopercepții, atitudini și adoptări de roluri care determină comportamentul sexual al unei persoane. Identitatea sexuală este o componentă structurală, atât a Eului corporal, cat și a Eului psihologic, făcând parte din conștiința de sine și având o determinare socială importantă. Din această perspectivă, este de preferat utilizarea termenului de *identitate psihosexuală*, deoarece rolul Eului psihologic este

semnificativ, chiar dacă acesta apare și influențează mai târziu identitatea sexuală, comparativ cu influența timpurie exercitată asupra individului de către Eul corporal.

Identitatea psihosexuală este o construcţie psihologică care se formează, prin 3 tipuri de “iniţieri identitare”:

1.Prima inițiere:

- relaţia tată - fiică în cazul femeii
- relaţia mamă-fiu în cazul bărbatului.

Conduce la „hrănirea energetică şi informaţională” (emoţională şi spirituală), recunoaşterea şi *configurarea feminităţii, respectiv masculinităţii,* adică a rolurilor identitare complementare (contrapartea sau opusul). Este foarte importantă pentru acceptarea imaginii de sine în sex-rol, pentru confortul psihologic în rolul de femeie sau de bărbat, pentru nivelul de siguranţă bazală şi de autoîncredere

2.A doua inițiere:

- relaţia tată – fiu în cazul bărbatului
- relaţia mamă – fiică în cazul femeii.

Conduce la identificarea cu părintele de acelaşi sex şi la *prefigurarea rolurilor parentale* corespunzătoare sexului (patern şi, respectiv, matern). Constituie prototipul viitoarelor roluri parentale asumate în scenariul de viaţă, dar şi al atitudinilor şi acţiunilor de tip parental manifestate în raport cu sine în constelarea Egoului („părţile" paternă şi maternă ale Egoului, manifestate faţă de sine însuşi);

3.A treia inițiere

Relaţia partenerială a fiecărui sex cu cel opus, în ambele roluri, unificând cele două mari polarităţi: masculinul cu femininul şi paternul cu maternul . Relaţia de parteneriat erotic, sexual şi procreativ are o dimensiune spirituală profundă, fiind cea mai completă modalitate de integrare sinergică, holistică a celor trei niveluri de manifestare a fiinţei umane–soma, psyche şi spirit, prin intermediul rolurilor identitare.

Relaţia de cuplu este o matrice autoregenerativă cuplul armonios scenarizând şi oglindind în dinamica sa rezonant, sinergic, chiar dinamica interioară a fiinţei umane, a fiecărui partener şi a ambilor deopotrivă, ca într-un joc al oglinzilor multiplu conectate.

Relaţia tată-fiică. Relația directă dintre tată (Patern, Foc) și fiică (Feminin, Apă) este de transformare creatoare (sublimare) a Femininului de către Patern, aşa după cum Focul evaporă Apa, după ce o „clocoteşte”, modificându-i temperatura. Încorporarea căldurii Focului de către Apă (unificarea principiilor, în plan psihologic – iubirea tatălui faţă de fiică) o face să-şi piardă forma iniţială, dar nu şi esenţa, o transformă în abur şi o înalţă, îmbogăţindu-i esenţa feminină cu cea a sexului opus (în plan psihologic o extinde, o spiritualizează prin unificarea contrariilor). Soarele evaporă apa şi o transformă în nor (adică în aer – masculin care conţine apa – femininul transformat), adică îi conferă o nouă calitate: cea de dublu Eu, masculin şi feminin deopotrivă (norul este un unificator sau conţinător al celor două principii: Aer – Apă).

În planul realităţii cosmice, norul redevine Apă (ploaie sau zăpadă), care se revarsă, se amestecă sau se topeşte în Pământul-mamă, tinzând la o nouă fuziune iniţiatică, de data aceasta cu participarea şi autotransformarea Apei-feminin matur prin fuziune cu

Pământul-mamă (potenţial gestant), în scopul asumării noului rol identitar creator - maternitatea

În plan psihologic, relaţia pozitivă, iubitoare şi protectivă sau forma acceptării, confirmării şi căldurii emoţionale transformatoare a tatălui faţă de fiică (inclusiv relaţia dintre un bărbat care îşi asumă rolul patern şi o femeie care îşi asumă rolul filial) conduce la dezvoltarea, transformarea şi unificarea părţilor polare ale Egoului unei femei (masculin-feminin), maturizând-o şi permiţându-i ulterior să-şi asume maternitatea în raportul egalitar cu un alt bărbat (un partener, cel iubit) care, la rândul său, îşi asumă şi îşi dezvoltă, în consecinţă, rolul patern.

E un fel de ştafetă care se transmite de la un rol patern pozitiv la un alt rol patern potenţial, care se activează sau „pozitivează” de către un alt bărbat, prin intermediul aceleiaşi femei (fiica ce integrează masculinitatea tatălui şi pe care o identifică sau o transferă în cea a partenerului, oferindu-i, cel puţin teoretic, acestuia oportunitatea asumării noului rol – paternitatea).

Relaţia tată-fiică patogenă (de tip incestuos sau de deficit) sau absentă are efecte nefaste asupra asumării şi integrării feminităţii şi cu atât mai mult a maternităţii. Acestea sunt sever stopate, blocate, pervertite sau regresate (infantile), ceea ce are un impact defavorabil, inclusiv la nivel transgeneraţional.

Nivelul de autoîncredere al unei astfel de persoane (ca parteneră de cuplu şi ca femeie, în general) este scăzut, iar capacităţile ei de afirmare sunt blocate, chiar dacă potenţialul său intelectual sau energetic este crescut. Timiditatea, conduitele evitante, ostilitatea nemotivată, dependenţa emoţională versus nonimplicare, lipsa de rezonanţă afectivă şi trăirea compensatorie în fantasmă, susceptibilitatea şi anxietatea de relaţie pot fi câteva dintre manifestările cele mai frecvente, simptomatice pentru o feminitate neintegrată .

Lucrurile se complică „la distanţă”, pentru că, în cazul unei feminităţi neintegrate, chiar dacă se produce modificarea biologică de rol – respectiv maternitatea, aducând pe lume copii –, din punct de vedere psihologic femeia poate fi inaptă să-şi asume corespunzător, matur şi hrănitor emoţional rolul matern, ceea ce creează efecte

patogene în relaţia sa de parteneriat şi în cea cu proprii săi copii. Istoria relaţională ulterioară creşte progresiv riscul repetiţiilor distructive în raporturile părinţi–copii, pentru că neintegrarea feminităţii, ca şi a masculinităţii, prin intermediul Elementelor-Sursă, originare, este greu de compensat spontan prin intermediul unui eventual partener de substituţie, reparator sau terapeutic. „Mimarea” unei relaţii paterno-filiale (ca şi cea de tip fratern, incestuos) în context partenerial erotic nu face decât să agraveze confuziile şi deficitele de confirmare mutuală, favorizând anumite deconectări sau dependenţe afective blocante pentru ambii parteneri. (Acestea sunt „capcane” ale parteneriatului erotic).

Există și un alt tip de perturbare a relaţiei tată-fiică, legat de Excesul de „feminitate” ca urmare a unei coaliţii profunde, simbiotice între mamă şi fiică, orientată negativ faţă de tată, ca urmare a frustrării emoţionale şi sexuale a mamei faţă de tată. O relaţie partenerială în care deficitul de ofertă masculină antrenează o receptivitate neconfirmată, nesaturată, neîmplinită a femininului, creează premisele unei coaliţii nefireşti între mamă şi copiii săi. Dacă fiica este mai curând „unificată”

cu mamă, ea se contaminează de sentimente de respingere inconştientă şi ranchiună faţă de tată, identificându-se cu mama şi opunându-i-se Eului patern cu toată forţa generată de energia unificată a două roluri identitare de tip feminin – Apa şi Pământul. Ca şi în natură, în acest caz, Focul poate fi „stins" de excesul de Apă, de furia apei dezlănţuite, aşa cum potopul sau inundaţia sunt generate de acumulări excesive de nori care slăbesc, evident, contactul cu Soarele, aparent atenuându-i puterea.

Excesul de feminin subminează Eul patern (inclusiv cel masculin), ceea ce în plan psihologic se reflectă în neintegrarea atributelor ce ţin de acest rol şi accentuarea distructivă ale celor polare de tip feminin şi matern cu efecte nefaste asupra relaţiei de cuplu.

Relaţia mamă-fiu. Relația mamă-fiu (Matern-masculin) se accesează simbolic pe axa Pământ-Aer. În natură, relaţia este gestionată prin intermediul celorlalte două elemente, în special prin acţiunea directă a Focului (Soare) asupra Pământului. Soarele, alias paternul, „evaporă" Apa din Pământ, în extremis arde, secătuieşte pământul (seceta), transformându-l în deşert (neroditor).

Excesul de Foc transformă distructiv Pămîntul, creând deficit de Aer (fiu). Căldura copleşitoare face aerul „sufocant”, adică îl vitregeşte de atributele „hrănitoare”, sănătoase, purificatoare, dinamice. Ca urmare a „arderii” Pământului de către Foc, Aerul este îmbâcsit, impur, toxic, greoi, adică alterat cu atributele unei maternităţi negative, neroditoare, deci transformat distructiv prin fuziune cu partea negativă a maternităţii („aer stătut, greoi”).

În plan psihologic, un tată hiperautoritar creează condiţiile unei „fuziuni” nefireşti, toxice între mamă şi fiu, acesta identificându-se cu o parte a Eului matern (cea negativă – victima) şi dezidentificându-se parţial cu tatăl (partea negativă – agresorul). În consecinţă, fiul adoptă un comportament slab, anxios, evitant sau rebel.

Asumarea masculinităţii în aceste condiţii devine dificilă, ataşamentul şi culpabilitatea de separare de o mamă-victimă sunt crescute, favorizând o condiţie fizică şi psihică precară, nonasertivitate sau conduite de control excesiv, dar poate conduce compensator şi la comportamente protestatare fără finalitate, retracţie

socială, imprevizibilitate, comportament autodistructiv, toxicodependenţe

Prin contrast, o relaţie creatoare, iniţiatică a mamei cu fiul confirmă autoîncrederea, iniţiativa, canalizarea impetuoasă a energiei, puterea de exprimare şi transmitere a informaţiei, precum şi capacitatea de acţiune creatoare.

Un fiu care îşi integrează „maternitatea” în sens pozitiv îşi exprimă şi îşi asumă masculinitatea creator. Cu alte cuvinte, un fiu bine hrănit emoţional de o mamă-femeie echilibrată, integrată la rându-i (poate fi şi o bunică care îl „iniţiază” în primii 7 ani) are şanse mai mari să-şi exprime latura creativă, originală, expresivă şi afirmativă, pentru că resursa sa energetică va fi înaltă.

Canalizarea forţei şi resurselor de care dispune, orientarea valorică, inteligenţa şi discriminarea, structurarea acţiunilor în vederea atingerii anumitor scopuri, rezistenţa la efort şi capacitatea de a lupta inteligent, responsabilitatea, disciplina şi puterea concentrării şi finalizării, voinţa focalizată cunoscător şi creator vor fi catalizate însă semnificativ de relaţia

transformatoare, iniţiatică (a doua iniţiere) cu tatăl (bunicul) său.

Integrând pozitiv rolul patern (Focul), rolul masculin (Aerul) îşi creşte considerabil şansele autotransformatoare prin integrarea atributelor creatoare ale acestuia. Masculinitatea devine astfel „Solară”, aspirând legitim la centralitate, recunoaştere, disponibilitate şi generozitate, împlinindu-se pe Sine şi unificându-se optim cu femininul (a treia iniţiere, „instrumentată” generic de partenera de cuplu).

Cuplul tată-fiică

- Tatăl tăcut;
- Tatăl incestuos;
- Tatăl puritan;
- Tatăl tiranic.

Tatăl tăcut. Relaţia cu un tată absent facilitează idealizarea acestuia de către fiica sa şi determină formarea unei femei care încearcă cu toată fiinţa ei să se facă plăcută, să fie în centrul atenţiei tuturor. De timpuriu, fetiţa ajunge să creadă că tatăl ei nu-i vorbeşte

pentru că nu este destul de frumoasă sau de inteligentă, sau destul de bună pentru a fi iubită. Ajunge chiar să se simtă vinovată de tăcerea tatălui şi începe să se submineze: „Nu sunt interesantă. Nimeni nu mă place. Nimeni nu mă vrea.” Din acest moment tânăra începe să-şi ţească destinul amoros, căci, dacă pe de o parte se subestimează, pe de alta idealizează bărbatul şi umple golul cu fantasma prinţului din poveste. „Într-o zi prinţul meu va veni” s-ar putea traduce în multe cazuri: „într-o zi tatăl meu va veni, îmi va vorbi şi în sfârşit voi exista ca femeie.”

Este evident că în această situaţie primele ei relaţii vor avea un final catastrofal, deoarece nici un bărbat nu va putea înlocui o imagine ideală de bărbat. Sentimentul de a nu fi valoroasă şi de a nu fi niciodată o femeie dorită o va marca întreaga viaţă, iar şansele ca ea să aibă o viaţă de cuplu armonioasă sunt aproape inexistente.

Tatăl incestuos. Tatăl incestuos, este cel care determină, de asemenea, mari probleme în asumarea şi manifestarea rolurilor de sex adolescentelor. Victima abuzurilor sexuale este afectată grav atât în identitatea ei sexuală cât şi în ceea ce priceşte sentimentul ei de a

exista. Acestor persoane le este foarte greu să rămână în contact cu propria lor vieţuire şi să întreţină relaţii de intimitate cu cei apropiaţi. Această dificultate de a exista trădează o preţuire de sine care a fost total distrusă de gestul tatălui său. Când o fiică este victima unui incest, integritatea ei corporală este extrem de afectată, încât riscul de a se oferi oricărui bărbat este foarte mare. Studiile dovedesc că majoritatea prostituatelor sunt victime ale incestului. Pentru că nu au fost respectate, nu izbutesc nici ele însele să se respecte. Adesea îşi urăsc tatăl şi pe toţi bărbaţii care le sunt clienţi. Poate să devină exhibiţionistă. Pentru a nu-i aparţine tatălui, decide să se ofere privirii tuturor.

Incestul afectiv este şi el extrem de dăunător pentru construirea identităţii psihosexuale a fetei. Tatăl parazitează viaţa sexuală a fiicei, fiind incapabil s-o lase să-şi trăiască singură viaţa proprie. Este cazul copiilor parentificaţi –cei nevoiţi să devină părinţii propriilor părinţi. Aceşti copii nu se pot separa de părinţi pentru că se simt culpabili dacă i-ar abandona. Relaţiile pe care le vor avea vor fi cu persoane extrem de dependente, la fel ca şi părinţii lor.

Tatăl puritan. Tatăl puritan se află la antipodul tatălui incestuos. Acest puritanism exacerbat este motivat de aceeaşi dorinţă incestuoasă. La tatăl incestuos există trecerea la act, la tatăl puritan se instaurează interdicţia sau nevoia de inhibiţie a actului. În marea majoritate a cazurilor tatăl nu se atinge de fiica sa adolescentă. Această răceală şi mai ales tăcerea care o însoţeşte au efecte nefaste asupra fiicei sale. Printr-un astfel de comportament tatăl îi poate provoca fetei sale adolescentă prima şi cea mai mare suferinţă din iubire. Când ea începe să devină femeie, când e mândră că în sfârşit seamănă mamei, un bărbat, prin tăcerea lui, îi spune că atributele ei par a fi periculoase.

Două tipuri de reacţii ale fetei putem înregistra în acest caz: fie îşi pune farmecele în evidenţă pentru a seduce şi a atrage atenţia, fie, dimpotrivă, încearcă să refuze diferenţa sexuală purtând veşminte suficient de largi pentru a-şi acoperi rotunjimile şi a-şi ascunde, în felul acesta, feminitatea.

Aşadar, erosul patern, când se manifestă în mod adecvat este un factor determinant în evoluţia unei fete. El ajută la dezvoltarea unui animus pozitiv, care susţine

încrederea în sine şi spiritul de iniţiativă. Indiferent că este absent fizic, absent cu gândul, distant, sau de-a dreptul abuziv, relaţia pe care i-o oferă fiicei sale o răneşte, iar ea va adopta comportamente reprezentând reacţii la suferinţă, dar care n-o vor vindeca şi nu-i vor oferi posibilitatea să-şi integreze o identitate psihosexuală aducătoare de satisfacţii personale în viaţa de cuplu.

Tatăl tiran. Tatăl tiranic sau despotic este cel care îşi terorizează fiicele prin rigiditatea regulilor pe care le impun adolescentelor, din nevoia de a-şi exercita controlul absolut asupra lor, gândindu-se că în acest fel le pot proteja mai mult. Nu reuşesc însă decât să-i alimenteze orgoliul de a stăpâni şi de a dispune şi de a sădi în inima fiicelor lor puternice sentimente de ură şi dorinţă de răzbunare. Adevărate amazoane ele se vor lupta cu stoicism cu toţi bărbaţii din viaţa lor, ne-reuşind să se împlinească ca femei lângă nici unul dintre ei.

Cuplul mamă-fiu

Uneori relaţia mamă – fiu poate fii extrem de strânsă mai ales în condiţiile în care femeia îşi găseşte

raţiunea de a trăi în rolul matern, uitându-şi propria feminitate. Maternitatea poate deveni astfel un loc de investire a nevoilor de recunoaştere şi a dorinţelor reprimate ale femeii, ba chiar un prilej de revanşă pentru frustrările legate de negarea valorii feminine. O femeie poate hotărî astăzi să nască pentru a umple un gol, deci dintr-un deficit emoţional, şi nu din nevoia firească de zămislire a unui copil. Acesta se naşte, iar destinul său este deja creionat: să umple lacunele afective ale unei femei căreia i-a lipsit tatăl şi căreia îi lipseşte acum partenerul. Şi dacă se întâmplă ca acest copil să fie băiat, simbolic, încă de la naştere este împovărat cu o „căsătorie”, fiind forţat să fie de timpuriu bărbat şi soţul propriei mame. Care sunt implicaţiile psihologice asupra evoluţiei ulterioare a unui astfel de băiat sunt lesne de ghicit. Fantoma incestului îl va bântui întreaga viaţă iar a trăi alături de o femeie ar fi echivalentul unui prizonierat din care de multă vreme simte nevoia să scape.

O astfel de situaţie împiedică rezolvarea favorabilă a complexului lui Oedip, rezolvare ce presupune ca fiul să cedeze tatălui său pretenţia la rolul de soţ, el urmând a se orienta spre alte femei. Când tatăl

nu este prezent pentru a bara fiului calea spre mamă, fiul şi mama rămân unul prizonierul celuilalt adesea pentru tot restul vieţii. Deci separarea mamă-fiu este absolut necesară.

Dacă aceasta nu se rezolvă firesc la 4 – 5 ani, complexul lui Oedip se va reactiva la pubertate. În acest moment, relaţia dintre mamă şi fiu riscă să se transforme într-o luptă pentru putere. Marea lor iubire devine brusc o închisoare ce împiedică înflorirea individuală a fiecăruia. Insuficient afirmat, lipsit de modele masculine cu care să se identifice, fiul va încerca să încalce legea maternă pentru a-şi câştiga propria identitate de bărbat, devenind un „războinic" veritabil. Dacă mamele reuşesc să înţeleagă că este timpul să-şi regăsească feminitatea şi să se ocupe mai mult de ele, războiul are şanse să înceteze. Motivat de procesul de individuaţie, copilul poartă în el dorinţa de separare de mamă pentru a-şi urma evoluţia. Tatăl uşurează acest proces.

Adolescenţii îşi caută instinctiv tatăl tocmai pentru a se putea separa de mamă, şi pentru a-şi crea o identitate masculină. Mama trebuie să accepte că fiul nu-i poate fi nici partener, nici prieten, nici amant. Altfel

există riscul ca eul băiatului să fie inflaţionat de complexul contrasexual, iar identitatea sa psihosexuală să aibă de suferit.

Psihologia analitică susţine că legăturile de tip heterosexual nu pot fi formate sau eşuează datorită dezvoltării patologice a complexului contrasexual. O astfel de dezvoltare depinde deci de experienţele existenţiale nefericite pe care copilul le are în relaţionarea cu părintele de sex opus.

- Prin intermediul unei intense identificări cu părintele de sex opus, eul este inflaţionat de arhetipul contrasexual ceea ce duce la eşecul actualizării principiului sexual care corespunde genului biologic al individului. Acest fapt va conduce fie spre o femeie dominată de animus, fie spre un bărbat slab, dominat de anima, care vor sfârşi în legături de tip homosexual.
- Băiatul deprivat de mamă sau fata deprivată de tată suferă de o atrofiere a animei sau animusului, lipsindu-le astfel organul psihic pentru formarea legăturilor heterosexuale.
- O relaţie prea apropiată de părintele de sex opus, poate conduce, de asemenea la o dezvoltare

hipertrofiată a complexului contrasexual şi la o identificare a eului cu acesta, mai ales dacă părintele de sex opus a fost absent în perioadele critice ale copilăriei, sau relaţia cu el a fost neimplicată afectiv. Bărbaţii de acest tip tind să fie capricioşi, cu un comportament greu previzibil, moale, fără să se afirme. Femeile dominate de animus sunt agresive, dogmatice, încăpăţânate. Identificarea cu complexul contrasexual poate duce în aceste cazuri spre transsexualism.

2.3.Îndrăgostirea

Există o perioadă, de obicei la începutul unei relații de parteneriat, când simțim mai intens ca niciodată că lumea se învârte în jurul unei singure persoane. Devenim atât de obsedați de acea persoană încât nu ne mai interesează decât prezența ei. Suntem capabili să trecem peste orice obstacole care ar sta în calea fericirii noastre, indiferent că e vorba de părinți, prejudecăți, distanțe temporale sau spațiale.

Psihologii, filosofii și poeții au denumit-o îndrăgostire și au considerat că ea reflectă slăbiciunile

firii omenești. Cele mai delicate sau insesizabile vulnerabilități ies atunci la iveală, cu o forță și cu o intensitate de neimaginat. În acea perioadă adoptăm comportamente pe care, mai târziu, cu greu le putem explica. Ne periclităm rețeaua de relații interpersonale și chiar cariera profesională din cauza indiferenței, neimplicării sau ignorării unor persoane sau probleme, tratate altfel până atunci. Riscăm, uneori, să pierdem totul pentru a câștiga, deseori, doar o dezamăgire.

Hartfield și Rapson (1993), îmbunătățind teoria bifactorială a iubirii elaborată de Walster și Berscheid (1971), au elaborat una trafactorială conform căreia, pentru a ne îndrăgosti, sunt necesare trei condiții:

- un mediu socio-cultural, care construiește așteptarea îndrăgostirii;
- un candidat potrivit, în ceea ce privește aspectul, personalitatea sau valorile;
- o stare de excitație.

Alți psihosociologi încearcă și ei să explice starea de îndrăgostit:

- Singurătatea ne face mai vulnerabili și favorizează dorința noastră de a intra în

contact cu diverse persoane care se apropie de imaginea pe care o avem despre o posibilă iubire. Dacă intervine reciprocitatea, brusc ne îndrăgostim (Glasser, 1998).

- Avem nevoie să găsim explicații pentru schimbările fiziologice pe care le trăim. Îndrăgostirea este doar eticheta atașată sentimentelor asociate acestor schimbări (Schachter, Singer, 1962 apud Ciupercă, 2012, p.22).
- Cu cât ne gândim mai mult la dragoste, cu atât este mai posibil să ne îndrăgostim (Tesser, Paulhus, 1976 apud Ciupercă, 2012, p.22).

Puțini realizează că îndrăgostirea implică o atenție anormal fixată asupra persoanei iubite, celelalte ființe și lucruri fiind treptat dizlocate din conștiință. Mai mult, exclusivismul atenției înzestrează persoana favorizată și cu alte calități, unele inexistente, altele supradimensionate, lucru care poate avea efecte negative mai târziu.

S-a calculat și durata medie a unei obsesii romantice, ca fiind în jurul a doi ani (Chapman, 1992), s-a generalizat ideea că este normal ca oamenii să se

îndrăgostească de mai multe ori în viață, s-a perpetuat prejudecată conform căreia bărbatul se îndrăgostește cu ochii iar femeia cu urechile și, mai important decât atât, se consideră că îndrăgostirea induce., la finalul ei, mai multă nefericire decât am putea anticipa.

De ce se ajunge aici? În mare măsură, din cauza incapacității noastre de a rămâne cu picioarele pe pământ. Dorința de a fi fericit este atât de mare și asocierea fericirii cu senzația de a fi îndrăgostit este atât de profundă, încât uităm cu desăvârșire că mai trebuie să facem și altceva, precum: să ne construim fericirea învățând din greșelile altora, să realizăm succese profesionale având la bază elanul și energia oferite de însuși statutul de îndrăgostit.

Apoi, ne deschidem sufletul în fața persoanei iubite cu prea mare ușurință, lucru care diminuează misterul relației, ducând la creșterea siguranței asupra celuilalt. Însă, pe măsură ce devenim mai siguri pe partener, scade intensitatea îndrăgostirii, luciditatea luând locul pasiunii.

Nu în ultimul rând, posesivitatea și gelozia pot contribui la reducerea iluziei de veșnic îndrăgostit, ca și

tentația cuantificării sentimentelor, apărută în momentul în care începi să crezi că dai mai mult decât primești. Abia atunci realizezi că partenerul idealizat are destule defecte, că marginalizarea auto-impusă a reprezentat, de fapt, un pas înapoi în fața celorlalți factori semnificativi.

Mai devreme decât celălalt, unul dintre parteneri începe să se detașeze, să nu se mai implice emoțional la fel ca până atunci. Motivele pentru care a ajuns în acest stadiu sunt diverse, putând acționa, fie individual, fie intercorelat. Contextul în care se manifestă relația sau îndoiala care intervine în momentele în care partenerul începe să adopte atitudini contrare, determină apariția primelor interogații și, implicit, apariția primelor semne de maturizare relațională. Când celălalt conștientizează neimplicarea, intervine stadiul tensiunii psihologice a cuplului ieșit de sub vrajă. Atunci, partenerii au de ales între două soluții:

- se despart, mai mult sub impactul șocului produs de constatarea perisabilității fericirii. Speranțele mari inițiale, transformate în deziluzii și reproșuri, determină partenerii să aleagă ruptura în locul rutinei, disoluția în locul lipsei de pasiune.

● rămân împreună, punând alte valori la baza relației lor. Acceptă o dragoste maturizată, bazată mai mult pe înțelegere, echilibru, comunicare și mai puțin pe pasiune sau visare.

În societatea hedonistă în care trăim, șansele unui cuplu de a alege prima variantă sunt mult mai mari, indivizii preferând – cel puțin până la o anumită vârstă – firimituri de fericire în locul unei existențe liniștite, echilibrate, dar nepasionale.

De altfel, există opinii conform cărora starea de îndrăgostit nu are cum să dureze, ipoteză susținută și de Gary Chapman (1992) cu ajutorul a trei argumente:

● îndrăgostirea nu este o alegere conștientă. Cel mai adesea ne îndrăgostim într-un moment nepotrivit și de cine nu trebuie.

● îndrăgostirea nu presupune efort

● cel care este îndrăgostit nu este cu adevărat interesat de progresul personal al celuilalt. Unica lui dorință este ca lucrurile să rămână așa.

Dincolo de aceste considerații, adorăm să fim îndrăgostiți și poate că nu-i nimic rău în asta. Cu excepția nefericirii care rămâne după disoluție, a dezamăgirilor

care ne macină când transformăm pasiunea în indiferență, a descoperirilor progresive că nu am avut maturitatea de a cunoaște mai bine persoana în brațele căreia ne-am aruncat, îndrăgostirea este o experiență necesară pentru a ne împlini ca indivizi în existența noastră limitată.

2.4. Iubirea

2.4.1. Conceptul de iubire

Dacă ar fi să ierarhizăm noțiunile cel mai greu cuantificabile, pe primul loc s-ar afla, neîndoielnic, iubirea. Cu greu poate fi măsurată, mai ales că până azi nu am aflat cu siguranță ce este. De cele mai multe ori, subiectivitatea fiecăruia tinde să asocieze iubirea cu anumite sentimente sau stări, dar ele sunt din ce în ce mai diferite, în funcție de societăți, culturi sau epoci istorice. S-a constatat chiar că, unele popoare nu au în limba lor un cuvânt care să desemneze starea de iubire. Chiar și în cadrul aceleiași comunități, uneori chiar și în interiorul aceleiași celule familiale, percepția asupra iubirii poate fi

diferită, ceea ce ridică serioase semne de întrebare asupra rolului ei în continuitatea unei căsnicii.

Încă ne place să credem că dragostea menține cuplul, deși ajungem să conștientizăm că alte valori susțin constant și în mai mare măsură relația de parteneriat. Chiar și acolo unde există și unde este reciproc împărtășită, vine un moment când rutina o îndepărtează și obișnuința o elimină. Din această perspectivă, chiar dacă iubirea învinge multe obstacole, există unul în fața căruia ea este aproape neputincioasă: timpul.

Abia atunci când iubirea se diminuează, reușim să conștientizăm că înțelegerea, comunicarea, încrederea, respectul, fidelitatea și atașamentul reprezintă valori care au influențat decisiv apariția, dezvoltarea și maturizarea diadei în care ne aflăm. Unele dintre ele au fost sesizate încă de la debutul relației dar, rareori, le-am considerat ca fiind predictori puternici ai trainiciei conviețuirii. În schimb, la începuturile ei, iubirea este deseori văzută ca un garant al continuității, ca un liant ce va ține nedespărțite cele două ființe subjugate de neînțelesele cărări ale amorului.

2.4.2. Cele cinci limbaje ale iubirii

Există opinii potrivit cărora oamenii folosesc mai multe limbaje ale iubirii (Chapman, 1992). De aceea, este necesar să învățăm principalul limbaj al partenerului, dacă dorim să comunicăm eficient cu acesta pe linie sentimentală. Autorul afirmă că relaționarea intimă presupune cinci limbaje ale iubirii. Acestea sunt:

- cuvintele de încurajare – fiecare din noi are zone în care se simte nesigur. Potențialul latent din zonele de nesiguranță așteaptă vorbele de încurajare ale partenerului. Dacă acestea vor veni, vom aprecia cât de importante sunt preocupările noastre pentru partener, cât de mult îl interesează să fim fericiți și, implicit, cât de mult ne iubește.

- timpul acordat – unii soți cred că petrec mult timp împreună, pe când, în realitate, doar trăiesc unul în preajma celuilalt. Puțini dintre noi își ascultă partenerul cu adevărat sau încearcă să-i înțeleagă gândurile și sentimentele. Prin timp acordat se înțelege canalizarea întregii atenții asupra persoanei de lângă tine.

- cadourile – darurile sunt simboluri vizuale ale iubirii. Ele certifică, în general, sentimentele pe care le avem față de partener, preocupările noastre față de dorințele acestuia.

- serviciile - acestea nu reprezintă nimic altceva decât lucrurile pe care ar vrea partenerul să le faci. Implicarea ta în realizarea serviciilor generează confort psihic și aprecierea celui de lângă tine.

- mângâierile fizice – atingerile, sărutările, îmbrățișările sunt modalități de a-i comunica partenerului emoția iubirii.

Chapman consideră că, dacă limbajele de iubire ale partenerilor sunt diferite, divergențele pot fi amplificate în ciuda existenței unui veritabil sentiment între cei doi. De aceea, fiecare trebuie să identifice care este limbajul principal al celuilalt și să-i ofere mai mult exact acolo unde acesta se așteaptă.

Indiferent de limbajul iubirii, o mare importanță o are egalitatea în relațiile de dăruire și primire emoțională.

2.4.3. Teorii explicative ale dragostei ca fenomen

A. Teoria epică a dragostei: dragostea ca poveste

Într-una din cărțile sale recente, Sternberg (1998 apud Iluț, 2015, p.37) abordează dragostea dintr-un unghi explicit metaforic. El a elaborat o nouă teorie a relațiilor romantice în care centrală este înțelegerea dragostei ca poveste. *Love is a Story* este titlul cărții lui Sternberg, precum și metafora-nucleu în jurul căreia orbitează întreaga construcție teoretică.

Între premisele de bază ale teoriei epice a dragostei se regăsește ideea narativității subiective a dragostei, în sensul că majoritatea indivizilor tind să se raporteze, să înțeleagă și să descrie dragostea în termeni narativi, sub formă de poveste. Potrivit acestei premise teoretice despre natura narativă a modului în care oamenii înțeleg dragostea, fiecare individ este posesorul unei ”povesti ideale” despre ce și cum ar trebui dragostea să fie, al cărei autor este. O a doua premisă postulează un principiu al îndrăgostirii fundamentat în teza

compatibilității complementare narative. Tindem să ne îndrăgostim de persoane cu care împărțim aceleași povești despre dragoste, de ființele ale căror povești ideale despre dragoste sunt fie identice, fie similare ori compatibile cu ale noastre.

Teoria epică a dragostei avansează și un criteriu al succesului relațional. Reușita relației unui cuplu este condiționată de o triplă convergență narativă: în primul rând, de compatibilitatea dintre poveștile ideale pe care fiecare dintre indivizii angajați într-o relație romantică o are, fie că o conștientizează la modul explicit, fie că îi colorează așteptările despre dragoste din postura de cogniții implicite; în al doilea rând, de potrivirea dintre povestea ideală pe care o năzuiește fiecare și povestea reală a relației efective în care sunt angajați. Ca în atâtea alte aspecte ale vieții umane, satisfacția față de relația romantică atârnă de congruența dintre așteptări și realitate; în al treilea rând, de consensualitatea interpretativă a partenerilor în privința stării de fapt a relației lor curente.

Succesul unei relații romantice este dacă nu garantat, atunci cel puțin facilitat de existența unei

coerențe narative și interpretative între cele trei niveluri – al poveștilor ideale ale dragostei nutrite de cei doi protagoniști, al poveștilor empirice sub forma cărora cei doi își înțeleg situația lor relațională efectivă și al potrivirii dintre așteptările fiecăruia (”povestea ideală”) și ceea ce consideră că au parte în mod concret (”povestea reală”).

B. Teoria geometrică a dragostei: dragostea ca triunghi

Într-unul dintre cele mai citate articole din psihologia dragostei, Sternberg (1986 apud Iluț, 2015, pp.46-47) a schițat ”o teorie triunghiulară a dragostei” (*A Triangular Theory of Love)*, cât și cele trei ”colțuri” ale triunghiului dragostei – Intimitate, Pasiune, Angajament (*Intimacy, Passion, Commitment).*

Elaborată după principii constructive care să-i asigure o maximă claritate semantică și simplitate geometrică, teoria triunghiulară a lui Sternberg imaginează dragostea ca un triunghi ale cărui unghiuri reprezintă componentele principale ale fenomenului:

a). Intimitatea, plasată convențional în unghiul de sus al triunghiului, subîntinde arcul emoțional alcătuit din sentimentele de apropiere, conectivitate și în general un simț al comuniunii dat de o legătură sufletească strânsă facilitată de proximitate spațială continuă. Ea însăși un fenomen compozit, intimitatea este exprimată de: dorința de a promova bunăstarea celui iubit; resimțirea fericirii alături de celălalt; considerație pentru celălalt; sentimentul că te poți baza la nevoie pe celălalt; înțelegere reciprocă; împărtășirea sinelui cu celălalt; primirea de suport emoțional din partea celui iubit; oferirea de suport emoțional celui iubit; comunicare intimă; prețuirea celui iubit în cursul vieții. Sub raportul relației triadice dintre afectiv-motivațional-cognitiv, intimitatea derivă în mare măsură din investiția emoțională în relație.

b). Pasiunea, situată diagramatic în colțul din stânga jos al triunghiului dragostei, cuprinde pulsiunile și resorturile motivaționale care, surescitându-l pe individ în baza atractivității fizice a unui ”alt romantic”, îl poartă pe acesta spre un comportament erotic și către consumarea sexuală a relației dintre îndrăgostiți.

Pasiunea este exprimată cel mai autentic de năzuința intensă de comunicare socială, dar mai ales emoțională și cu atât mai mult fizică cu celălalt adorat. Dacă intimitatea constituie sursa emoțională a dragostei, în cadrul componentei pasionale sunt localizate resorturile motivaționale, cuprinzând sursele de surescitare psihică și excitare fizică în baza cărora se naște experiența pasiunii erotice.

c). Angajamentul, poziționat în schema lui Sternberg în colțul din dreapta jos, este componenta cognitivă a dragostei, constând, pe termen lung, în decizia de a rămâne alături de celălalt și de a menține relația afectivă cu acesta. Dacă intimitatea este componenta ”caldă”, iar pasiunea este elementul ”fierbinte”, angajamentul este constituentul ”rece” al dragostei.

Cele trei componente-cheie ale dragostei dețin proprietăți combinatorii, astfel că din jocul asocierilor și absențelor acestor ingrediente bazale rezultă o multitudine de tipuri specifice de dragoste.

Non-dragostea, rezultatul absenței tuturor celor trei elemente, este atitudinea de indiferență afectivă pe

care o manifestăm față de marea majoritate a oamenilor cu care fie interacționăm regulat în cadrul rețelelor sociale în care suntem prinși sau ne intersectăm sporadic cursurile biografice pe culoarele publice ale vieții sociale, fie suntem doar vag conștienți de existența lor îndepărtată.

Simpatia, dragostea nebună și dragostea goală sunt toate trei tipuri monocomponențiale ale dragostei.

Simpatia presupune existența intimității într-o relație în lipsa pasiunii erotice și a angajamentului de a constitui o relație conjugală cu celălalt.

Dragostea nebună, fondată exclusiv pe pasiune, corespunde stării de îndrăgosteală, a ceea ce indivizii resimt de îndată ce ”li se aprind călcâiele” după un altul erotic.

Dragostea goală se produce de regulă în cadrul căsătoriilor aranjate, în care subiecții maritali sunt devotați căsniciei, însă nu dezvoltă nici erotism pasional, nici intimitate emoțională.

Triada alcătuită din dragostea romantică, dragostea companională și dragostea prostească formează tipuri bi-componențiale ale dragostei, fiind rezultatul

combinării a câte două din cele trei elemente bazale ale ei.

Dragostea romantică altoiește pasiunea și intimitatea într-un tip de iubire care a fost instituit în civilizația occidentală, drept modelul arhetipic al dragostei.

Dragostea companională, spre deosebire de cea romantică, păstrează intimitatea, dar înlocuiește pasiunea frenetică cu angajamentul pe termen nedefinit de a menține relația conjugală. Ea caracterizează de regulă viața sentimentală a cuplurilor căsătorite cu o destul de lungă istorie maritală din care elementul pasional s-a epuizat. Privită în perspectiva cursului vieții umane, cele mai multe relații care durează parcurg un model al tranziției de la dragostea romantică în care pasiunea atinge cote maxime atunci când este consumată sexual în sfera intimității cuplului, la dragostea companională în care estomparea intensității pasionale este compensată de angajamentul partenerilor de a face din relația lor o poveste funcțională, de succes.

Dragostea prostească caracterizează combinația hazardată dintre pasiune și angajament. Ea este rezultatul

deciziei imprudente de a te devota unei persoane și de a te angaja într-o relație strict pe baza pasiunii erotice, în lipsa factorului intimitate. Marele pericol care paște astfel de căsătorii încheiate în graba imperioasă a pasiunii constă în faptul că relația va trece, aproape invariabil, printr-un șoc atunci când efectele pasiunii se vor fi estompat. Iar după cum ne asigură atât teoreticienii dragostei, cât și experiența personală, mai devreme sau mai târziu, pasiunea se stinge. Când acea zi va veni, pentru persoanele căsătorite în grabă, care nu vor ști cum să își negocieze tranziția de la pasional la companional, ce implică cu necesitate stabilirea unei comuniuni socio-emoționale întemeiate în intimitate, divorțul este iminent. Iar în situațiile în care societățile nu permit divorțul, la orizontul conjugat se întrezăresc norii nefericirii maritale.

Dragostea desăvârșită este singura formă tricomponențială a dragostei, în cadrul căreia se regăsesc împreună intimitatea, pasiunea și angajamentul.

C. Teoria cromatică a dragostei: dragostea ca și culoare

În lucrarea lui John A.Lee (1973 apud Iluț, 2015, pp.54-56) a conturat teoria cromatică a dragostei. În paginile acestei cărți, autorul canadian a produs un locus clasicus al psihosociologiei dragostei, clasificarea sa a celor șase stiluri de dragoste regăsindu-se în totalitatea tratatelor universitare ce analizează fenomenul.

Lee se folosește de clasificarea spectrului cromatic în culori primare, secundare și terțiare pentru a produce o taxonomie analogă a stilurilor de iubire. Există așadar trei tipuri de a iubi:

a). tipuri primare: eros, ludus, stoge;

b). tipuri secundare (combinații ale stulurilor primare): mania, agape, pragma;

c). tipuri terțiare (combinații între tipurile primare și cele secundare).

Fiecărui stil de dragoste îi este atribuită propria culoare. Tipurilor primare de stiluri de iubire – *eros, ludus, storge*- le revin culorile primare: roșu, albastru, galben. Stilurile secundare sunt combinații ale tipurilor

primare de stiluri de dragoste. Astfel, *mania* este rezultatul încrucișării dintre eros și ludus, corespunzându-i culoarea violet; *agape* este rezultatul combinării dintre storge și eros, primind culoarea portocaliu; *pragma* este produsul amestecului dintre ludus și storge, culoarea sa fiind verde. Clasa terțiară a stilurilor de iubire este alcătuită din combinații între stilurile primare și cele secundare , cum sunt de pildă, stilurile *eros maniacal* sau *storge pragmatic.*

Șase sunt însă stilurile cele mai răspândite în care se manifestă sentimentele de iubire:

1.*Eros* este stilul de iubire ce corespunde, în mare măsură, dragostei pasionale. Este stilul de dragoste caracterizat de căutarea unui iubit a cărui prezentare fizică a sinelui întrupează imaginea deja avută în mintea celui care o caută.

2.*Ludus* este stilul de iubire în care dragostea este înțeleasă și practicată ca joc amoros. Acest stil este de cele mai multe ori asociat cu relații aventuroase multiple, ceea ce îi conferă un anumit grad de promiscuitate.

3.*Storge* este un stil în centrul căruia se află afecțiunea caldă pentru celălalt, văzut nu atât ca un ”altul

erotic”, ci ca un tovarăș de viață. Este asemănat cu dragostea companională, în care prietenia, intimitatea, afecțiunea și angajamentul, nicidecum pasiunea erotică, sunt cele ce sudează protagoniștii în relații ce dăinuie în timp.

4.*Mania* este un stil de iubire pasional-obsesiv, caracterizat de fixarea pe celălalt adorat. Sentimentele de gelozie patologică însoțesc acest stil afectiv. Maniacul erotic este disperat să iubească pasional și să fie iubit la fel de pasional, solicitându-i partenerului care îi devine axul său existențial dovezi constante și asigurări continuu reînnoite de afecțiune și angajament.

5.*Agape* este stilul de iubire altruistă, în care martirul agapic dăruiește dragoste necondiționată persoanei iubite, fără așteptarea reciprocității din partea acesteia. Resortul ei rezidă într-o puternică etică a dragostei, în cadrul căreia iubirea aproapelui este nu doar o virtute înaltă, ci chiar o datorie morală.

6.*Pragma* este o iubire interesată, un stil de dragoste lipsit de pasiune, ce presupune o analiză rațională a ”statisticilor vitale” despre celălalt înainte de a decide stabilirea unei relații amoroase.

D. Teoria trifactorială a dragostei: dragostea ca etichetă

Schachter și Singer (1962 apud Iluț, 2015, pp.60-77) au elaborat teoria etichetării cognitive a emoției, cunoscută sub denumirea de ”teoria bifactorială a emoției”. Aceasta din urmă avea să asigure matricea conceptuală din care va crește teoria trifactorială a dragostei, în care etichetarea joacă un rol determinant în geneza sentimentului de iubire pasională.

În 1962, Schachter și Singer au publicat rezultatele unui extraordinar experiment de laborator pe baza cărora au avansat o înțelegere cu totul revoluționară a emoțiilor umane. Punctul lor de plecare l-a constituit o enigmă rămasă nedezlegată care a intrigat generații succesive de psihologi: în ciuda simțului comun, diversele emoții trăite de oameni nu par să aibă baze fiziologice diferite. Dimpotrivă, cercetarea psihologică a constatat că toate stările emoționale sunt întemeiate pe același tipar general de excitare a sistemului nervos. Această situație i-a condus pe cercetători la ipotetizarea

rolului crucial al cogniției în etichetarea emoțională a surescitării fiziologice. Cercetări anterioare au stabilit că, de una singură, surescitarea fiziologică (arousal) nu este suficientă pentru generarea unei trăiri emoționale. Ceea ce trebuie să se producă pentru a genera emoție este o conjuncție între starea de excitabilitate nervoasă și aplicarea unei etichete cognitive.

Pornind de la aceste considerente, înfiriparea dragostei pasionale este văzută ca fiind condiționată de îndeplinirea a trei condiții: în primul rând, existența *conceptului de dragoste* recunoscut cultural și permis social; în al doilea rând, existența unui *obiect al dragostei* desemnat cultural; iar în al treilea rând, existența unei stări de *surescitare fizio-emoțională* pe care subiectul, în baza învățării sociale a noțiunii de dragoste, și-o auto-etichetează cognitiv ca dragoste pasională.

E. Teoria administrativă a dragostei: dragostea ca pericol

William J.Goode (1959 apud Iluț, 2015, pp.77-80) a construit o teorie potrivit căreia dragostea pasională este un sentiment intrinsec periculos pentru societate, o amenințare la adresa structurii sociale. Concluzia la care a ajuns Goode este că sistemele sociale se protejează de efectele potențial disruptive ale iubirii pasionale dezvoltând dispozitive instituționale diverse și ingenioase elaborate cu scopul de a neutraliza consecințele subversive ale dragostei.

S-au conturat cinci tipare instituționale prin care societățile au încercat să controleze iubirea și să anihileze pericolul dragostei romantice la adresa structurii sociale:

1. Căsătoriile infantile. Efectele indezirabile ale dragostei pot fi cu totul evitate prin căsătoria copiilor de către părinții și familiile lor cu mult înainte ca aceștia să aibă un cuvânt de spus. Căsătoria infantilă poate fi înțeleasă ca fatalitate determinată parental.

2. Căsătoria determinată de poziția în sistemul de rudenie. Acest aranjament instituțional este

chiar mai impersonal decât căsătoriile infantile, întrucât presupune existența unui algoritm formal de cuplare a soților care operează în baza unor reguli predefinite. Căsătoria este determinată prin naștere, întrucât poziția ocupată de nou-născut în cadrul sistemului de rudenie este corelată marital fie cu o poziție precis indicată de regulile de împerechere ale sistemului de rudenie, fie cu o clasă limitată de parteneri eligibili. În cazul acestui aranjament instituțional, căsătoria este văzută ca fatalitate determinată de poziția structurală ocupată în sistemul de rudenie.

3. Izolarea socială cu sau fără segregare fizică. Un alt mod mai puțin eficient, dar totuși funcțional, de prevenire a izbucnirii atașamentelor întemeiate în dragostea pasională între parteneri considerați neeligibili este prin controlarea strictă a interacțiunilor sociale ale tinerilor. Soluția cea mai eficace de a preveni contactele indezirabile între tineri cu parteneri neeligibili se obține prin izolarea lor socială întărită prin segregarea fizică.

4. Curtarea sub supraveghere. În timp ce primele trei metode formează clasa mijloacelor

preventive, curtarea sub supraveghere aparține categoriei mijloacelor conductive de control al dragostei, întrucât permite atașamentelor amoroase să se producă și înainte de căsătorie, dar doar între parteneri eligibili care primesc aprobarea părinților și care au ca finalitate căsătoria.

5. Iluzia libertății dragostei romantice. Ultima măsură de control a dragostei este și cea mai subtilă dintre toate. Spre deosebire de celelalte, aceasta nu doar că permite, ci chiar încurajează formarea atașamentelor romantice, dreptul de a iubi și libertatea alegerii partenerului marital fiind cultivate ca valori fundamentale. Însă, alegerile pe care le fac indivizii în condiție de libertate formală sunt structurate de factori homogamici. În lipsa unei măsuri opresive, simpla funcționare a principiului homogamiei face ca, în cea mai mare parte a cazurilor, indivizii să se îndrăgostească de cine trebuie și să se căsătorească cu cine trebuie. Toate acestea petrecându-se într-un regim socio-cultural în care dragostea romantică și alegerea partenerului sunt formal libere. Însă libertatea formală nu înseamnă și inexistența unui foarte subtil și la fel de eficient mecanism de control care operează în sensul reglementării cuplărilor

romantice după principiul homogamiei. Acțiunea reglativă a acestui principiu face ca libertatea formală să fie, mai curând, o iluzie a libertății dragostei romantice.

2.5. Alegerea partenerului – teorii explicative

2.5.1. Importanța atractivității fizice

Suntem atrași de fizicul unei persoane în așa măsură încât manifestările noastre ne scapă uneori de sub control, activându-se instinctele primordiale și impulsurile admirativ-agresive. Mai grav este faptul că, dincolo de adorația pentru frumos, avem momente când ne întrebăm de ce n-am avut șansa ca partenerul nostru să arate ca cei după care încă întoarcem capul. Și mai gravă este tendința de a încerca să remediem această neșansă, în contextul unor relații paralele, adulterine , în care să ne proiectăm fericirea temporară pe nefericirea profundă a celui înșelat.

Frumusețea feminină și cea masculină au fost percepute și valorizate în mod diferit, în funcție de epocile istorice care s-au succedat.

Totuși, supremația estetică a femininului n-a mai putut fi destabilizată, ajungându-se azi să se considere că frumusețea este o calitate proiectată de la naștere asupra fetelor. Aceasta nu este decât o afirmație cu iz de prejudecată, atâta timp cât frumusețea se poate modela și întreține indiferent de sex. Un bebeluș îmbrăcat în albastru va fi descris ca fiind puternic și activ, iar același bebeluș îmbrăcat în roz va fi apreciat ca fin și delicat. Acest experiment realizat de Luria (1978 apud Ciupercă, 2012, p.25) evidențiază greșeala celor care cred că frumusețea este structural inegalitară. Practic, depinde de fiecare cum își armonizează trăsăturile corpului astfel încât să poată fi etichetat ca fiind frumos.

Ideea că femeile au fost și sunt mult mai preocupate de acest lucru se datorează și faptului că frumusețea și farmecul înfățișării nu au aceiași valoare pentru cele două sexe: la femeie ele sunt strategice, la bărbat sunt doar facultative. Studii efectuate în anii 1960 și reactualizate în 1990 (Mermet, 1994 apud Ciupercă, 2012, p.25) arată că femeile admiră mai curând umorul decât fizicul bărbatului, în timp ce acesta apreciază mai degrabă calitățile fizice ale femeii decât însușirile ei

intelectuale. Când li se cere femeilor să alcătuiască un clasament cu calitățile pe care le consideră prioritare la un bărbat, frumusețea apare doar pe locul cinci. Ierarhia preferințelor masculine nu este, însă, aceiași: bărbații doresc mai mult decât femeile să întâlnească frumusețea la celălalt sex. (Hagége, 1993 apud Ciupercă, 2012, p.25).

Cercetări mai recente (Shackelford s.a., 2005) pe indivizi provenind din 37 de culturi diferite, cu vârste între 17-30 de ani, demonstrează și ele că bărbații acordă o importanță mai mare frumuseții și sănătății femeilor, în timp ce acestea acordă mai multă importanță statusului, reușitei sociale și profesionale.

Locul diferit acordat frumuseții explică și faptul că femeile sunt mult mai nemulțumite de corpul lor decât bărbații: doar un bărbat din zece se declară nesatisfăcut de trupul lui, la femei proporția fiind de 1 la 3.

Nu-i mai puțin adevărat că femeile frumoase beneficiază de avantaje doar în virtutea faptului că sunt frumoase. Este nedrept, este discriminatoriu, dar este cât se poate de real.

S-a dovedit experimental că cei care au un grad de frumusețe fizică ridicat sunt mai bine recompensați pentru randamentul și rezultatele lor, sunt tratați cu mai mare indulgență, au o șansă în plus la angajarea în muncă. S-a constatat chiar că jurații sunt mai îngăduitori cu acuzații atrăgători decât cu cei urâți, dar mai severi când victima delictului este plină de farmec (Eysenck, 1998). Pe de altă parte, unei persoane atrăgătoare i se atribuie și alte calități, mai mult sau mai puțin reale, cum ar fi: inteligență, sociabilitate, încredere și sine. (Adams, 1980).

Există însă specialiști care susțin că, departe de a fi o putere reală, frumusețea feminină exercită o tiranie implacabilă asupra condiției femeilor. La această situație contribuie în mare măsură și prejudecățile asociate modelelor de feminitate și masculinitate. De exemplu, bărbații grași sunt descriși adesea ca fiind persoane cărora le place viața, simpatici, prietenoși. Dimpotrivă, femeile grase sunt percepute ca fiind lipsite de voință, incapabile de a se stăpâni.

Pe de altă parte, femeile care reușesc să rămână atrăgătoare o perioadă îndelungată de timp se lovesc de

alte probleme. Ele sunt văzute de cei din jur mai curând prin aspectul exterior decât prin realizările lor sociale. Nu sunt considerate a fi mame bune, sunt etichetate ca fiind adulterine, instabile, pretențioase, cheltuitoare, atribute care le dezavantajează pe piața căsătoriei. (Eysenck, 1998).

Importanța factorului atractivitate fizică este ponderată de cel puțin patru variabile: accesibilitatea virtualului partener, încrederea în sine a celui care alege, compatibilitatea percepută și contextul social în care se produce alegerea. De regulă, un cuplu se constituie din persoane care au același grad de atractivitate. În caz contrar, persoana mai puțin atractivă are calități compensatorii. De exemplu, s-a constatat că femeile frumoase tinere se căsătoresc cu bărbați cu statut social mai ridicat decât al lor. Însă, frumusețea nu garantează un viitor mai bun sau o viață mai fericită. Cercetătorii au arătat că femeile care au fost considerate atrăgătoare în timpul facultății erau, după 20 de ani, mai puțin fericite decât cele considerate atunci neatrăgătoare (Golu, 2000).

Dintr-o altă perspectivă, disconfortul psihic generat de lipsa de atractivitate a partenerului nostru

poate fi la fel de mare ca acela determinat de atractivitatea sporită a acestuia. Dacă persoana de lângă noi este foarte atrăgătoare, mândria de a o avea alături este întunecată de teama continuă de a nu o pierde. Femeile frumoase au, de obicei, bărbați posesivi și geloși, pentru că foarte rar aceștia au capacitatea de a înțelege că femeia părăsește o relație nu neapărat datorită trăsăturilor avute, ci în special din cauza nemulțumirilor legate de atitudinile și comportamentul partenerului de lângă ea. Posesivitatea și gelozia cauzează conflicte majore, în așa măsură încât cuplurile în care cel puțin un membru este foarte atractiv par a fi mai nefericite decât celelalte. Cu alte cuvinte, frumusețea este o condiție necesară dar nu și suficientă pentru a menține o relație pentru că mintea este întunecată la gândul că poți pierde ceea ce nici tu n-ai crezut vreodată că poți avea. Un bărbat care are încredere în capacitățile sale, cu o imagine de sine pozitivă, necomplexat și cu un tonus optimist nu va avea niciodată teamă că ar putea fi părăsit și foarte probabil că nici nu va fi, atâta timp cât induce partenerei un aer de siguranță și de masculinitate.

Deși psihologia socială evidențiază faptul că alegerea partenerului se face respectându-se gradul de atractivitate dintre cele două sexe, excepția de la regulă pare a fi cuplul în care intră femeia înalt atractivă. Aceasta rămâne fără un partener pe măsură, găsindu-și foarte greu un altul, atâta timp cât bărbații neatrăgători nu au curajul să creadă într-o relație cu ea, iar atunci când cred, intervine posesivitatea și gelozia.

După cum se vede, atractivitatea poate fi uneori o povară, dacă nu ai lângă tine un partener care să te înțeleagă. Regretele pot fi comparabile cu cele ale unei persoane lipsite de atractivitate, care nici nu poate întreprinde ceva pentru a schimba această stare de lucruri. În cazul persoanelor puțin atractive, cea mai simplă dar și cea mai eficientă modalitate de a intra într-o relație viabilă este aceea a adoptării unei gândiri pozitive. De altfel, frumusețea stă în ochii privitorului și nu în imaginația ta, și este imposibil să nu existe cineva care să aprecieze chiar și trăsăturile pe care tu le crezi neimportante. Încearcă doar să scoți în evidență tonusul optimist, comunicativitatea, generozitatea și, cu siguranță, și celelalte calități vor fi apreciate.

Una dintre cele mai interesante probleme pe care le ridică atractivitatea se referă la punerea ei în evidență. Trăim în secolul corpului liber, de haine, dar și de prejudecăți. Mass-media, moda, mentalitățile și orientările actuale ne provoacă continuu. Nu mai este de ajuns să fim atrăgători pentru noi sau pentru partenerul nostru, acum simțim nevoia să împărtășim și altora, cel puțin pe cale vizuală, feminitatea sau masculinitatea corpului pe care-l avem. Am ajuns în stadiul în care femeile doresc să fie admirate, chiar cu riscul unor hărțuiri sexuale. A devenit o obișnuință pentru ele purtarea rochiilor transparente și scoaterea în evidență a formelor corpului. Saloanele de cosmetică, sălile de aerobic, fitness, masaj, centrele de chirurgie plastică, au ajuns o necesitate în această nebunie a întreținerii corpului, în această epocă în care dorința de a deveni fotomodel sau manechin a cunoscut o expansiune de neimaginat.

La fel de prolifică a devenit și dorința indivizilor de a încălca vechile bariere ale pudorii și de a ridica semi-nuditatea la rang de banalitate. Am ajuns să ne obișnuim atât de mult cu goliciunea trupului, încât

devenim indiferenți chiar și la neînțelesele porniri ale dorinței. Normalitatea nudului n-a făcut altceva decât să plafoneze atracția dintre indivizi. acesta este, poate, efectul pervers al simplificării drumului ce trebuie parcurs de un individ către intimitatea fizică a celuilalt. A dispărut misterul a ceea ce se afla dincolo de haine, pentru că le dăm prea repede jos și uităm prea ușor să le mai punem înapoi. Partenerii ajung prea repede să își exploreze corpurile într-un nonconformism care, dincolo de a aprinde dorința, riscă să ajute la stingerea ei. Expunerea obsesivă a nudului, lipsa de imaginație în crearea unei ambianțe provocatoare poate ajuta la apariția unei pasiuni puternice, dar numai temporare.

În concluzie, atractivitatea fizică poate fi la fel de bine o povară, dar și un atu. Fără puțină inteligență ne aduce doar dezavantaje, fără puțin nonconformism nu se aduce nimic.

2.5.2. De la opțiune altora la opțiunea proprie

Familia nucleară în societățile moderne este mult mai puțin puternică și pragmatică decât și societățile

tradiționale bazate pe grupuri domestice extinse. În toate marile sfere de activități, instituțiile specializate au preluat o mare parte din conținutul funcțiilor familiei. În cea economică, familia nu mai este, de regulă, o unitate productivă autosuficientă. Membrii ei sunt dependenți de veniturile câștigate în afara gospodăriei, iar locul de muncă nu mai corespunde cu cel rezidențial. Respectiva separare înseamnă o schimbare profundă a relațiilor dintre membrii familiei. În sfera politică, statul centralizat a redus mult nevoia de protecție a individului de către rude – familia lărgită. Sistemul școlar creat a înlocuit în mare măsură funcția instructiv-educativă a familiei, foarte puțini părinți putând astăzi asigura pe cont propriu transmiterea de cunoștințe specializate copiilor lor. Religia însăși a devenit din ce în ce mai mult instituționalizată, profesată cu specialiști, în afara casei și a familiei.

Pe măsură ce familia și-a pierdut din relevanța sa economică, politică, religioasă și de instruire profesională, controlul celor mai în vârstă asupra tinerilor a devenit mai puțin apăsător. Dacă în societățile tradiționale mariajul era o chestiune ce privea interesele

prozaice ale familiei, astăzi, datorită unui complex cauzal, alegerea partenerului conjugal este din ce în ce mai mult o problemă a individului în cauză.

De la căsătoriile aranjate de părinți și rude s-a trecut la căsătoriile construite pe alegeri libere, personale. Și întrucât funcțiile familiei s-au deplasat de la cele instrumental-economice la cele expresiv-emoționale, alegerea partenerului se face îndeosebi pe baza afecțiunii, a sentimentelor de dragoste.

Importanța compatibilității emoționale în alegerea partenerului conjugal a fost teoretizată de Goode (1959 apud Iluț, 2005, p.100) și prin conceptul de ”sindromul dragostei romantice”, caracterizat prin: idealizarea celui iubit; iubirea înseamnă credință ”până la moarte”; dragostea învinge totul; înțelegerea comportamentului prin prisma exclusivă a emoțiilor personale.

Concluzionând, rațiunile căsătoriei și ale întemeierii familiei, care în trecut erau pragmatic-instrumentale, în societatea modernă și postmodernă sunt psihologic-expresive.

2.5.3. Similaritate și complementaritate

Psihosociologia ne oferă o perspectivă de interpretare a alegerii partenerului conjugal, prin apelul la teoriile similarității și complementarității.

Conform teoriei complementarității, doi indivizi alcătuiesc un cuplu datorită, în primul rând, unei depline compatibilități între componentele lor de ordin psihologic: cei care manifestă aceleași atitudini, au aceleași convingeri, aspirații și interese, se apropie mai ușor de un punct de vedere comun. Cercetările psihosociologice mai recente au arătat că stabilirea relațiilor interpersonale este favorizată de apropierea spațială și de similaritatea caracteristicilor psihologice și sociale (sex, vârstă, profesie, poziție socială). Distanța spațială, ca și distanța socială, limitează șansele intrării în relație a persoanelor aparținând unor colectivități îndepărtate geografic unele de altele, sau a unor clase și categorii sociale relativ izolate sau între care există mari diferențe socio-economice și culturale.

Altfel spus, conform teoriei similarității, o persoană își alege partenerul dintre aceia care au un

echipament psihologic și psihosocial asemănător cu al său, deoarece simte nevoia de a-și verifica și susține prin alții o serie de elemente psihologice proprii: idei, convingeri, atitudini etc.

Dimpotrivă, teoria complementarității susține existența trebuinței unei persoane cu caracteristici psihologice complementare în raport cu sine. O structură dominatoare preferă una supusă, o structură labilă și anxioasă preferă un partener cu o mare stabilitate emoțională, un individ mai puțin activ preferă un partener descurcăreț, flexibil și mobil.

Deși interesante, nici una dintre cele două teorii nu satisface integral, pentru că satisfacția/insatisfacția conjugală se regăsesc, deopotrivă, în ambele situații. Astfel, sunt cazuri în care partenerii nu prezintă deloc structuri psihologice similare dar sunt stabile, pe când acolo unde există similitudini pe linia unor componente psihologice cuplul este pe cale de a se dezmembra. Tot așa, sunt structuri disimetrice și necomplementare care alcătuiesc cupluri deosebit de stabile, și structuri complementare a căror viață conjugală este încărcată de tensiune și conflictualitate.

Prin urmare, au apărut puncte de vedere conform cărora este posibilă și necesară o integrare a similarității și complementarității pentru a avea o șansă de a fi fericit. Kerckoff (1974) consideră că mai întâi trebuie să acționeze ca un filtru similaritatea de valori și atitudini dar, mai apoi, devine mai importantă complementaritatea nevoilor (Iluț, 2005, Ciupercă, 2012).

Concluzionând, alegerea partenerului este o decizie importantă rezultat al unui proces complex, nu întotdeauna înțeles, bazat mai ales pe conștientizarea propriilor sentimente, dar influențat esențial de conjunctură, societate. Decizia maritală este pregătiră treptat prin perioada de prietenie erotică – întâlniri ce oferă șansa de a cunoaște și testa compatibilitatea cu un potențial partener de mariaj. Pe parcursul acestei perioade, fiecare individ își crește înțelegerea de sine, își dezvoltă și clarifică atracția inițială, își exersează aptitudinile de relaționare cu celălalt, ca și capacitatea de a comunica mai liber despre interese, opțiuni, valori, principii de viață. Fiecare pătrunde în spațiul personal al celuilalt și învață să conștientizeze compatibilitatea,

recunoscând reacțiile emoționale și cele fizice ale celuilalt și comparându-le cu cele proprii.

Subliniem faptul că trebuie depășită prejudecata conform căreia reușita unei căsătorii depinde de durata perioadei de reflecție în ceea ce privește compatibilitatea cu celălalt. Această prejudecată pleacă de la premisa că alegerea partenerului are la bază o serie de așteptări ce nu vor suporta modificări în timp. Însă, niciodată nu putem prevedea evoluția noastră viitoare, cu atât mai puțin cea a partenerului sau a cuplului format. Mai mult, este o greșeală imensă să considerăm că timpul trecut peste relație nu afectează cu nimic atitudinile și comportamentele fiecăruia dintre membrii ei. Așa se face că ne trezim în situația de a nu înțelege cum trăim lângă partener o viață, fără a-l cunoaște cu adevărat.

De multe ori, indivizii se aleg prin hazard, ceea ce face și mai dificil procesul de acomodare interpersonală. De cele mai multe ori însă, alegerea partenerului are la bază, în general, o combinație între nevoia de stabilitate afectivă și materială, îmbunătățirea statutului social și dorința de împlinire pe plan sexual. Majoritatea cuplurilor formate sunt, la început, fuzionale (partenerii

trăiesc unul prin intermediul celuilalt). Unele rămân așa, altele devin fisionale (partenerii nu mai doresc să se dizolve în cuplu, ci vor să își păstreze individualitatea și autonomia. O parte din cele care nu se destramă, ajung să redevină fuzionale, o dată cu apropierea vârstei a treia. (Pascal, 2001).

2.5.4. Mariajul ca ”afacere”

Marea majoritatea a autorilor consideră că deși s-a produs mutația de la alegerea de către familie a partenerului conjugal la alegerea individuală și că importanța funcțiilor economico-productive a scăzut în favoarea celor emoțional-afective, scopul alegerii rămâne același: a face o opțiune cât mai bună.

Prin căsătorie, oamenii realizează schimburi de bunuri, dar mai ales de servicii. Mai mult sau mai puțin deliberat, fiecare pretendent la căsătorie va încerca să-și plaseze cât mai bine prin mariaj capitalul său monetar sau nonmonetar. Deci, la fel cum vorbim de o piață a mărfurilor și a forței de muncă, suntem îndreptățiți să admitem și existența unei piețe maritale, în care

participanții își etalează calitățile: avere, frumusețe fizică, statut social, inteligență etc. Ei oferă bunuri și servicii și așteaptă bunuri și servicii.

Această piață a căsătoriei nu are, practic, alt rol decât acela al stabilirii unor tranzacții, ce vor să fie cât mai echitabile. Jocul cererii și ofertei acționează firesc, chiar dacă, de cele mai multe ori, nu este conștientizat. Se oferă statut social și se pretinde dragoste, se oferă bunăstare materială și se pretinde loialitate și supunere.

Este de menționat că, spre deosebire de piața de mărfuri, în piața maritală aceste bunuri și servicii nu se pot doar închiria, ci ele devin operante numai prin unirea partenerilor. Mai există încă o diferență marcantă față de piața de mărfuri și chiar față de cea a forței de muncă, și anume: piața maritală este mai difuză, ea nu funcționează, de regulă, în locuri special amenajate și momente anume. Dar multe locuri și împrejurări din viața cotidiană servesc drept ocazii de a-și desfășura virtuțile - și eventual de a-și ascunde viciile, cum sunt mediile de muncă sau școlare, cercurile de prieteni, excursiile, agențiile speciale care facilitează funcționarea pieței maritale ca formă de schimb organizată.

După cum anticipăm, scopul prezentării pe piață este acela de a găsi un partener cât mai plăcut, desigur, așa cum este definit ca atare de gusturile personale, normele culturale și, într-o anumită măsură, de așteptările din partea părinților și a prietenilor. În consecință, valoarea fiecărei persoane pe piață este dată de gradul în care deține calitățile dorite de ceilalți.

Mariajul ca ”afacere”, presupune căutarea și alegerea unui partener care să-ți ofere în schimbul a ceea ce poți oferi cele mai prețioase bunuri și servicii. Mulți teoreticieni consideră, de aceea, că mariajul estre unul dintre cele mai elocvente ilustrări ale validității teoriei schimbului în relațiile umane. Din perspectiva acestei teorii, similaritatea de statute socioculturale, de trăsături de personalitate și de atitudini, ca și complementaritatea nevoilor sunt cele mai importante tipuri de schimburi maritale.

În concepția tradițională a secolelor XIX și XX, bărbatul venea pe piață cu averea și statutul social, iar femeia cu frumusețea, tandrețea și posibilitatea de a-i naște și crește urmași. Schimbul era deci între un suport economic și social din partea bărbatului și un suport

erotico-afectiv din partea femeii. În întreprinderea comună numită căsnicie, unul depunea primordial un capital economic și social, iar celălalt unul emoțional și estetic. Concepția mai puțin tradiționalistă a secolului XX, și anume participarea la ”afaceri” a celor doi parteneri, pretinde un capital economic, intelectual, social, cultural și emoțional din ambele părți.

2.6. Căsătoria și viața de cuplu

2.6.1.Căsătoria ca proces multifactorial

Imaginea pe care teoria simplistă a schimbului și a costurilor și beneficiilor o oferă despre dragoste și hotărârea de căsătorie este cea a partenerilor care vin pe piață făcând calcule de rentabilitate, caută informații pertinente și aleg în final o variantă maritală optimă. Cu toate că ponderea raționalului și a pragmaticului e mai pronunțată când e vorba de căsătorie decât în dragostea în sine, realitatea de toate zilele, ca și studiile sistematice empirice ne arată însă că pentru cei mai mulți tineri prospectarea ”pieței”, cunoașterea celuilalt nu sunt

strategii deliberate în vederea mariajului. Dragostea nu este o etapă necesară căsătoriei; ei nu se angajează în prietenii și mari iubiri fiindcă vor să se căsătorească. Mai degrabă, se căsătoresc ca urmare a trăirii unor astfel de experiențe. Ca raport cauzal, nu dragostea și prietenia sunt efectul anticipatei uniuni conjugale, ci aceasta din urmă rezultă din dragoste și prietenie.

În acest spirit, Murstein (1976 apud Iluț 2005, pp.118-119) a dezvoltate *un model al alegerilor maritale ca procesualitate multifuncțională* ce cuprinde trei stadii principale premaritale: în primul stadiu, centrarea partenerilor este pe stimulii ce îi prezintă fiecare, în cel de-al doilea, pe sistemul valorico-atitudinal, iar în cel final, pe nevoile și așteptările de rol. De aceea, demersul său se mai numește și *teoria stimul-valoare-rol.*

În etapa stimul, impresiile pe care partenerii și le fac în legătură cu atractivitatea fizică, reputația, statutul lor social sunt determinanții cei mai importanți în atracția reciprocă. Atunci când stimulii sunt similari sau în raport de schimb echitabil, cei doi progresează spre etapa valoare. În această etapă, ei își compară interesele, atitudinile, crezurile și văd în ce măsură sunt compatibile.

În a treia etapă, focalizarea este pe compatibilitatea nevoilor de rol, adică fiecare se întreabă și încearcă să testeze în ce măsură celălalt îi poate satisface nevoia și aspirația de a avea în el un iubit, prieten, etc. Cu toate că și în această fază compatibilitatea de stimuli și cea valorică sunt influente, ele au trecut pe planul doi, atenția cuplului fiind îndreptată spre întrebarea dacă în căsnicie partenerul va putea juca la cote suficient de înalte toate rolurile dorite. Când răspunsul este afirmativ, urmează cu o probabilitate mare căsătoria.

Căsătoria ca un proces ce se întinde de la simpla remarcare a cuiva și până la oficializarea legală a relației este nu numai unul în etape, ci și fluid, sinuos, cu nedumeriri și întrebări. Pe măsură ce relația evoluează, un garant al finalizării ei în mariaj este reciprocitatea, atât ca încredere a unuia în celălalt, cât și ca echitate în schimburile simbolice și materiale.

Singurele certitudini ale căsătoriei moderne față de cea tradițională se referă la faptul că partenerii se iubesc mai mult decât în trecut, când căsătoria era aranjată, își explorează mai bine sexualitatea conjugală, trăiesc mai intens senzația de a fi îndrăgostit. Toate cele

trei niveluri, însă, sunt supuse degradării, lucru care favorizează disrupția și devalorizează familia, ca instituția socială.

Așadar, societatea contemporană a înlocuit siguranța și stabilitatea familiei tradiționale cu pasiunea și efemeritatea familiei moderne. Deși există păreri conform cărora cuplurile premoderne nu se căsătoreau din dragoste, dar ajungeau să o cunoască în timp, erau mult mai multe situațiile în care, lipsiți de un fundament afectiv, membrii unui cuplu nu reușeau decât să asimileze obișnuința cu iubirea și să confunde dorința de beatitudine cu tentația de a te minți în mod conștient.

Și totuși, căsătoria de azi reprezintă un semn al faptul că vrea altceva de la partener, în ciuda riscurilor care ne pot aduce în situația de a nu obține nimic.

2.6.2.Viața de cuplu

John Kellerhals (1987 apud Segalen, 2011, pp.139-140) îmbină două dimensiuni sociopsihologice pentru a pune bazele tipologiei sale de viață de cuplu, care presupune patru poziții. Pe de o parte, coeziunea

internă, care desemnează modalitatea în care membrii grupului se adună în jurul acestuia: cu cât se pune mai mult accent pe fuziunea activităților, a împărțirii timpului și locurilor, cu atât se insistă, dimpotrivă, pe autonomia membrilor grupului. Pe de altă parte, al doilea criteriu are în vedere integrarea externă și desemnează modalitatea în care grupul se deschide către exterior.

Încrucișarea acestor două axe permite definirea a patru genuri de familie:

- familiile de tipul ”paralelă”, caracterizate prin închidere și autonomie: în interiorul familiei, rolurile sunt foarte diferențiate, iar domeniile de interes nu se intersectează deloc;
- familiile de tipul ”bastion”, în care grupul este interiorizat, are puține relații cu exteriorul și împarte un număr maxim de opinii și activități;
- familiile de tipul ”breaslă”, fuzionale și deschise în același timp;
- familiile de tipul ”asociație”, caracterizate prin deschidere și autonomie.

Această tipologie este eficientă în studierea modului de ”reglare” conjugală sau parentală. Acest termen desemnează modalitatea în care cooperarea este garantată în cadrul grupului: fie că există reguli codate și stabilite anterior pentru a rezolva orice situație, fie că pentru fiecare situație specifică este elaborată o rezolvare specifică.

Articulând în felul său diferite modele de organizare a căsătoriei și stilurile de interacțiune în cadrul familiei, fiecare dintre aceste tipologii încearcă să limpezească noile relații familiale.

Viața de cuplu nu se limitează la lucrurile făcute împreună, și dincolo de rolurile pe care fiecare continuă să și le asume rămâne chestiunea fundamentală a dezvoltării sinelui în relație cu celălalt, dezvoltare pe care autonomia crescândă a individului o prețuiește. Conform lui François de Singly (1996 apud Segalen, 2011, p.141), cuplul are de acum înainte drept scop favorizarea construirii identității personale; autorul utilizează cu precădere metafora lui Pygmalion, care știe să-i reveleze celuilalt identitatea latentă și să-l ajute să evolueze. El arată modul în care cuplul contemporan încearcă să

îmbine respectul față de celălalt cu preocuparea față de sine – două dimensiuni adesea incompatibile care pot de altfel să ducă la divorț. Totuși, cu siguranță trebuie să existe și mijloacele sociale pentru ca acest lucru să fie posibil.

Capitolul 3. De ce se destramă o familie?

3.1.Dizarmonii ale vieții în doi

Viața de cuplu nu e liniară și nu respectă nici o lege statistico-psihologică. Ea este o sumă de satisfacții și insatisfacții care vin într-un ritm aleatoriu, având intensități și durate diferite. Singura certitudine este că parteneriatul debutează întotdeauna într-o atmosferă pozitivă, în care emoționalitatea precede raționalitatea și pasiunea face aproape invizibilă lista defectelor pe care le vom sesiza mai târziu.

Îndrăgostiți fiind, nu vedem nimic dincolo de ceea ce iubim și suntem în stare să ne certăm cu cei care observă ceea ce noi ignorăm. Nu doar că nu ne pasă, dar nici nu credem că persoana care ne atrage ar putea fi altfel decât ne-o închipuim. În această fază devenim prizonierii propriei noastre prostii, cei mai iraționali exponenți ai unei lumi din ce în ce mai iraționale. Nu

durează mult și începem să revenim la normalitate. Nu că am vrea, dar presiuni exterioare și demotivații interioare ne obligă să coborâm cu picioarele pe pământ, moment în care începem să observăm partenerul așa cum este el în realitate.

Din acel moment, dacă tot le-au coborât pe pământ, începem să punem unul dintre picioare în prag. Începem să avem ambiții, orgolii, să ne intereseze și altceva, să avem nevoie de timp doar pentru noi, toate aceste lucruri dând peste cap o relație obișnuită cu alte tipare. Atunci apar dizarmoniile și, odată instalate, foarte greu mai dispar. Din acel moment încep negocierile, compromisurile, de verifică pragul de toleranță și capacitatea de adaptare la situații noi.

În măsura în care sunt acceptate și respectate unele reguli, în măsura în care anumite valori rămân neclintite – iubirea, respectul, încrederea - , reapare armonia și ea durează până când se modifică iar datele negociate. Cert este că, viața unui cuplu, cu excepția perioadei constituirii, este o sumă de compromisuri făcute inițial în numele dragostei, și mai apoi ca rezultat a ceea ce a mai rămas în urma ei.

Dizarmoniile sunt, deci, inerente și, atâta timp cât apar pe un fond relațional solid, pot fi constructive și pot balansa periodic echilibrul puterii și autorității și cuplu. Important este ca intensitatea și frecvența dizarmoniilor să fie reduse căci, altfel, nu s-ar mai justifica funcționalitatea cuplului.

În situații de dizarmonii există mai multe posibilități de reacție, cele mai dese fiind:

- membrii cuplului se despart, obosiți de atâtea frământări;
- partenerii se obișnuiesc cu dizarmoniile și devin detașați;
- cei doi nu se despart, dar nici nu se obișnuiesc cu dizarmoniile, conviețuind mai departe într-o pseudo-relație, în care fiecare își vede, mai degrabă, de ale lui.

Multe din dizarmoniile conjugale apar pentru că evităm comunicarea și valorizăm intuiția. De asemenea, problemele conjugale apar și persistă deoarece nu suntem obișnuiți să negociem cu sinceritate și realism ceea ce ține de lumea noastră interioară. Tocmai de aceea, o modalitate de a diminua divergențele dintre parteneri este

formarea cuplului pe baza similarității lumilor lor interioare. (Kingma, 1999). Însă, chiar și în condițiile formării unor diade similare, există un risc, acela al maturizării mai accelerate a unuia dintre cei doi, al dezvoltării mai rapide a unei individualități și al stagnării celeilalte.

Orice relație se construiește după chipul și asemănarea celor doi parteneri și în funcție de compromisurile reciproc negociate. Apariția dizarmoniilor reprezintă o șansă de a revitaliza și dezvolta în mod creativ relația de parteneriat sau o posibilitate de a conștientiza că incompatibilitățile sunt mai mari decât iluziile imaginate anterior. Este de preferat evitarea conviețuirii în dizarmonii majore, chiar dacă acestea apar după ce obișnuința se așează peste vechimea unei căsătorii. Putem fi fericiți în diade succesive, decât nefericiți într-o conjugalitate atemporală, obosită de disensiuni.

3.2.Un subiect tabu: violența conjugală

Lucrările de sociologie a familiei ce au în vedere cuplul și întruchipările sale s-au înmulțit în ultimii douăzeci de ani. Totuși, întâlnim puține cercetări referitoare la violențele familiale. Acest lucru are o triplă explicație: sociologia se vrea o disciplină a denunțării, dar preferă să stigmatizeze violențele sociale colective, nu pe cele interpersonale; pentru că își dorește să fie o știință, ea refuză să judece, să aplice conduitelor o apreciere morală; în fine, pentru că a fost mult timp o disciplină masculină, i-au fost străine problemele ridicate de feminism referitoare la dominația masculină și forma sa extremă care este violența fizică, de vreme ce asta ar fi însemnat o autorepunere în cauză, în propria categorie de sex.

Așa cum a fost puțin abordată problema bătrâneții și a condiției bunicilor, a cărei imagine era mai puțin plăcută decât cea a tinereții, subiectul violenței familiale părea la rândul său tabu, iar asta cu atât mai mult cu cât era vorba despre comportamente ce aparțineau domeniului vieții private, în privința căreia victimele nu

se simțeau deloc dispuse să facă mărturii. Evoluția drepturilor copilului a deschis domeniul de studiu al violențelor care îi aveau în prim plan, iar apoi, prin extensie, s-a impus studiul violenței conjugale.

Ancheta națională referitoare la violențele la adresa femeilor din Franța (ENVEFF, 1993 apud Segalen, 2011, pp.146-147), prima de acest gen, coordonată de Serviciul Drepturilor Femeilor din cadrul Ministerului Muncii și Solidarității, a înlăturat tot atâtea tabuuri precum cea referitoare la comportamentele sexuale. Ancheta s-a desfășurat telefonic, pe un eșantion de 6970 de femei cu vârsta cuprinsă între 20 și 59 de ani și a avut ca obiectiv evaluarea frecvenței violențelor la adresa femeilor în diverse planuri al vieții, mai ales în contextul familial.

Prin ea însăși, ancheta era edificatoare în privința noilor atitudini ale femeilor care au acceptat să răspundă la întrebări privind viața lor intimă; interviul a fost deseori revelator și le-a făcut pe unele femei să conștientizeze situațiile pe care ele refuzau să le recunoască.

Femeile cele mai tinere (20-24 de ani) au declarat că suferă de pe urma violențelor mult mai mult decât cele mai în vârstă; de asemenea, șomerele par mai expuse decât femeile care au un loc de muncă. Violențele fizice sunt prezente în toate mediile sociale, însă un număr mult mai mare de agresiuni – repetate sau nu – înregistrate în rândul femeilor cu vârsta de peste 25 de ani este raportat de cele care ocupă posturi de conducere. Studentele și femeile care au absolvit o facultate denunță mai degrabă o presiune psihologică ocazională. Calculele au revelat faptul că, de-a lungul unei an, în jur de 50 000 de femei cu vârsta cuprinsă între 20 și 59 de ani au fost victime ale violului.

La nivel european, această primă anchetă franceză a cunoscut cel mai amplu răsunet, violențele la adresa femeilor devenind din acel moment o problemă politică.

1. Violența fizică

Cea mai simplă formă de violență fizică apare, de obicei, în urma unei tensiuni relațional ce a epuizat toate mijloacele de descărcare nervoasă, de tip verbal.

În general, victima se amăgește, după prima lovitură, că a fost un caz singular și că situația nu se va mai repeta, numai că, precedentul fiind creat, agresorul va avea curajul, mai devreme sau mai târziu, să mai încerce. Odată ajunși în acest punct, relația de cuplu își va modifica substanțial fundamentul. Parteneriatul se va construi pe teamă și nu pe iubire, victima va fi stresată de ideea de a nu mai greși, în loc să-și dezvolte liber și neinhibat dorințele. De altfel, în momentul în care se face uz de forță, relația de cuplu se va transforma într-una de subordonare, iar partenerul va fi tratat ca un copil care trebuie să asculte, pentru a nu fi pedepsit.

Comportamentul adoptat de victimă diferă în funcție de caracteristicile psiho-sociale ale fiecărui individ aflat în această postură. Astfel, multe dintre victime nu fac plângere, din diverse motive: pentru că își mai iubesc partenerul, pentru că sunt dependente de el, atribuie incidentul unor factori situaționali, se învinovățesc pe ele însele pentru aceste evenimente, speră să nu se mai repete. Victimele violențelor nu au, de cele mai multe ori, nici măcar sprijinul familiei sau al prietenilor, care cunosc de obicei ambii parteneri și se

feresc să ia parte vreunuia dintre ei. De asemenea, se feresc să apeleze la autorități, teama invocată fiind legată de atitudinea ironică a acestora.

Atitudinea societății cu privire la actele de violență diferă, atât din punct de vedere legislativ, cât și al opiniei publice, în funcție de anumiți factori culturali. Unele sunt incriminate, în diverse forme, în toate culturile și chiar în toate epocile istorice, în timp ce altele sunt considerate infracțiuni doar în anumite culturi, în celelalte fiind luate ca atare, atât de către victime, cât și de către agresori, ca parte integrantă a vieții de zi cu zi.

2. Violența psihologică

Violența psihologică tinde să devină, dacă nu a fost dintotdeauna, cea mai răspândită formă de agresiune în cuplu, modalitatea prin care se obține manipularea partenerului în scopul atingerii propriilor interese.

Fiind o tehnică non-violentă, în care imaginația ia locul forței, agresiunea psihologică a fost ridicată la rang de artă cu precădere de femei, care reușesc să obțină prin viclenie ceea ce bărbații câștigă prin putere.

Violența psihologică îmbracă mai multe forme:

- agresiunea emoțională: umilirea în fața familiei, a prietenilor și chiar a străinilor, punerea victimei în situații dificile;
- agresiunea prin control: interzicerea întâlnirilor cu alte persoane, verificarea agendei, a programului zilnic, a corespondenței;
- agresiunea prin intimidare: observații cu privire la orice activitate, amenințări, distrugerea unor bunuri îndrăgite de victimă;
- agresiunea financiară: limitarea dorinței de a munci și de a câștiga o independență financiară, controlul banilor și a cheltuielilor;
- agresiunea prin denigrarea victimei: nerecunoașterea actului de violență prin învinovățirea victimei.

3. Violența sexuală

În literatura de specialitate, violența sexuală îmbracă nenumărate forme și numărul acestora crește o dată cu gradul de emancipare al femeilor. Practic, cu cât societatea este mai democratică, cu atât crește tendința de a multiplica acțiunile denumite violente.

Termenul de violență sexuală acoperă o plajă largă de înțelesuri și acțiuni, mergând de la priviri insinuante și până la viol. Foarte diversificat este și locul în care se desfășoară actele de violență sexuală. Violența sexuală nu ține cont de vârstă sau de statut, deși cele mai multe dintre actele de violență au drept victime femeile tinere. Totuși, agresiunea sexuală este o experiență pe care milioane de femei din toată lumea o întâlnesc în fiecare zi.

Diverse studii arată că, atât victimele, cât și agresorii, provin din toate mediile socio-economice, agresiunea sexuală fiind un tip de violență ce transcede orice graniță rasială, culturală sau de altă natură.

O formă de violență sexuală, pe marginea căreia s-au realizat dezbateri aprinse la nivelul societății civile, este hărțuirea sexuală. Acest tip de violență sexuală este strâns corelată cu locul de muncă. Intensitatea, precum și formele hărțuirii la locul de muncă depind de mai mulți factori, dintre care un rol foarte important îl deține gradul de sexualizare al funcției.

3.3.Comunicarea deficitară între parteneri

Primele contradicții, formele incipiente de agresivitate verbală, tentația impunerii propriului punct de vedere fără acordul celuilalt sunt indicatori importanți ai disfuncționalităților ulterioare, predictori puternici ai viitoarelor dizarmonii.

Din această perspectivă, ignorăm impactul negativ al certurilor cotidiene, lăsându-ne păcăliți de percepția socială a normalității contradicțiilor ancorate în banal. Însă, oricât de neimportante ar fi, neînțelegerile generează stări de spirit asociate conflictualității și agravează gradual comunicarea dintre parteneri.

Problema lipsei sau a deficiențelor de comunicare este amplificată și de schimbarea raporturilor între sexe. Emanciparea femeii a generat o vulcanică descătușare comportamentală, dar a dezorientat un întreg mecanism comunicațional. Atât bărbatul, cât și femeia și-au modificat așteptările și nevoile, dar n-au găsit cele mai potrivite modalități de a se face înțeleși. Altfel spus, reevaluarea stilului de viață și a valorilor familiale s-a realizat cu ajutorul constrângerilor și nu a dialogului,

generând conflicte și duplicitate. Ciocnirea celor două puncte de vedere asociată cu irelevanța comunicării reprezintă o veritabilă bombă cu ceas.

Cele mai multe probleme de comunicare în cuplu pleacă de la faptul că femeia și bărbatul au moduri diferite de a comunica și niciunul nu înțelege acest lucru. Sunt frecvente situațiile când:

1. Femeia vorbește pentru că simte nevoia să vorbească, fără a comunica ceva. Bărbatul, în schimb, nu vorbește decât dacă are ceva de spus și, de aceea, se enervează când este angrenat în discuții fără sens.
2. Femeia exagerează cu problemele profesionale, în timp ce bărbatul, odată ajuns acasă, dorește să se axeze pe discuții extraprofesionale, dar este apostrofat pentru această atitudine, invocându-i-se lipsa de interes.
3. Femeia vorbește despre problemele sale pentru a se descărca, dar ignoră faptul că bărbatul evită să-i asculte problemele, pentru că se consideră acuzat sau responsabil de

apariția lor, iar femeia așteaptă o soluție care, de obicei, nu depinde de el.

Diverși autori (Nuță, 2002) au evidențiat o serie de modalități prin care femeia ar putea eficientiza comunicarea în cuplu, dacă ar ține cont de anumite lucruri, cum ar fi:

- bărbatul comunică cel mai bine când dialogul este focalizat pe subiecte precise
- bărbatul procesează informația în tăcere și nu comunică decât rezultatul final
- bărbatul nu trebuie întrerupt când comunică

Există situații general valabile care generează probleme de comunicare pentru ambele sexe (Ciupercă, 2012, pp.96-99):

1. deschiderea unor discuții în momente nepotrivite

Înainte să pornim o discuție, este bine să observăm dacă celălalt este dispus să asculte. Altfel, apare tendința de a asculta doar ceea ce dorim să auzim.

2. prezentarea degajată a problemelor altora și evitarea discutării propriilor frământări

De cele mai multe ori, membrii cuplului vorbesc foarte mult între ei, dar nu comunică. Paradoxal, deși cantitatea informațiilor schimbate pare mare, calitatea acestora lasă de dorit. Rareori ne exprimăm neliniștile sau nemulțumirile față de anumite atitudini sau comportamente ale partenerului, din teama de a nu genera discuții pentru care nu suntem pregătiți.

3.lipsa clarității și conciziei în comunicare

O bună comunicare înseamnă ca partenerul să înțeleagă exact ceea ce ai vrut să îi transmiți. În acest scop, trebuie ca ambii membrii ai cuplului să se asigure că mesajul nu e distorsionat. Cel care transmite mesajul trebuie să fie clar și precis și să verifice dacă celălalt a înțeles sensul informațiilor sale. În același timp, cel care receptează mesajul trebuie să se asigure că percepția lui nu este deformată.

4.prezentarea grupată a mai multor probleme, diminuându-se din importanța acordată fiecăreia

Destule complicații apar și în condițiile în care mesajul este înțeles. Una dintre acestea rezidă în faptul că abordarea unei probleme ajunge să genereze discuții

colaterale, mergându-se până acolo încât se uită de unde s-a plecat și se încearcă rezolvarea altor aspecte care n-au reprezentat sursa inițială de dialog.

5.ignorarea ascultării active

A fi ascultător activ înseamnă să răspunzi cu mintea, cu ochii, cu mimica. Din respect față de partener trebuie să fii sau cel puțin să dai de înțeles că ești atent. Pentru aceasta este necesar să te uiți în ochii interlocutorului când asculți și să nu afișezi o figură impasibilă.

Ascultarea activă presupune, de asemenea, și punerea unor întrebări. Secretul unei conversații reușite nu constă în a avea ceva interesat de spus, ci în a fi interesat de ceea ce partenerul vorbește cu tine.

6.permanentizarea agendei ascunse

Agenda ascunsă se manifestă, de cele mai multe ori, în felul următor: discutați cu partenerul, însă, în timp ce credeți că vă referiți la o anumită problemă, fiecare vă gândiți, de fapt, la o alta, ascunsă sau implicită. Dacă unul dintre parteneri are o agendă ascunsă, s-ar putea ca el să interpreteze toate mesajele celuilalt prin filtrul acelei agende. De multe ori, partenerul declanșează o

adevărată muncă de detectiv pentru a strânge dovezi care să susțină această agendă ascunsă. Efectul pervers al acestor căutări este că se distorsionează conținutul mesajelor, creându-se discrepanțe între intenție și impact.

3.4.Conflictul conjugal

Dacă judecăm după abundența de cereri de reglare a conflictelor familiale și după creșterea ratei divorțurilor, sunt mai numeroase cuplurile care prezintă conflicte decât cuplurile fericite.

Cauzele care generează această stare de lucruri sunt (Ciupercă, 2012, pp.99-100):

1. Redefinirea rolurilor masculine și feminine

La începutul căsătoriei, modul de exercitare a rolurilor conjugale este determinat socio-educațional și este tributar modelelor de rol conjugal preluate și interiorizate în familia de origine. Astfel, cu cât aderența la rolurile preluate prin imitația modelelor de relaționare ale părinților este mai mare, cu atât conflictele din noua familie sunt mai numeroase.

Societatea contemporană amplifică această cauză, și implicit apariția conflictelor în familie, prin faptul că ne aflăm într-o perioadă de redefinire a rolurilor masculine și feminine. Pe de altă parte, redefinirea rolurilor favorizează apariția unor comportamente de sex-rol diversificate și ambigue, care întrețin dizarmonia și disensiunea în cadrul cuplului.

2. Divergențele motivaționale

Conflictul intermotivațional este generat, de obicei, de nivelurile diferite de raportare la un obiectiv comun sau de raportările simultane la obiective diferite. Pe de altă parte, conflictul intermotivațional poate fi cauzat de neînțelegerea ideii că un cuplu funcțional este acela în care fiecare dintre parteneri contribuie la satisfacerea, atât a propriilor trebuințe, cât și ale celuilalt. Divergențele motivaționale par să aibă un rol tot mai important în societatea contemporană, în condițiile accentuării independenței economice a femeii, a atenției acordate carierei profesionale și a consolidării poziției acesteia în familie și societate.

3. Discrepanța mare între dorințe și așteptări

În perioada inițială a relației de parteneriat, așteptările noastre sunt întunecate de entuziasm și romantism. Cu cât împărtășim mai mult viața de toate zilele, cu atât ies la suprafață ideile divergente despre felul de a iubi și de a fi împreună, de a fi soț/soție sau părinte. Cu cât este mai mare distanța dintre rolul sperat și cea realizat, că atât crește probabilitatea de apariție a conflictelor și tensiunilor conjugale.

4. Insatisfacția sexuală

Cuplul contemporan acordă o importanță tot mai mare performanței sexuale, iar incapacitatea partenerului de a atinge această performanță sexuală provoacă stări de nemulțumire, latente într-o primă fază, dar acut manifeste dacă insatisfacția sexuală se menține timp îndelungat.

5. Structura de autoritate și putere

În general, orice relație este o sumă de compromisuri. Însă, individul contemporan visează să-și construiască viața așa cum dorește, iar pentru asta, el nu acceptă compromisuri și tinde să-l domine pe celălalt. Problema este că nimeni nu mai acceptă să fie dominat. Femeia s-a săturat și, emancipată fiind, vrea să conducă.

Bărbatul s-a obișnuit să domine și, orgolios fiind, nu vrea să fie condus. Acesta ar fi principalul motiv care stă la baza apariției stărilor conflictuale în cuplul contemporan.

3.5.Manipularea partenerului conjugal

Oamenii apelează din ce în ce mai des la manipulare pentru a-și atinge scopurile și pentru a evita dizarmoniile. Ideea nu e rea, pentru că transformă viața de cuplu într-un joc creativ, în care ambii parteneri pot avea de câștigat, cu condiția să joace amândoi. Ideea nu e nici bună, pentru că, dacă se depășesc anumite limite, unul dintre ei poate avea reacții agresive, ce pot degenera în conflicte.

Tehnicile de manipulate sunt banale și, deși sunt teoretizate și experimentate în mod științific, sunt folosite aproape inconștient de fiecare dintre noi, în diverse situații și contexte.

Printre modalitățile manipulării partenerului de viață am putea enumera (Ciupercă, 2012, pp.102-103):

1. Culpabilizarea celuilalt

Fiecare dintre noi cultivă o anumită doză de culpabilitate. Problemele apar atunci când culpabilitatea este întreținută de partener pentru a ne determina să ne asumăm o responsabilitate care nu ne aparține și, prin aceasta, să ne inducă un sentiment de vinovăție, pe care l-ar putea folosi în avantajul său. Manipulatorul are obiceiul de a repeta la nesfârșit critici sau acuze, partenerul simțindu-se vinovat de greșeli pe care nu le-a comis sau nu le-a putut evita. Repetarea acuzelor timp îndelungat duce la întipărirea lor în subconștientul victimei și are efecte dezastruoase asupra stimei de sine.

2. Victimizarea

De obicei, manipulatorul nu ține seama de nevoile sau dorințele partenerului, impunându-le subtil pe ale sale. Dacă i se reproșează acest comportament, va susține contrariul și va fi profund mâhnit de observațiile care i se aduc, considerându-se victima ingratitudinii celuilalt. Acesta este momentul potrivit pentru a afirma că sentimentele lui de iubire nu au fost niciodată înțelese. Partenerul tinde să cedeze, pentru a nu strica armonia cuplului, fără să înțeleagă că relația bazată pe victimizare agravează dizarmonia. Aceste persoane vor deveni

preocupate să satisfacă dorințele manipulatorului, din teama de a nu fi respinse, nu vor mai îndrăzni să vorbească cu nimeni despre ceea ce simt, aproape că nu mai sunt sigure nici ele de ceea ce simt cu adevărat.

3. Fenomenul de proiecție

Manipulatorul nu pierde nici un prilej pentru a sublinia defectele și slăbiciunile partenerului. Obligându-l sa le admită, nu face altceva decât să-și atribuie lui calitățile care, aparent, îi lipsesc acestuia. La o analiză mai atentă, însă, vom observa că manipulatorul reproșează partenerului său lacunele sau defectele care de fapt sunt ale sale.

3.6.Nefericirea partenerilor

Nefericirea și/sau lipsa cronică de speranță pot împinge individul într-o lume plină de riscuri, în care acesta nu se mai poate stăpâni, chiar dacă conștientizează inutilitatea faptelor sale. Fericirea se clădește pe muncă, perseverență, noroc, dar și încredere în sine. Sintagma ”Înainte să-ți fie bine, trebuie să-și fie greu”explică faptul că fericirea nu se obține ușor.

Consecințele nefericirii pot fi astfel sistematizate (Ciupercă, 2012, pp.113-116):

1. Resemnarea și izolarea socială

Mulți oameni care sunt lipsiți de speranță preferă solitudinea și izolarea. Alții devin apatici, resemnați, pesimiști, greu de înțeles, determinându-i pe ceilalți să îi evite. În ambele cazuri, viața socială suferă o schimbare majoră, lucru care poate avea efecte semnificative pe termen lung. Individul va diminua contactele sociale, va reduce interacțiunile, dar va trăi tot timpul cu impresia că ceilalți îl abandonează și nu-l ajută la greu. El nu va putea conștientiza faptul că aceștia se comportă așa cum îi determină el să se comporte.

2. Conflictualitatea latentă și manifestă

Există suficiente cazuri când nefericirea ne determină să devenim conflictuali, cu noi înșine dat și cu ceilalți. Nu ne mai convine nimic, vedem în jurul nostru numai nedreptăți, ni se pare că alții ne blochează oportunitățile care ne-ar fi putut scoate din pesimism. Păstrăm o perioadă nemulțumirile în noi, ne autocompătimim și ne refugiem într-o lume în care nu mai lăsăm pe alții să intre.

Abia atunci când ajungem la suprasaturație, nervozitatea noastră latentă devine manifestă. Din acel moment, lumea ni se schimbă, evităm singurătatea și căutăm compania cât mai multor semeni cărora să le explicăm motivele nefericirii noastre. În demersul pe care îl efectuăm, riscăm să intrăm în conflict cu cei care nu ne împărtășesc teoriile, fiindcă uităm că ei pot percepe altfel – obiectiv și lucid – situația, datorită detașării și neimplicării în respectivul context.

Prin urmare, în lipsa unei maturități sociale, avem toate șansele să ne certăm cu cei din jur, care nu vor înțelege încăpățânarea noastră de a susține puncte de vedere lipsite de fundament. Certându-ne, avem toate șansele să fim evitați, lucru care ne împinge la resemnare și izolare socială.

3. Agresivitatea fizică și emoțională

În anumite cazuri, nefericirea poate împinge și la agresivitate. Invidioși pe oportunitățile și satisfacțiile altora care, în concepția noastră, n-ar merita așa ceva, nemulțumiți că nu putem avea prin muncă și competență ceea ce alții au prin fraudă și relații, mulți dintre noi

devin agresivi, în special cu cei cu care se află în competiție directă.

Această agresivitate capătă diverse forme de manifestare, de la cea emoțională până la cea fizică, de la cea nonverbală,la comunicarea directă a frustrărilor acumulate. De cele mai multe ori, indiferent de formă, agresivitatea nu ajută la nimic. Dimpotrivă, ea adâncește ruptura dintre oponenți, iar avantajul aparține celui agresat. Acesta dispune de mult mai multe mijloace decât agresorul, care se află în pericolul de a pierde și ceea ce are, dincolo de ambiția firească a lui de a avea mai mult.

4. Alcoolismul

Majoritatea oamenilor care beau mult susțin că au motive să fie nefericiți: trăiesc depresii, pierd persoane apropiate, suferă schimbări bruște. Nenorocirea e că, apelând la alcool, nu numai că nu vor elimina nefericirea, dar își vor reduce drastic șansele de a mai găsi fericirea. Sănătatea fizică și psihică va fi atât de mult afectată, încât cu greu vor găsi calea drumului cel bun.

5. Tentația răzbunării

Propria nefericire poate fi determinată exclusiv de comportamentele sau atitudinile altei persoane. În acest

caz, este destul de frecventă tentația răzbunării. Nu că n-ar fi de înțeles, însă răzbunarea nu rezolvă problema. Ea, cel mult, aduce satisfacția izvorâtă din filosofia dreptului la replică, dar nu înlătura cauza nefericirii. Mai mult, se poate intra într-un lanț de acțiuni și reacțiuni între cei doi oponenți, nemulțumirile se vor perpetua și aproape că nu se vor mai putea înlătura.

Pe de altă parte, există și situații când apreciem eronat implicarea unui individ în nefericirile noastre. Poate el nu are nici o vină sau poate e doar un simplu pion în spatele căruia acționează adevărații vinovați. De obicei, după ce conștientizăm acest lucru, ne dăm seama că am dus lucrurile prea departe.

De aceea, cea mai bună cale de a elimina nefericirea nu este aceea a identificării unui țap ispășitor, în scopul punerii în practică a unei răzbunări. Soluția ar fi centrarea pe problemă, și nu pe culpabilizarea altuia.

6. Indiferența față de propria persoană

Mulți oameni a căror nefericire se perpetuează și se diversifică în timp ajung într-o stare de spirit vecină cu resemnarea. Ei devin nepăsători față de propria viață și indiferenți față de propria persoană. Încep să-și ignore

cariera profesională, nu-i mai interesează aspectul fizic și nici cel vestimentar. Nu-și mai fixează obiective pe termen lung, iar cele pe termen scurt sunt fluctuante și sunt abandonate ușor. Nu mai au motivație și nici dorință de a aștepta ceva bun de la viață.

7. Divorțialitatea

De cele mai multe ori, divorțialitatea nu e o consecință directă a nefericirii. La ea se ajunge indirect, după ce linia suportabilității conviețuirii în doi a fost depășită.

Practic, resemnarea și izolarea, conflictualitatea latentă și manifestă, agresivitatea fizică și emoțională, alcoolismul și indiferența față de propria persoană sunt factori care denaturează relațiile dintre parteneri și îi împing spre separare. Pot acționa independent sau nu, pot avea intensități și durate variabile. Cert rămâne faptul că modalitățile de reacție amintite pot induce acest efect, nedorit inițial, dar acceptat cu indiferență mai apoi: ruptura maritală.

În mare măsură, doar cuplurile nefericite se despart. Numai că, de obicei, nefericirea unui cuplu este consecința nefericirii unuia dintre parteneri, care îl atrage

și pe celălalt într-un cer vicios al nemulțumirilor și insatisfacțiilor. Un membru al diadei, mai devreme sau mai târziu, își dă seama că are alte așteptări și aruncă pe seama celuilalt toată vina dezamăgirilor de care este înconjurat. El uită de propria responsabilitate și de propria neimplicare.

Într-un divorț, rareori poartă doar unul toată vina. Însă, indiferent de percepție, odată ajunși în acest punct, amândoi sunt nefericiți.

8. Suicidul

Există și situații când disperarea și nefericirea împinge la sinucidere. Boala îndelungată, lipsa resurselor necesare supraviețuirii, singurătatea sunt motive care te fac să te întrebi dacă mai merită să trăiești. Neputința de a o lua de la capăt, lipsa speranței unui viitor mai bun, dezamăgirea provocată de trecut, aduc individul într-o stare vecină cu depresia, din care cu greu mai poate ieși. Tendința este aceea de a supradimensiona nemulțumirile oferite de viață și de a minimaliza eventualele satisfacții la care renunțăm prin alegerea morții.

Și totuși, de ce dispare fericirea? Acest lucru se întâmplă, de regulă, atunci când:

1. Se pierde sursa fericirii

Din cauza unor motive obiective, ni se întâmplă să pierdem lucrurile sau persoanele la care ținem. Un sentiment de iubire neîmpărtășit sau un concurent ce întrunește mai multe calități ne pot spulbera visul de dragoste în care am investit. Un adulter accidental sau o demitere fără explicații completează, de asemenea, acest spectru larg al situațiilor care ne pot aduce fericirea. Așadar, când pierdem sursa fericirii, ne apasă un acut sentiment de frustrare. Depinde doar de noi să depășim dezamăgirea trăită și să găsim din nou sursa fericirii.

2. Te obișnuiești cu sursa fericirii

Uneori fericirea se stinge chiar și atunci când sursa ei nu se pierde. În acest caz, noi suntem singurii vinovați. Există situații când ne place să îngropăm în banalitate ceea ce ne-a produs atâta satisfacție. Practic, devine monoton ceea ce durează, intră în normalitate ceea ce consideram, altădată, a fi ceva extraordinar. Atâta timp cât nu-l avem și-l dorim, orice lucru ne obsedează imaginația. După ce-l obținem, suntem satisfăcuți o perioadă, după care ne dorim altceva. Cu alte cuvinte, fericirea este o stare secvențială, iar diferența dintre

indivizi constă în distanța temporală care conduce spre plictiseală sau plafonare. Cei excesiv de răsfățați în perioada copilăriei, se plictisesc repede de ceea ce și-au dorit. În schimb, cei obișnuiți să obțină cu greu satisfacțiile, apreciază mai mult rezultatele eforturilor lor.

Natura umană ne demonstrează că, instinctuală, suntem programați să ne dorim mereu altceva. Lipsa noastră de maturitate ne determină, însă, să uităm cât de importante erau visurile înainte de a fi materializate. Din această perspectivă, ne condamnăm singuri la o nefericire continuă, izvorâtă din atingerea prea facilă a fericirii. Fericirea ne imaturizează, în sensul că nu o apreciem cât ar trebui. Alergăm după mai mult, după mai bine și riscăm să pierdem ce e mai frumos din ceea ce avem.

3. Sperai să fie altfel

Nefericirea își are rădăcina și în așteptările nerealizate sau în speranțele înșelate. Mulți dintre noi credem că, dacă ne vom atinge un anumit scop, totul va fi frumos în continuare. Însă, de cele mai multe ori, nu se întâmplă așa. Puțini indivizi conștientizează că orice lucru bun are și părțile lui rele. Și mai puțini realizează că fericirea iși are prețul ei, care uneori este destul de mare.

4. Sursa fericirii suferă modificări

Există cazuri când, nu numai că nu mai putem fi fericiți alături de partenerul de lângă noi, dar ajungem chiar să-l desconsiderăm. Partea proastă este că, de cele mai multe ori, ni se pare că partenerul de viață se comportă diferit. Subiectivitatea noastră împinge limita imaginarului până într-acolo, încât ne justifică pasul înapoi prin reproşurile adresate celuilalt. Îl culpabilizăm, dar el poate fi, pur și simplu, nevinovat. Gelozia, invidia, oboseala, egocentrismul pot fi cauze care ne împing în brațele suspiciunii și ale nemulțumirilor față de un cadru de referință neschimbat. O trecătoare proastă dispoziție a celuilalt o interpretăm altfel decât ceea ce este. Unui refuz întâmplător îi conferim conotații lipsite de consistență.

Din această perspectivă, ne putem distruge singuri fericirea din cauza faptului că devenim tipicari și morocănoși. În momentul în care acordăm atenție fiecărui detaliu, tindem să transformăm implicarea în obsesie, iar obsesia provoacă teamă celuilalt. Ori, frica nu are nimic în comun cu fericirea.

Așadar, modificarea reală sau imaginară a sursei fericirii determină schimbări atitudinale, care conduc către un previzibil sfârșit.

5. Apar alte tentații

Ni se poate întâmpla ca, indiferent de satisfacțiile pe care le avem în orice domeniu al vieții personale, să fim atrași de farmecul altor tentații. E de ajuns să întoarcem privirile către altceva pentru a minimaliza ceea ce ne-a adus atâta fericire. Apar interogațiile, se conturează dorințele, ne descoperim limitele și încep nemulțumirile.

Unii indivizi, în momentul în care vor ceva, adoptă poziția copilului răsfățat care plânge până ce obține jucăria dorită, indiferent câte alte jucării i s-au cumpărat până atunci. Uită să se bucure de aceea ce au și se întristează că n-au acel lucru care îi va face fericiți pentru puțin timp. Și asta pentru că, cercul vicios continuă să funcționeze, până când maturitatea altora sau cea desprinsă din experiența noastră ne determină să-l spargem.

6. Ceilalți nu ne înțeleg fericirea

Există situații când satisfacțiile noastre nu sunt înțelese sau acceptate de ceilalți. De multe ori trecem, conștient, pe al doilea plan fericirea noastră, fiindu-ne teamă că ea ar genera nefericire celor din jur. Însă, ne sacrificăm viața pentru mulțumirea altora și uităm să ne întrebăm dacă merită. Încercăm să înțelegem argumentele opozanților fericirii noastre, fără a ne pune problema dacă aceștia țin cont de așteptările sau speranțele pe care le avem

Concluzionând, oricât de mare ar fi fericirea noastră, ea se atenuează atunci când nu este legitimată de ceilalți semnificativi. Din momentul în care ești nevoit să lupți pentru a-ți apăra propria fericire, inevitabil vine o vreme când începi să obosești. Epuizarea psihică obosește și reduce bucuria de a trăi.

De multe ori, pierzi printre degete fericirea, doar pentru că trebuie să dovedești altora că e exact fericirea pe care ți-ai dorit-o. Luptând pentru a-ți demonstra fericirea, paradoxal, nu mai reușești să trăiești fericirea. Și aceasta pentru că nu ne putem răspunde sincer la o întrebare: De ce trebuie să investim resurse pentru a explica altora motivul propriei fericiri?

7. Noi nu înțelegem fericirea celor care ne fac fericiți

Nu de puține ori, partenerii dintr-un cuplu au, dincolo de calitatea relaționării lor, surse diferite de satisfacție. Practic, așa cum cerem altora să ne respecte fericirea, tot același respect trebuie să acordăm și noi fericirii altora. În caz contrar, totul se va răsfrânge asupra noastră, iar regretele nu vor întârzia să apară.

8. Apare monotonia și rutina

De obicei, fericirea apare când ne realizăm un vis. Cu cât dorința este mai mare, cu atât intensitatea fericirii crește. Mulți, însă, nu au răbdarea suficientă pentru a-și savura împlinirea visului. Fie se plictisesc repede de ceea ce au obținut, fie își canalizează eforturile spre alte dorințe. În ambele cazuri, fericirea se diminuează, până ce cade în monoton. Orice om care se obișnuiește cu ceea ce l-a făcut fericit, ajunge să considere motivul satisfacției drept o normalitate sau chiar o banalitate. Ajunge să-și dorească altceva.

Capitolul 4. Divorțialitate, recăsătorire și alternative nonmaritale

4.1.Divorțialitatea

Divorțul exprimă plăcerea de a lăsa în spate așteptările neîmplinite și speranța de a le materializa cu altcineva. Fiecare se gândește, chiar dacă nu are întotdeauna forța să o exprime, că mariajul e funcțional atâta timp cât datele inițiale nu se schimbă. Din păcate, după căsătorie, tindem să modificăm aproape totul, chiar dacă schimbările sunt graduale și, de cele mai multe ori, consecutive. Paradoxal, nu certificatul de căsătorie în sine modifică datele, ci ceea ce se află în spatele lui. Conviețuirea efectivă, implicarea părinților, greutățile financiare, toate acestea pot fi cauze ale schimbării. Totuși, principala cauză o reprezintă modificarea atitudinii față de celălalt.

Ideea greșită de la care se pornește este aceea că , dacă celălalt te iubește, îl poți transforma după cum îți dorești. Numai că, dorința transformării intervine, de obicei, după ce se diminuează iubirea, când nu se mai poate face nimic. În faza îndrăgostirii, mai poți spera la modificări atitudinale și comportamentale în sensul dorit, pentru că toleranța este mare și acceptarea compromisului se face aproape inconștient. Însă, la rândul tău îndrăgostit, nu-ți propui acest lucru cu partenerul deoarece nu vezi nici tu prea limpede lucrurile evidente.

După căsătorie, mirajul dispare și devin vizibile și supărătoare aspecte anterior ignorate. În acest moment, rezistența la schimbare este mare, iar interogațiile privind persistența iubirii din ce în ce mai multe. Acum încolțește ideea despărțirii, idee pusă în practică, mai degrabă de cei pasionali. Chiar dacă nedovedită, se poate considera că există o relație direct proporțională între intensitatea iubirii și rapiditatea cu care se ajunge la divorț. Astfel, cu cât pasiunea anterioară căsătoriei a fost mai mare, cu atât ușurința cu care se pune în practică un divorț este mai ridicată.

Dincolo de incertitudini, specialiștii în domeniu apreciază că:

- Cei care au un prieten sau o rudă divorțată au 12% șanse să divorțeze ei înșiși;
- Cu cât este mai mare numărul de prietenii împărtășite reciproc de cei doi membrii ai cuplului, cu atât este mai mică probabilitatea lor de a divorța;
- Există persoane predispuse la divorțuri repetate, indiferent de caracteristicile partenerului;
- Cele 4 A-uri ale divorțului sunt:

● adulterul – ¼ din femeile și ¼ din bărbații deciși să divorțeze indică infidelitatea ca fiind motivul separării (Dörrzapf, 1999 apud Ciupercă, 2012, pp.130-131);

● absența – accentuarea individualismului și egocentrismului favorizează neimplicarea în problemele și preocupările celuilalt;

● abuzul – între 3-4 milioane de femei sunt bătute anual de soții lor;

● alcoolul – în 4 din 5 divorțuri soția este cea care înaintează această acțiune, în majoritatea cazurilor alcoolul fiind cauza care determină separarea celor doi parteneri.

Dincolo de cele patru A-uri, societatea contemporană a amplificat și diversificat cauzele dizarmoniilor conjugale, numărul cuplurilor divorțate crescând îngrijorător.

Explicația cea mai simplă a unui divorț rezidă în faptul că acesta nu este altceva decât efectul unor relații alterate în cuplu, ca urmare a imaturității, incapacității și ignoranței cuplului în a se dezvolta prin cunoaștere și colaborare. Totuși, există și cauze indirecte care predispun la divorț, printre cele mai importante numărându-se:

- emanciparea economică a femeii;
- industrializarea, modernizarea, urbanizarea;
- nerezolvarea problemei locative;
- schimbarea mentalității despre divorț

4.1.1.De la divorțul din culpă la divorțul amiabil

Divorțul nu mai este o abatere de la regulă; el se înscrie în noua logică a căsătoriei. Un divorț mai ușor intervine după o căsătorie mai liberă, mai intensă și mai împlinită, semn al unei exigențe și valori atribuite uniunii conjugale. (Théry, 1993 apud Segalen, 2011, p156).

Și atunci se ridică fireasca întrebare: Divorțul nu este într-un anumit fel prezent implicit încă din momentul constituirii cuplului? Astăzi, în cadrul căsătoriei, partenerii caută înainte de toate fericirea și investesc foarte mult în viața afectivă a cuplului. Ei s-au ales din dragoste și împărtășesc liber existența alături de celălalt, în afara oricărei constrângeri legale. Când aceasta intervine, ea nu este decât un angajament a cărui natură nu este concepută la început decât ca fiind temporară. Legătura matrimonială nu mai este constrângătoare, de vreme ce partenerii s-au unit în mod liber. Ce anume ar putea să o rupă? Faptul că viața de cuplu nu se ridică la nivelul așteptărilor, mai ales al celor pe care și le-a format femeia. Aceasta din urmă, activă în

plan profesional, își caută împlinirea într-un alt domeniu decât cel domestic. După câțiva ani de căsătorie, ea își întrezărește relativa rigiditate a rolurilor, astfel încât trebuie să-și materializeze deziluziile. În acest caz, de ce ar întreține ficțiunea iubirii și a împlinirii personale, atât timp cât viața conjugală nu îi mai asigură o dezvoltare individuală, ci, dimpotrivă, constituie o constrângere. Rămâne ca singura soluție: divorțul.

Unei căsătorii de bunăvoie îi corespunde posibilitatea unei despărțiri cât mai puțin traumatizante posibil pentru soți și copii. Aceasta este o primă explicație a înmulțirii divorțurilor, ce corespunde teoriei psihoafective a căsătoriei: în general, indivizii din societatea noastră nu divorțează deoarece căsătoria și-a pierdut importanța din punctul lor de vedere, ci pentru că a devenit atât de importantă, încât ei nu pot să accepte nimic mai puțin decât succesul total al angajării matrimoniale e care au încheiat-o în particular cu acea persoană. (Berger și Kellner, 1988 apud Segalen, 2011, p.158).

De altfel, acceptarea socială a divorțului nu mai constituie un fenomen sensibil. Diversitatea tipurilor de procedură corespunde diversității vieții matrimoniale.

Începând cu anul 2005, există trei tipuri de divorț, reflectând tot atâtea forme ale vieții conjugale (Segalen, 2011, p.158):

- menținerea procedurii de divorț din culpa unuia dintre soți;
- divorțul prin consimțământ reciproc;
- divorțul pentru alterarea definitivă a legăturii conjugale, care poate fi inițiat la cererea unuia dintre cei doi soți și poate interveni începând cu al doilea an de căsnicie.

Căsătoriei civile nu îi corespunde încă ”divorțul civil”, dar căsătoriei liber consimțite îi corespunde ideea că divorțul nu mai sancționează o vină, ci constată o alegere nefericită. Contractul de iubire, chiar dacă este însoțit de drepturi și îndatoriri specifice căsătoriei, e de dorit să poată fi desfăcut fără ca acest lucru să accentueze gustul amar al eșecului sau al greșelii. De acum înainte, întemeierea unei familii depinde de voința indivizilor, iar

nou reformă a legii este un semn suplimentar în acest sens.

4.1.2.Cele 6 efecte-tentații ale divorțului

A). Tentația neîncrederii

Comparativ cu persoanele necăsătorite, cele divorțate pun mai des sub semnul întrebării necesitatea legalizării unei relații. Oficializarea unei legături de parteneriat este, de cele mai multe ori, efectul unor constrângeri de ordin economic sau social și nu neapărat o dorință intimă a persoanei divorțate.

B). Tentația generalizării

Tendința indivizilor de a considera că toate persoanele de același sex cu partenerul de care a divorțat sunt la fel cu acesta și că, devreme sau mai târziu, problemele trecute se vor repeta în viitor este una dintre cele mai longevive prejudecăți. De multe ori, provocăm noi înșine partenerul să se comporte în direcția profetizată, pentru a ne verifica ipotezele și a adăuga încă un strop de neîncredere unei relații plecată din start cu șanse reduse de reușită.

C). Tentația inflexibilității

În general, persoana divorțată nu mai este dispusă într-o nouă relație să accepte prea multe compromisuri. Ea consideră, dat fiind rezultatul negativ al căsniciei, că n-a meritat sacrificiul făcut și, pentru a preîntâmpina eventualele regrete cu noul partener, adoptă o poziție inflexibilă, cerându-i acestuia să o accepte așa cum e. Soluția rigidității nu face altceva decât să-i întărească convingerea noului partener că divorțul partenerului are și alte cauze, izvorâte din incapacitatea acestuia de a ține cont și de nevoile celuilalt.

D). Tentația neimplicării

Divorțul aduce cu sine și decizia individuală și inconștientă a celor doi de a se implica sentimental mai puțin in viitoarele relații. Stresul psihic al separării macină dorința indivizilor de a-și oferi afectivitatea și pasiunea cu atâta dezinvoltura ca în primul mariaj.

E). Tentația comparării

Majoritatea persoanelor divorțate au tendința de a recurge la comparații, căutând la noul partener exact calitățile avute de vechiul soț. Puțini reușesc să înțeleagă că fiecare individ are personalitatea sa, fiecare ne poate

oferi la fel de mult, chiar dacă mereu altceva. Important este să știm să apreciem calitățile unei persoane, fără a le raporta la ce-am avut sau la ce-am fi putut avea.

F). Tentația resemnării

Divorțul poate genera și cazuri de acută resemnare, în care individul să devină indiferent la tot ceea ce înseamnă dragoste, căsătorie, copii. El se poate retrage în sine, spre a-și găsi liniștea interioară sau își poate canaliza întreaga energie în cariera profesională, singura care îi mai poate oferi satisfacții.

Aceste efecte au consecințe importante asupra psihicului celui divorțat și asupra modalităților viitoare de interrelaționare afectivă cu ceilalți. Din această perspectivă, divorțul este un examen nedorit al maturității noastre, o dovadă că putem lupta cu noi înșine pentru a încerca să fim din nou fericiți.

4.1.3.Consecințele socio-economice ale despărțirii

Creșterea foarte mare a numărului de divorțuri trebuie pusă în legătură cu proporția numărului de femei care au un loc de muncă, pentru că acesta oferă

autonomie femeii. Totuși, ruptura familială conduce femeia în situații de nesiguranță, mai ales atunci când aceasta nu are nici calificare profesională, nici pregătire școlară, nici capital economic. Astfel, legătura dintre familia monoparentală văzută din perspectiva mamei și dificultățile sociale nu e doar produsul ideologic al statutului.

Consecințele negative ale divorțului nu afectează doar femeile. O anchetă referitoare la bărbații divorțați arată că mulți dintre ei au devenit persoane fără domiciliu stabil, nu ca urmare a pierderii locului de muncă, ci a divorțului, acesta determinând o adâncă dezamăgire, recurgerea la alcool, intrarea în șomaj și, în cele din urmă, pierderea locuinței. La vârsta adultă, cel puțin în cazul bărbaților, un mod de viață stabil se construiește pe trei baze: a locuinței, a muncii – ce oferă nu doar venit, ci și inserție socială - și a familiei, alături de soție și copii. Când una dintre aceste trei componente dispare, bărbații, care din acest punct de vedere par mult mai vulnerabili decât femeile, se găsesc în situația unui echilibru instabil. (Bertaux, 1997 apud Segalen, 2011, p.161). În timp ce divorțul le determină pe femei să intre în sfera

publică/profesională, pe unii bărbați îi destabilizează până în punctul în care ies din ea.

Oricare ar fi prețul despărțirii pe care îl suportă bărbații, nu e mai puțin adevărat că majoritatea covârșitoare a femeilor trebuie să-și asume toate sarcinile familiale cotidiene în cadrul familiei monoparentale.

În opinia unor autori, monoparentalitatea nu induce în mod necesar instabilitatea și nu constituie decât o etapă tranzitorie între două cupluri. Acest mod de gândire ilustrează fenomenul de ”diviziune a destinelor feminine” contemporane în două categorii: pe de o parte, tinerele cu o situație nesigură, iar pe de altă parte, femeile care se află tot în situație de monoparentalitate, dar având un nivel de studii ridicat, ocupă un loc de muncă valorizant și pot recurge la persoane plătite care să le supravegheze copiii. (Théry, 1998 apud Segalen, 2011, p.162).

Monotonia tristă a familiilor care nu sunt separate intră în opoziție cu exuberanța formelor conjugale care pot urma după o despărțire. În funcție de vârsta când are loc aceasta, de apartenența socială, de nivelul venitului financiar și al studiilor, de natura reperelor normative și

de concepția în privința familiei, părinții separați vor rămâne singuri sau vor constitui un nou cuplu.

Ținând cont de aceste categorii, diferențierea tipurilor de monoparentalitate este evidentă: pentru unele femei, este vorba despre o independență revendicată, care conduce la o formă de viață conjugală necoabitantă, pentru a nu-și asuma noi riscuri și pentru a evita singurătatea. Independența financiară va justifica această atitudine. Dar, cu cât vârsta este mai înaintată și nivelul de pregătire este mai slab, cu atât mai mult monoparentalitatea pare o situație care generează instabilitate și dependență familială ori socială.

4.2. Recompunerea familiei

Metamorfozele familiei, cu ascensiunea uniunii libere, a divorțului, a recompunerii familiale, creează noi rețele, atât de complexe, încât sociologii vorbesc despre trecerea de la *familia nucleară (nuclear family)* la *familia curcubeu (rainbow family)*.

Așa cum a fost inventat conceptul de familie monoparentală, în urma unor cercetări conduse de Théry

(1993 apud Segalen, 2011, p.167) s-a ajuns la cel de *familie refăcută (blended family)*, în care rolurile sociale aferente pozițiilor parentale sunt repartizate deodată la mai multe persoane.

În locul conceptului de familie refăcută, Didier Le Gall și Claude Martin (1990 apud Segalen, 2011, p.167) preferă un concept mai dinamic, acela de *recompunere familială,* care să permită includerea situațiilor în schimbare, ce vor conduce în final la o nouă relație conjugală mai mult sau mai puțin oficializată.

Dificil de denumit, aceste grupuri domestice care fac inovații profunde în domeniul socialului sunt și mai dificil de surprins din punct de vedere statistic. Aceste tipuri familiale s-au dezvoltat în absența reperelor normative.

Sociologii sunt interesați de atitudinile în privința acestor probleme juridice, determinate de capitalul economic și cultural, precum și de importanța rețelei familiale. Actorii sociali au concepții normative diferite asupra evenimentelor care au legătură cu viața lor, pe care ei o consideră privată: fie pot să se lipsească de legi și preferă să rezolve situațiile de fapt, fie, dimpotrivă, caută să se sprijine pe forța legilor.

Se disting două tipuri de atitudini opuse, corelate la nivel economic și cultural (Segalen, 2011, pp.168-169). În mediile populare, divorțurile au tendința de a fi mai conflictuale; în perioada de după divorț, relația cu părintele care nu a luat copiii în îngrijire se distanțează până la dispariție, iar celălalt părinte încearcă să-și refacă viața, ștergând pe cât posibil orice urmă a primei uniuni, pe care o consideră o eroare. Această ștergere a trecutului poate să ducă până la adopția copiilor femeii de către noul soț. Aceștia sunt susținătorii concepției tradiționale, potrivit căreia nu există decât o singură căsătorie, iar recurgerea la legi în vederea recăsătoririi arată că se încearcă reconstituirea unei ”familii normale”, de unde rezultă că tatăl biologic – părinte în exces – trebuie dat uitării.

Dimpotrivă, în mediile cu capital cultural ridicat, despărțirile sunt în general mai puțin brutale, iar actorii încearcă să-și organizeze relația fără să recurgă la legi și justiție. Viața este organizată într-un mod care să îi permită tatălui care nu l-a luat în îngrijire pe copil să rămână în contact regulat cu copilul. Copiii circulă în cadrul noilor ”familii secunde” și deseori protagoniștii

noilor uniuni se organizează în așa fel încât să se poată bucura o dată la două weekenduri de copiii lor. Dacă partenerii diverselor uniuni sunt de acord, părinții divorțați și care și-au refăcut viața, chiar dacă au mai mulți copii, pot petrece unul din două weekenduri și 15 zile de vacanță pe an împreună, ceea ce ar putea trimite cu gândul la ”prima familie”.

4.2.1.Avantaje și dezavantaje ale recăsătoririi

Avantajele sunt pe linia beneficiilor materiale, de confort, erotice, emoționale, de procreare. Pentru femeia singură cu copiii, recăsătorirea înseamnă și îmbunătățirea situației materiale și ieșirea de sub spectrul stigmatizării. Sunt autori acre remarcă faptul că, pe termen lung, recăsătorirea aduce beneficii copiilor și părinților pe linia acumulării de capital marital, a identificării de rol, a lărgirii relațiilor sociale prin noi rude (Spanier, 1984 apud Iluț, 2005, p.186).

Recăsătorirea comportă însă și serioase *dezavantaje* și riscuri. Primul este probabilitatea mai mare de divorț. Becker (1991 apud Iluț, 2005, p.186) explică

aceasta prin volumul mic al capitalului marital specific, alții prin trăsăturile de personalitate sau prin tensiunile și constrângerile legate de existența copiilor din căsătoria precedentă.

În al doilea rând, indiferent dacă se ajunge la divorț sau nu, existența copiilor dintr-o altă căsătorie, la unul dintre parteneri sau la amândoi, creează probleme. Studiile empirice converg în sublinierea faptului că în familiile reconstruite copiii au mai multe probleme nu numai față de familiile biparentale, cu părinți proprii, ci și în comparație cu cele monoparentale. Și părinții vitregi au dificultăți, legate cu precădere tocmai de faptul că propriul copil este copil vitreg pentru partenerul lui. În special în asemenea contexte, părinții vitregi simt o criză de autoritate.

Cercetări mai extinse (Coleman, 1994) au dezvăluit complexitatea procesului de recăsătorire, a satisfacției și stabilității maritale și a cauzelor care determină o probabilitate mai mare a disoluției conjugale la aceste familii. Constatări mai relevante sunt:

- Așteptările față de noua căsătorie sunt oarecum contradictorii: având deja o

experiență maritală și o deziluzie, unul sau cei doi parteneri sunt mai realiști, dar în același timp, tocmai fiindcă relația conjugală anterioară nu a reușit, își pun toate speranțele de a-și reface viața în căsnicia ce se profilează.

- Coabitarea este mult mai frecventă în cazul recăsătoririlor decât al căsătoriilor efectuate pentru prima dată. Explicația rezidă probabil în aceea că foștii căsătoriți mizează mult pe ”căsătoria de probă” în a-și estima compatibilitatea. Se adaugă, desigur, și faptul că sunt mai în vârstă, că au deja un domiciliu, că apare firesc în ochii lumii să reînnoade o viață intimă.

Cauzele principale pentru care recăsătoririle se distrug într-o măsură mai pronunțată decât prima căsătorie par a fi legate, în primul rând de existența copiilor din căsătoria anterioară care, neavând aproape nici un cuvânt de spus în selecția partenerului, au prin caracteristicile și modul lor de comportare o putere extraordinară în de-selecția lui. Se pare însă că la

înclinația mai mare spre divorț contribuie și faptul că deși gradul de satisfacție în familiile reconstruite este aproximativ același ca în cele integrale (prima căsătorie), concepția și atitudinea față de stabilitatea familială la cei recăsătoriți este mai liberală. Ei nu mai acceptă atât de ușor compromisuri și, oricât de neplăcută ar fi varianta divorțului, sunt deciși să o adopte. Din complexul factorial ce conduce la o mai mare probabilitate de divorț la familiile reconstituite, mai face parte și faptul că acestea sunt o instituție incomplet definită și susținută social. Astfel, nu există reguli clare în legătură cu responsabilitățile tatălui vitreg față de copii, nu sunt sedimentate social relațiile dintre fostul soț și cel actual. Recăsătoririle nu au același suport material și afectiv din partea familiei și a rudelor ca și prima căsătorie.

4.3.Alternative nonmaritale

4.3.1.Persoane singure (celibatul)

Stilul de viață de persoană tânără singură este destul de răspândit acum în Occident. Acest stil reflectă

creșterea independenței economice și socioculturale a femeii, ceea ce îi asigură securitate și în afara mariajului. Pe de altă parte, accesul aproape nelimitat la contraceptive permite o activitate sexuală fără costurile căsătoriei. Multe femei tinere și mulți bărbați tineri optează pentru o carieră profesională în locul celei familiale, carieră ce le oferă și un stil de viață mai independent. Mass-media zilelor noastre promovează, spre deosebire de acum câteva decenii, când idealiza familia, și stilul de viață celibatar.

Și opinia publică a devenit mai tolerantă față de un asemenea comportament. Totuși, societatea și statul îndeamnă la căsătorie. Dar și din punctul de vedere al intereselor personale, dacă avem în vedere o perioadă mai mare de timp, situația de celibat are, pe lângă avantaje, și dezavantaje. O serie de cercetări sistematice arată că cele mai multe dintre persoanele singure văd în această condiție mai mult dezavantaje decât avantaje, comparativ cu o relație stabilă. Mai mult, asemenea investigații (Shostack, 1987 apud Iluț, 2005, p.195) dezvăluie că numărul celibatarilor ”înrăiți”, cei care nu vor să audă de căsătorie sau coabitare, este de fapt mic,

marea majoritate a persoanelor singure tânjind după o legătură afectivă sigură și de durată.

Pot fi subliniate câteva idei importante:

- Persoanele singure nu se apropie prea mult de societatea căsătoriților. Persoanele singure petrec mai mult timp între ele, dar și cei căsătoriți au tendința de a crede că e potrivit să-i invite în mediul lor doar atunci când mai este o persoană singură.
- Cei singuri au mai mult timp liber, având variate oportunități de loisir.
- Celibatarii sunt însingurați, aceștia consumă mai intens singurătatea psihosocială (însingurarea) decât cei căsătoriți, iar cei divorțați mai profund decât cei niciodată căsătoriți.

4.3.2.Persoane singure cu copii: familiile monoparentale

În societățile tradiționale există rare cazurile de familii cu un singur părinte, iar singura cauză a lor fiind

moartea soțului. În societatea actuală, aceste cazuri nu sunt deloc singulare, în SUA, spre exemplu, între anii 1974 și 1984, numărul copiilor născuți de mame necăsătorite a crescut cu 500%. (Bryjak, Soroka, 2001).

Modalitățile prin care se ajunge la starea de familie monoparentală sunt: divorțul sau separarea; moartea unuia dintre soți; nașterile în afara căsătoriei. Toate aceste situații nu înseamnă automat existența de durată a familiei cu un singur părinte.

Cu toate că societățile moderne și postmoderne fac posibilă existența familiilor monoparentale, pentru marea lor majoritate viața nu este foarte simplă. Copiii din aceste familii au mai mari șanse decât cei biparentali să nu finalizeze studiile, adolescentele să rămână însărcinate, băieții să comită infracțiuni. De regulă, în familiile monoparentale, lipsește tatăl, atât ca model și autoritate educativă, cât și ca susținător economic al familiei. Astfel, explicația fundamentală a dificultăților întâmpinate de familiile monoparentale se găsește în condițiile precare de viață ale acestora. Starea de sărăcia a familiilor monoparentale este puternic asociată cu lipsa de școlaritate sau cu un nivel redus al acesteia, cu

șomajul, cu capitalul relațional, cu condiția de imigrant, cu ceea ce în limbaj sociologic este numit statut socioeconomic.

Excepție de la această situație fac femeile care ajunse la maturitate, având o carieră profesională construită, dar care nu și-au găsit un soț potrivit cu care să aibă copii, apelează la varianta adopției sau a însămânțării artificiale sau pur și simplu aleg să rămână însărcinate cu un anumit bărbat, fără a se angaja într-un mariaj. Acestea nu se confruntă practic cu sărăcia și dispun de discernământul necesar pentru a evalua realist costurile creșterii unui copil cu o anumită calitate.

4.3.3.Coabitarea sau concubinajul

Foarte multe persoane, deși nu se căsătoresc, nu trăiesc singure, ci conviețuiesc cu un partener. Nu e vorba numai de relații sexuale și afective, ci și de faptul că dețin bugetul comun al cuplului.

În România, Rotariu (2009), analizând statistic rezultatele recensământului din 2002, în care s-au înregistrat pentru prima dată și coabitările (reprezentau o

pondere de 4,6% din populația de 15 ani și peste), ajunge la concluzia că în țara noastră coabitarea nu este atât o alternativă la căsătorie pentru populația tânără și nici una la recăsătorire pentru vârstnici, așa cum se întâmplă în țările occidentale, ci este vorba mai degrabă de clasicul concubinaj.

În tradiția românească, nuanța relevantă a termenului de concubinaj desemnează conviețuirea ”nelegitimă” a două persoane mature.

Se ridică următoarea întrebare: coabitarea afectează negativ rata căsătoriei, și așa pândită de alte pericole? Răspunsul este că, luată în sine, nu. Din mai multe rațiuni: majoritatea coabitărilor sunt premaritale. În această calitate ar fi un potențial contributor la stabilitatea viitoarei căsnicii, pe de o parte pentru că prelungirea vârstei la căsătorie determină o probabilitate mai mică la divorț, iar pe de altă parte, ”a sta împreună”dă posibilitatea celor doi să-și verifice compatibilitatea. Ca explicație generală, modelul coabitațional întrunește în mare măsură avantajele mariajului, înlăturând costurile eventualului divorț.

Și în problema coabitării, societatea devine tot mai permisivă, acest lucru fiind evidențiat și prin rezultatele sondajelor de opinie cu privire la atitudinea față de activitatea sexuală premaritală. Coabitarea apare așadar ca o formă oarecum oficializată social a sexualității nonmaritale și însumează o serie de avantaje psihologice, sociale și economice, fără a fi supusă constrângerilor maritale. Dar ea nu este ferită nici de dezavantaje, comparativ cu mariajul, iar cel mai semnificativ este legat de nerecunoașterea de către instituțiile sociale a drepturilor de cuplu oficial.

Capitolul 5. Filiație și parentalitate

Dacă există un subiect nou care a invadat sociologia familiei contemporane, acesta este cu siguranță cel al filiației. Exista o filiație pe două linii: cea a mamei, prin evidență biologică, și a tatălui, prin instituția căsătoriei. Cele trei registre, ale căsătoriei, filiației și socializării, era legate între ele.

Renunțarea la căsătorie, familia monoparentală și recompunerea familială au pus din nou în discuție această asociere intimă. Vechea problemă referitoare la natura legăturii de filiație – socială sau biologică – revine astfel în actualitate, fie că este vorba despre reproducerea asistată medical, despre dezvoltarea adopțiilor, dar și despre transformările vieții conjugale.

5.1.Problema filiației în familiile refăcute

După ce s-au concentrat asupra refacerii cuplurilor și a familiilor, cele mai recente studii de socio-demografie și antropologie contemporană s-au străduit să identifice numărul copiilor care deseori circulă între mai multe cămine și configurațiile relațiilor complexe ce rezultă de aici. De asemenea, efectele unei legături conjugale precare asupra legăturii de filiație au devenit o miză socială importantă.

Din momentul când părintele căruia îi sunt încredințați copiii formează o nouă familie, i se alătură un nou părinte: pentru copil apare un părinte în plus, adică o nouă filiație, fără ca aceasta să fie clară.

Conform anchetei *Famille,* realizată de INSEE și INED în 1999 (apud Segalen, 2011, pp.176-177), 72,3% dintre copii trăiesc în familii nucleare, 17,2% în familii monoparentale, iar 10,5% în familii refăcute. Oricare ar fi statutul profesional al părintelui care a participat la anchetă, copiii născuți într-o familie nucleară stabilă au frecvent părinți cu o locuință spațioasă în proprietate, ca dovadă a realizării în plan conjugal și parental;

dimpotrivă, familiile monoparentale sunt întâlnite în locuințe închiriate, în sistem de stat sau privat. Stabilitatea familială și cea rezidențială merg mână în mână și asigură copilului din familia tradițională un cadru care să-i încurajeze dezvoltarea personală.

Paradoxul ”părintelui în plus” rezidă în faptul că el poate fi în contact cu copilul mult mai des decât tatăl/mama biologică și, prin urmare, se creează o legătură de natură domestică. Dar, în fața legii, el nu este decât o terță persoană, neavând nici drepturi, nici îndatoriri față de un copil pe care poate că l-a crescut; la rândul său, copilul vitreg nu are nici o obligație de întreținere sau, în general, nici o îndatorire față de noul partener al mamei/tatălui.

Rolul părintelui vitreg este complex și se află blocat între idealul iubirii liber alese și grija de a nu uzurpa locul părintelui biologic.

Legăturile între ”părinții în plus” și copii din cadrul familiilor refăcute sunt la fel de complexe și diverse precum configurațiile acestora. Moștenirea trecutului primului cuplu parental pare totuși determinantă pentru înțelegerea sensului pe care îl va

căpăta noua structură conjugală, la fel și natura divorțului și gradul său de conflictualitate; contează de asemenea experiența conjugală a noului părinte, și anume dacă are sau nu copii din uniunile precedente.

În anumite cazuri, părintele vitreg se substituie celui natural, atunci când acesta este absent ori a murit; întreținătorul familiei deține astfel autoritatea asupra copiilor, care îl pot accepta sau nu, ceea ce, de altfel, nu se realizează niciodată de-a lungul anilor de educație. În cazurile total opuse, tatăl vitreg nu are nici un rol de jucat în afară de cel de soț al mamei copiilor.

Problema intimității este un alt subiect de conflict în familiile refăcute, când noii soți consideră că aceasta le este invadată de copiii celuilalt. Odată cu recompunerea familială, noul cuplu își pune pe primul loc proiectul conjugal, ce constă în ieșiri sau călătorii. Astfel, copiii celuilalt soț par niște nepoftiți fără…jenă. Împărțirea intimității este sursa a numeroase conflicte. În privința copilului vitreg, acesta poate refuza orice legitimitate a intervenției tatălui vitreg referitoare la ceea ce acesta din urmă consideră ca fiind amestecul într-un aspect care nu-l privește. De aici rezultă oscilația între mai multe cămine

a tânărului atunci când conflictul este foarte puternic, ceea ce explică în parte faptul că studiile referitoare la copiii persoanelor divorțate sunt mai puțin dezvoltate decât cele privind copiii din familiile stabile, dat fiind că tânărul simte mai repede dorința să-și caute autonomia.

5.2.Adopția

Noțiunea de alegere ocupă un loc central în cadrul parentalității; conform acesteia, cuplul are ”dreptul” la copii, alegând mai ales momentul potrivit să-i aducă pe lume, precum și numărul acestora.

Pentru cuplurile infertile care își doresc să aibă copii, soluția adopției presupune o alegere deliberată. Adopția instituie o filiație irevocabilă; astfel, în cazul divorțului, un bărbat a cărui soție a fost inseminată artificial (cu un donator) va rămâne pentru totdeauna tatăl copilului său. Adopția nu mai este doar un paliativ al sterilității, fiind un mijloc voluntar de constituire a unei descendențe.

Adopția în forma sa modernă nu a apărut ca o soluție umanitară decât la începutul secolului XX, când a

fost reintrodusă în legislație ca urmare a confruntării cu problema ilegitimității.

În materie de adopții, Statele Unite dețin un precedent față de Europa, din cauza sărăciei și a suprapopulării orașelor de pe Coasta de Est din timpul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea; numeroși copii au fost trimiși la familii-gazdă de pe Coasta de Vest, care îi primeau fără să aibă pretenția vreunei remunerări. În aceeași perioadă, în Europa era create birourile de asistență a copiilor abandonați și asistați. Deseori era vorba despre copii născuți înafara căsătoriei.

Legislația franceză a gândit adopția după principiul substituirii filiației: oferea unor părinți un copil care nu avea părinți; de asemenea, era modalitatea de a-i ascunde unui copil ilegitimitatea originilor sale. Așa-numita adopție ”plenară” rupe toate legăturile de filiație anterioare. Există și o altă formulă, așa-numita adopție simplă, care permite însumarea legăturilor de filiație, însă aceasta are în vedere de cele mai multe ori adulții în vârstă fără moștenitori care adoptă, de exemplu, copiii soțului pentru a le lăsa o moștenire.

Astăzi, odată cu creșterea numărului de familii recompuse, problema adopției se pune în termeni noi. Adopția trebuie să fie regândită în cadrul legăturilor de parentalitate care se inventează, permițând intervenția, în afara legăturii biologice și a filiației sociale, a legăturii create de corezidență și a conștientizării responsabilităților educative.

Capitolul 6. Cariera profesională a femeii

Familia modernă, în orice formă ar fi ea, se confruntă cu un nou tip de problemă, de a cărei rezolvare poate depinde în ultimă instanță funcționalitatea și viabilitatea acestei entități sociale. Alături de vechile valori care stăteau la baza formării și menținerii unui cuplu, valori care și-au diminuat sau mărit importanța în timp, a apărut o nouă condiție, care influențează decisiv armonia/dizarmonia relațiilor dintre parteneri: respectul față de cariera profesională a fiecăruia. Pe lângă încredere, comunicare, capacitate empatică sau relaționare sexuală, cariera profesională a devenit o cerință afirmată explicit și conștient, mai ales de către femei.

Conceptul de *carieră profesională* a devenit uzual abia la mijlocul sec. al XIX-lea. Acesta vizează cursul unei vieți profesionale sau ocupaționale, care oferă avansare sau recunoaștere socială. El s-a afirmat odată cu intrarea masivă a femeii pe piața muncii, chiar dacă există opinia potrivit căreia cariera profesională este o sintagmă independentă de variabila sex.

Din această perspectivă, problema carierei nu exista în familia tradițională pentru că femeia era închisă în universul îngust al familiei și era definită doar în acel spațiu. În schimb, în familia modernă, majoritatea femeilor lucrează și în exteriorul familiei, au o profesie, fapt care implică mai multe probleme.

6.1. Cum privește femeia cariera ei profesională?

Adams (1986 apud Ciupercă, 2012, p.150) a identificat motivele care stau la baza deciziei femeii de a se angaja, descoperind patru motive de bază ale intrării femeii în câmpul muncii:

- atingerea unor standarde superioare de existență;
- dorința de a obține un statut asemănător cu cei din jur;
- dorința de putere și de creștere a influenței asupra acțiunilor celorlalți;
- necesitatea de afiliere și menținerea conexiunilor emoționale cu alții.

Referitor la ultimul motiv, nevoia de afirmare a femeii are un preț destul de piperat. Astfel, cu cât este

mai mare succesul profesional al femeilor, cu atât sunt mai singure în viața personală. Asta pentru că bărbații singuri își doresc femei inferioare din punct de vedere social și, în același timp, și mai tinere. Însă, cu cât acordă mai mult timp carierei, se mărește decalajul de vârstă și femeile se trezesc pe o piață a căsătoriei din ce în ce mai redusă. Practic, combinarea diferenței sociale cu diferența de vârstă reprezintă un dezavantaj major pentru viața personală a femeii, în contextul afirmării profesionale a acesteia.

Banton (1994 apud Ciupercă, 2012, pp.151-152) consideră că trei factori favorizează discriminarea, în privința carierei profesionale:

a. Experiența. Femeia care își întrerupe cariera pentru a crește copii, când se întoarce la locul de muncă, nu mai e la curent cu noutățile din domeniu. Totuși, femeile își întrerup din ce în ce mai rar sau reiau din ce în ce mai repede exercitarea meseriei.
b. Motivația. Femeile nu sunt la fel de preocupate să-și construiască o carieră profesională. Însă, cel puțin pentru o perioadă,

ele sunt foarte motivate să dovedească celorlalți că sunt competente la locul de muncă, ceea ce le poate impulsiona să creadă în existența unei cariere profesionale.

c. Investiția. Părinții cheltuiesc mai mult pentru educația băieților decât pentru cea a fetelor. Totuși, nu trebuie ignorat faptul că, în condițiile scăderii natalității, crește calitatea educației, indiferent de sex. Mai mult, societatea uni-sex spre care tindem urmărește să șteargă diferențele dintre bărbați și femei, prin socializarea nediferențiată a băieților și fetelor.

6.2.Cum privește bărbatul cariera profesională a femeii?

Majoritatea bărbaților privesc cariera profesională a femeii ca fiind o sursă de conflict. Pentru ei, ieșirea femeii din carapacea familiei înseamnă, în primul rând, neglijarea atribuțiilor pe care le îndeplinea în mod tradițional. Dacă femeia și-ar efectua aceste atribuții la

același nivel, cariera ei profesională aproape că n-ar conta. Totuși, bărbații sunt pe deplin conștienți că exercitarea unei profesii cere timp, energie, pasiune, stres, frustrare și oboseală. Ei nu mai pot folosi comportamentul tradițional, pentru că femeile, fizic, nu mai pot să facă față unei astfel de atitudini pasive. Din această perspectivă, cariera profesională a femeii îi dezavantajează clar pe bărbați.

În al doilea rând, ieșirea femeii din carapacea familiei înseamnă emanciparea ei socială și culturală, dobândirea unor atribute considerate, în trecut, doar aparținând bărbaților, fapt care implică modificarea raportului de autoritate și de putere dintre cele două sexe, deteriorarea imaginii bărbatului ca fiind capul familiei, sintagmă cauzată de ideea că el ar fi singurul aducător de venit și singurul capabil să organizeze și să conducă celula familială. Și din această perspectivă, cariera profesională a femeii îi dezavantajează pe bărbați.

În al treilea rând, ieșirea femeii din carapacea familiei implică o întrecere cu bărbații, întrecere pe care aceștia nu sunt atât de siguri că o vor câștiga, în ciuda

prejudecăților și stereotipurilor care apasă cariera unei femei.

Cu toate acestea, cariera profesională a femeii are cel puțin trei avantaje pentru bărbați (Ciupercă, 2012, p.150):

- femeia a devenit aducătoare de venit, acest fapt având consecințe pozitive asupra calității vieții familiale, asupra confortului și intimității de care partenerii au nevoie și pe care pot să și le asigure mai ușor prin existența acestei duble cariere;
- femeia asigură o libertate de acțiune mai mare a bărbatului. Existența unui grad minim de autonomie, pe care individul contemporan și-l dorește din ce în ce mai mult, este favorizat de cariera profesională a femeii;
- femeia devine mai fericită, munca oferindu-i autoîmplinire și autorealizare, acest fapt contribuind la creșterea calității vieții familiale, în condițiile în care fiecare valorizează pozitiv munca și activitatea celuilalt.

6.3.Ce impact are asupra cuplului cariera profesională a femeii?

Asupra cuplului, cariera profesională a femeii, ridică probleme interdependente:

1. Există tendința ca femeia să se concentreze foarte mult asupra carierei și să ignore la fel de mult viața de familie. Dacă această tendință este valabilă și pentru bărbat, situația devine critică pentru funcționalitatea familiei, ca instituție socială. Gradul de implicare în viața de familie depinde de percepția asupra modificării rolurilor, în condițiile existenței carierei profesionale la unul sau ambii parteneri. Astfel, atunci când unul dintre parteneri este concentrat mai mult asupra carierei, celălalt trebuie să preia o parte din sarcinile domestice ale partenerului.
2. Natalitatea are încă un motiv să scadă, cariera profesională a femeii împiedicând-o să-și mai dorească mai mult de unul sau doi copii. Însă, nu atât nașterea propriu-zisă, cât socializarea

copiilor este ignorată din ce în ce mai mult, fapt care implică o serie de consecințe vizând raporturile viitoare dintre părinți și copii.

3. Accentul pus pe cariera profesională și diminuarea implicării conjugale pot genera apariția relațiilor extraconjugale, cu consecințe mai mult sau mai puțin grave, mergând de la revalorizarea propriei relații interpersonale până la divorț.

Concluzionând, apariția și dezvoltarea carierei profesionale feminine a complicat destul de mult relațiile interpersonale în general, cu partenerul de viață în special. Totuși, printr-o comuniune mai bună și printr-un dialog mai eficient între parteneri se poate depăși acest impas.

Capitolul 7. Familie și influențe societale

În secolul al XIX-lea, intervenția statului era ghidată în principal de preocuparea de a controla familiile deviante. Odată cu instaurarea statului providență, obiectivul se schimbă și preocuparea pentru control lasă locul argumentului bunăstării pentru toți. Însă, indiferent cum ar fi legitimată, intervenția statului este însoțită întotdeauna de constituirea unui obiect care trebuie identificat ca ”problemă socială”: în secolul al XIX-lea, acesta va fi familia săracă, iar astăzi, ”vârsta a treia”, ”munca profesională a femeii” sau ”drepturile copilului”.

Politicile familiale și modificările dreptului sunt în strânsă rezonanță, articulate în jurul unei triple mișcări caracteristice instituției familiale contemporane:

- recunoașterea fragilității cuplurilor;
- necesitatea protejării copilului în fața precarității legăturii filiale;

- creșterea cererii de echitate în modul de a trata bărbații și femeile atât în domeniul vieții private, cât și în cel al vieții profesionale.

Politicile familiale au urmat evoluțiile menționate, trecând de la un obiectiv natalist, ce viza toate familiile, la un obiectiv social, care le viza numai pe cele nevoiașe, familii monoparentale – fenomen ce era numit se specialiști ”socializarea politicii familiale”.

Politicile numite familiale și măsurile juridice au cunoscut o cotitură importantă odată cu finele anului 1990, vizând în principal:

- femeile/mamele în situație de precaritate economică;
- copiii, prin apelul la responsabilitatea părinților. Tema ”parentalității” sau a capacității de îndeplinire a obligațiilor de părinți succede preocupările legate de tema insecurității;
- riscul legat de dependența persoanelor în vârstă, a căror pondere demografică în societate este în creștere.

Politicile care continuă să fie numite familiale trebuie să țină seama de consecințele legate de democratizarea vieții private, marcată de autonomia persoanelor și aspirația spre o egalitate între sexe și în același timp să garanteze egalitatea socială, încercând să corecteze dezechilibrele. În plus, ele trebuie să vegheze ca autonomia unora să nu conducă la abandonarea responsabilității față de cei mai slabi.

7.1.Politicile familiale din Europa

Măsura brută a cheltuielilor făcute de statele europene în materie de familie și de creștere a copiilor este un prim indicator al eforturilor pe care țările le depun în tratarea acestor chestiuni.

Orice comparație între politicile ce vizează familia este întotdeauna un exercițiu complex, iar autorii au făcut apel la diferite instrumente de analiză: regimurile de stat-providență; măsurile luate în funcție de efectele diferențiate după gen; compararea drepturilor individuale și a obligațiilor familiale; compararea repartizării sarcinilor și a îngrijirilor acordate copiilor și

persoanelor în vârstă (Martin, 1998 apud Segalen, 2011, p.394).

Astfel, în ceea ce privește regimurile de stat-providență, s-a identificat o tipologie ținându-se cont și de felul în care interacționează statul și piața (Esping-Andersen, 1990 apud Segalen, 2011, p.394):

- regimuri liberale, în centrul cărora se află Statele Unite, Canada, Australia și Marea Britanie, unde cetățenii trebuie să facă apel la piață pentru nevoile lor și unde intervenția statului este cea mai redusă;
- regimuri continentale conservatoare-corporatiste, care cuprind Germania, Austria, Franța și Italia, situate în centru și sprijinindu-se pe munca salariată – drepturile sociale sunt legate de slujbă și de condiția de salariat, care vor fi pierdute în caz de șomaj, trimițând persoanele în dificultate spre dispozitivele de asistență;
- regimuri social-democrate scandinave: Danemarca, Suedia, Finlanda, în care accesul la drepturi este deschis pe baza cetățeniei.

Jane Lewis (1992 apud Segalen, 2011, p.395) a propus o nouă tipologie a politicilor familiale din Europa, examinând în ce măsură diferitele regimuri de stat-providență le ajută pe femei să se autonomizeze în raport cu legătura conjugală și le oferă o protecție împotriva riscurilor de pauperizare legate de această autonomizare:

- țările unde domină foarte clar modelul soțului care aduce banii în casă și al soției casnice, în cadrul căruia drepturile sociale ale femeilor sunt derivate din cele ale soțului și unde statul nu facilitează munca femeii. În acest grup intră Germania, Irlanda, Marea Britanie;
- țările care au elaborat un ”model parental”, precum Franța și Belgia, unde sunt dezvoltate regimuri de protecție a copilului și care le permit femeilor să lucreze;
- țările ca Suedia, care au promovat un model de familie cu două venituri, în care copiii sunt socializați de la cea mai fragedă vârstă.

Europa este divizată și din perspectiva obligațiilor ce revin familiilor și respectiv statului față de cei mai

vulnerabili, copii mici și persoane în vârstă dependente (Segalen, 2011, pp.395-396):

- țările scandinave, unde obligațiile familiilor sunt minime, iar serviciile publice sunt foarte dezvoltate. Politicile publice fac eforturi să susțină egalitatea bărbaților și a femeilor în ceea ce privește serviciul și îngrijirea copiilor;
- Irlanda și Marea Britanie, unde măsurile publice țin mai mult de acțiunea socială, vizând familiile cu situație precară și copiii acestora;
- țările din sudul Europei, cu sisteme de protecție publică slabe, problemele familiale fiind lăsate în sarcina domeniului privat;
- Franța, Belgia și Luxemburg, care duc în mod deschis politici familiale generoase, cu servicii publice dezvoltate ce vizează să ajute femeile să împace viața familială cu cea profesională;
- Germania și Austria, ale căror politici se orientează către susținerea familiei tradiționale, lipsind structurile care le-ar

permite femeilor să se angajeze în mod durabil pe piața muncii atunci când sunt mame.

Încercând să includă noile state membre ale Uniunii Europene în panorama comparativă a politicilor familiale, Linda Hentrais (2004 apud Segalen, 2011, p.399) împarte țările în funcție de gradul de asumare a sarcinilor de către stat sau de către familie, conform unui gradient de ”familializare” sau ”defamilializare” a relației familie-politică:

- în țările din prima grupă, intervenția publică asupra familiei este puternic legitimată. Sprijinul din partea statului se îndreaptă către părinți, mai ales către cei care lucrează;
- țările din a doua grupă, deși dezvoltă măsuri în favoarea familiei, se declară rezervate în ceea ce privește intervenția în viața privată. Pentru a-și satisface nevoile, familiile se îndreaptă către piața privată și către servicii;
- a treia grupă se referă la țările europene foste comuniste, unde politicile publice de sprijinire a familiilor s-au prăbușit. Se poate vorbi

despre o ”refamilializare”, în măsura în care statul s-a retras, lăsând familiile să-și înfrunte singure problemele;

- a patra grupă se referă la țările din sudul Europei, care nu afișează nici o politică stabilă în privința problemelor familiale și se bazează mai curând pe solidaritățile private.

Pe scurt, la fiecare dintre ”problemele” pe care le ridică familia, munca femeilor, protecția copiilor sau îngrijirea persoanelor în vârstă, fiecare țară răspunde cu tradițiile culturale proprii, care se manifestă în politicile statului, mobilizând după caz diverși actori publici sau privați.

7.2.Stereotipuri de gen

Stereotipurile de gen sunt convingerile, ideile, credințele pe care le au oamenii dintr-o societate în privința atributelor și așteptărilor comportamentale ale bărbaților și femeilor. Spre exemplu:

- femeia judecă după criterii subiective și nu după criterii obiective. Gândirea ei e dominată

de sentiment și nu de interes, e psihologică în loc să fie logică;

- femeia judecă pentru prezent și nu pentru viitor. Riscurile îi apar precumpănitoare, pentru că se exercită în prezent, iar șansele îi apar inaccesibile, pentru că sunt realizabile în viitor;
- femeile sunt mai conservatoare decât bărbații, deci sunt un grup subversiv în raport cu idealul schimbării sau al modernizării.

După cum se observă, *stereotipurile de gen* sunt descrieri simplificate ale trăsăturilor pe care le-au avea bărbații sau femeile. Problema este că oamenii percep aceste trăsături ca fiind reale și se comportă în consecință.

Majoritatea cercetătorilor consideră că cele două sexe au fost valorizate din perspectiva modelelor culturale, ce au fost perpetuate de-a lungul timpului prin *stereotipie și prejudecată.*

Stereotipurile de gen se împart în două mari categorii (Sears, 1991 apud Ciupercă, 2012, p.158):

1. Stereotipuri culturale – ce provin din imaginile pe care ni le formăm sub influența propriei noastre culturi.
2. Stereotipuri personale – ce reprezintă propriile noastre convingeri în privința atributelor unui sex.

Majoritatea studiilor au demonstrat faptul că trăsăturile și caracteristicile atribuite masculinității sunt adesea percepute în termeni de opoziție cu cele atribuite feminității.

Cu ajutorul stereotipurilor se justifică *discriminarea sexuală*, o practică de tratare inegală a oamenilor în funcție de sex, concretizată, de exemplu, în faptul că femeile, la potențial intelectual egal cu bărbații, sunt orientate spre pregătiri inferioare iar, în caz de încadrare egală, sunt plătite inferior. În concordanță cu prevederile Convenției pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (1981, United Nations), termenul de discriminare împotriva femeilor poate însemna orice deosebire, excludere sau restricție făcută pe bază de sex și care are efecte sau intenționează slăbirea sau anularea recunoașterii, aprecierii sau

exercitării de către femei a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social, cultural.

Conceptul de discriminare a căpătat relevanță sporită în societatea zilelor noastre, societate clădită în jurul ideii de egalitate. Nu încape nici o îndoială că discriminarea, de orice natură ar fi ea, este un fenomen pe care orice societate ce se consideră civilizată trebuie să îl dezaprobe și să îl combată. Se vorbește însă și de *discriminare pozitivă* (Ciupercă, 2012, p.161), care indică situația în care o persoană aparținând unui sex inadecvat reprezentat este preferată în locul alteia, aparținând celuilalt sex, alegere datorată doar acestui motiv. A acorda drepturi mai mari categoriei nedreptățite decât restului populației, înseamnă a favoriza apariția următoarelor efecte:

- se recunoaște inferioritatea segmentului favorizat, prin faptul că nu poate concura de la egal la egal cu ceilalți;
- nu se atinge o stare de echilibru sau egalitate, ci se ajunge chiar la starea contrară, de defavorizare a categoriei majoritare.

Capitolul 8. Considerații asupra unor aspecte demografice ale familiei europene de azi

Problematica familiei este în mod evident una foarte complexă și, ca urmare, ea poate fi abordată dintr-o multitudine de puncte de vedere. Dat fiind că familia este un grup social a cărui constituire, poziție și funcție socială depind de cadrul macrosocial, structural și cultural caracteristic fiecărei societăți, trebuie subliniat faptul că nu avem un model teoretic capabil să explice evoluțiile demografice din țările europene în ultima jumătate de secol. Totuși, cercetarea efectuată de Patrick Festy (2000 apud Iluț, 2015, pp.86-88) prefigurează cele mai importante schimbări ce au legătură directă cu viața de familie:

- După vârful atins în anii 1960, intensitatea căsătoriilor a scăzut;
- Fie că este vorba de primele căsătorii, fie de recăsătoriri, acestea se realizează tot mai târziu;

- Desfacerea căsătoriilor prin divorț a devenit tot mai frecventă și precoce;
- A crescut ponderea cuplurilor aflate în coabitare, acest fenomen substituindu-se căsătoriei;
- Cresc numărul și ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei;
- O potențială sarcină intervenită în cazul femeilor tinere necăsătorite nu mai conduce automat la căsătorie;
- Prezența copiilor nu mai constituie o frână în calea divorțului și nici a disoluției cuplurilor necăsătorite;
- Consecința unora dintre constatările anterioare este faptul că sporește numărul familiilor monoparentale, precum și a celor care se recompun din persoane anterior căsătorite și care aduc fiecare în noua familie propriii copii.

Este cu adevărat dificil a se face predicții cu privire la viitorul căsătoriei ca instituție și al familiei ca grup social. Probabil că dintre nevoile umane ce au

condus la apariția acestor practici unele au dispărut, altele s-au diminuat, iar altele persistă și vor mai persista. Ceea ce se poate întâmpla cu mare probabilitate în viitor este continuarea schimbărilor în relațiile de rudenie și de asociere dintre persoane, inclusiv a celor juridice, astfel încât familia să existe și sub alte formule decât cele generate până acum de instituția căsătoriei.

Capitolul 9. Repere teoretice ale terapiei familiale

9.1.Ce este o problemă familială?

Termenul *problemă* este utilizat la nivelul limbajului comun, cu o mare eficiență semantică și comportamentală. În mod obișnuit, oamenii înțeleg ce este o problemă și comunică între ei pe această temă. Totuși, la o analiză mai riguroasă, se impun anumite precizări. La modul general, s-ar putea numi ”problemă”, starea subiectului ce intenționează să realizeze un scop pentru care nu are un răspuns stocat în memorie, nu are încă o soluție.

Mai precis, o problemă apare atunci când există: o stare inițială a individului și mediului; o stare scop diferită de cea inițială; estimarea din partea individului că există posibilități de atingere a stării dorite, soluții de rezolvare (Miclea, 1994 apud Iluț, 2005, p.235).

În cazul familiei, întrucât actorul cu probleme este unul colectiv (cel puțin două persoane), deși cele trei caracteristici subzistă, intervin o serie de condiții specifice și de nuanțe. Pe de o parte, dat fiind că familia este o unitate cu un grad ridicat de integralitate, de regulă, orice problemă mai serioasă a unui membru al său devine și problema familiei. Pe de altă parte, familia lărgită, comunitatea sau societatea au tendința de a aglutina problema membrului unei familii cu problema familiei ca atare.

9.2.Tipuri de probleme

Grupul familial se confruntă cu o diversitate de probleme. Pentru tratamentul psihosocial și terapia familială este important să se țină mereu seama de faptul că ”fiecare familie cu probleme ei”. Pe de altă parte, dincolo de particularități, într-o analiză sistematică este profitabil să se lucreze cu o tipologie a familiilor și din punctul de vedere al problemelor sau, simetric, cu o clasificare a problemelor familiale. O asemenea

clasificare este următoarea (Janzen, Harris, 1980 apud Iluț, 2005, p.237):

- Corespunzător sursei problemei, avem evenimente exterioare (accidente, catastrofe naturale, războaie) și evenimente intrafamiliale (nașterea unui copil, violență, infidelitate).
- După natura dificultăților: adăugarea sau pierderea de persoane din familie (nașteri, adopții, recăsătoriri, moarte, spitalizare îndelungată, plecare copiilor la școală în altă localitate), evenimente demoralizatoare (pierderea slujbei, infidelitate, alcoolism, delincvență, divorț, sinucidere, închisoare), schimbări relevante de status și rol (trecerea rapidă de la bogăție la sărăcie, schimbări datorate terapiilor medicale sau psihologice).

Desigur, modalitățile de asistență și abordările terapeutice vor diferi în funcție de genul de probleme.

Psihoterapia modernă consideră că numeroase probleme apar și se agravează în grupul familial din cauza disfuncționalităților în comunicarea interpersonală. Dinamică vieții familiale înseamnă un permanent schimb

de mesaje între membrii ei, cărora li se atașează cu necesitate înțelesuri. Însă, în atribuirea de înțelesuri și interpretarea respectivelor mesaje pot interveni însă o serie de distorsiuni legate atât de ambiguitatea mesajului transmis de emițător, cât și de decodarea greșită a lui de către receptor. Terapia comunicațională și cognitivă mizează pe înlăturarea distorsiunilor și a dificultăților în comunicare, ajungându-se astfel la rezolvarea problemelor și depășirea crizei din familie.

9.3.Orientări teoretice fundamentale

A. Terapia familială structurală

Născută din activitățile cu tinerii delincvenți și avându-l ca figură centrală pe Salvador Minuchin (1974 apud Iluț, 2005, pp.247-248), această formă de terapie are la bază ideea conform căreia comportamentul disfuncțional reflectă o structură inadecvată a sistemului familial. Ea se concretizează în următoarele concepte și idei mai importante:

- structura sistemului familial înseamnă indivizi și subsisteme (subsistemul soț-soție);
- indivizii și subsistemele presupun granițe mai mult sau mai puțin difuze sau rigide, deci gradul de permeabilitate e diferit;
- granițele definesc rolurile necesare pentru îndeplinirea unor scopuri și funcții;
- puterea în sistemul familial depinde de contribuția pe care un membru o aduce la rezultatul unei acțiuni, deci puterea e în funcție de genul activității. Contribuția, la rândul ei, depinde nu numai de abilitățile respectivului membru, ci și de subsistemul din care acesta face parte;
- interacțiunile din familie derivă din modelul structural al ei: indivizi, subsisteme, caracteristici ale granițelor;
- pentru a se adapta schimbărilor, familia trebuie să fie flexibilă, să aibă capacitatea de modificare a structurii interne;

- dacă structura este inadecvată, produce o adaptare inadecvată și, prin urmare, comportament disfuncțional și probleme familiale;
- scopul terapiei este de a modifica granițele și ierarhiile din sistemul familial , astfel încât problema să fie suprimată;
- prin ședințele de terapie, folosindu-se întrebările, observația, jucarea de roluri familiale, terapeutul localizează punctul disfuncțional al structurii familiei;
- se utilizează ca tehnici terapeutice reîncadrarea și restructurarea: adăugarea sau extragerea de subsisteme, implementarea de noi sarcini pentru a determina noi subsisteme.

B. Terapia familială cognitivă

Tratarea familiei ca unitate –terapia de cupluri maritale și grup familial - , a devenit o practică curentă astăzi, producându-se astfel schimbarea radicală de la intrapersonal la interpersonal.

Terapia cognitivă are însă ca punct de referință central procesele cognitive ale individului. Orientarea cognitivistă insistă asupra faptului că emoțiile, acțiunile și interacțiunile membrilor familiei sunt determinate sau cel puțin mediate de procese și mecanisme cognitive.

Ideile de bază ale terapiei cognitive pot fi formulate astfel (Iluț, 2005, pp.255-256):

- procesele cognitive sunt responsabile pentru reacțiile emoționale și comportamentale, dar nu într-un mod mecanic, între cele trei dimensiuni – cognitivă, emoțională și comportamentală – funcționând un permanent circuit cauzal;
- gândirea nu este o procesare ingenuu-logică de informație, ci în mintea omenească există scheme ce structurează și organizează universul informațional;
- gândirea automată înseamnă că ea se desfășoară în cea mai mare parte în afara controlului conștient al individului, este mai degrabă reflexă și nu apare sub forma unui raționament logic articulat;

- produsele cognitive ale gândirii automate pot fi în acord cu datele realității sau nu, dar atâta vreme cât nu este infirmată puternic, o astfel de gândire are tendința de a se menține și consolida;
- neînțelegerile, problemele și tensiunile din familie pot fi explicate prin existența distorsiunilor cognitive ale gândirii automate în percepția, comunicarea și interpretarea interpersonală și a situațiilor familiale;
- principalele forme de distorsiune cognitivă sunt: o interpretare greșită a unor semne, gesturi, sunete; polarizarea sau dihotomizarea în gândire (”totul sau nimic”, ”ori alb, ori negru”); suprageneralizarea, extrapolarea de la câteva cazuri la regula generală; personalizarea, atunci când individul se consideră cauza sau ținta unor evenimente care de fapt nu îl privesc; minimalizarea meritelor celuilalt și exacerbarea propriilor merite;

- scopul terapiei cognitive este asanarea acestor distorsiuni și dezvoltarea la individ a unei gândiri logic-raționale. Primul pas pentru aceasta este încercarea de a-l face conștient pe individ de existența lor, examinând împreună cu terapeutul baza cognitivă a problemelor din familie și apoi însușindu-și tehnici de autoexaminare a acesteia. În a doua fază, prin evidențierea distorsiunilor, se construiesc alternative de gândire pentru aceleași emoții, comportamente, persoane, situații. Utilizându-se tehnici ca reîncadrarea, scenarii comportamentale, evaluarea costurilor și beneficiilor în termeni de decizii raționale, se poate ajunge astfel la comutarea de pe o gândire negativă pe una pozitivă.

C. Terapia familială comportamentalistă (behavioristă)

Îl are ca reprezentant de seamă pe Gerard Patterson (1982 apud Iluț, 2005, pp.248-249). Această

terapie se referă mai ales la tulburări de comportament ale copiilor și la relația părinți-copii. Asumpția centrală este că orice comportament manifestat de un individ la un moment dat este produsul unui proces de învățare complex și cumulativ, rezultat din interacțiunea dinamică pe care respectivul individ a avut-o cu mediul său. Ca idei semnificative ale acestei forme de terapie, menționăm:

- mediul înseamnă în primul rând mediul familial, dar nu se exclude contextul social apropiat, după cum nu se exclud nici influențele genetice sau stresurile cauzate de evenimentele extrafamiliale;
- părinții au puterea de a induce schimbări profunde în comportamentul copiilor, prin faptul că dețin sursa de recompense și pedepse;
- conceptul de granițe este implicit în terapia familială behavioristă; relațiile interpersonale ale părinților determină intensitatea și calitatea reîntăririi comportamentului copiilor;

- copiii cu probleme comportamentale se recrutează mai frecvent din familiile în care: nu există concordanță între părinți în ceea ce privește sistemul de reîntăriri; nu funcționează reguli clare despre comportament sau responsabilități; sunt prezente interacțiunile aversive și un grad ridicat de procese coercitive;
- scopul principal al terapiei este acela de a-i învăța pe părinți cum să mărească repertoriul de comportamente dezirabile la copiii lor și să reducă frecvența celor indezirabile;
- strategia terapeutică rezidă într-o evaluare foarte atentă a problemei în termeni de antecedente, descrierea detaliată a expresiilor ei în plan comportamental și a consecințelor ei;
- părinților li se cere să observe și să înregistreze cu mare exactitate comportamentul copiilor lor;
- tratamentul în ședințe terapeutice cuprinde metode ca învățarea pe model și reproducerea repetată a comportamentului dorit. Rolul fundamental al terapeutului este să-i învețe pe

părinți o serie de principii, tehnici și deprinderi – de comunicare, de rezolvare de probleme – care să modifice conduitele copiilor lor.

D. Terapia familială psihoeducațională

Reprezintă un model specific de psihoterapie care urmărește ameliorarea situațiilor din familiile ce se confruntă cu boli grave. Ea este deci altceva decât înțelegem în mod obișnuit prin ”psihoeducațional” și cu atât mai mult prin ”psihopedagogie”. Figuri de prim-plan în domeniu sunt Carl Anderson (1986) și Jan Fallon (1988). Se interesează în special de felul în care pot fi reduse recidivele bolii prin reducerea stresului și a tensiunilor din familie, datorate bolii. La rândul lor, stresul, tensiunile și conflictele familiale se pot elimina sau diminua printr-o educație psihologică.

Ideile mai importante sunt următoarele ((Iluț, 2005, pp.249-250:

- diverse boli grave produc stres, tensiuni și conflicte în familie, dar nu ele sunt cauzate de acestea din urmă;â
- stresul și atmosfera tensionată din familie accentuează simptomele bolii, pot duce la recidive;
- terapia familială se bazează pe teoria emoțiilor exprimate, care arată că un câmp emoțional familial puternic (atitudine ostilă, dar și o accentuată supraprotecție) sporește rata recidivelor;
- în faza de debut a terapiei, în întâlnirea cu familia este important să nu se facă blamări și să nu se dramatizeze situația;
- a doua fază este centrată pe educația familiei (importanța tratamentului medicamentos, efectul mediului familial);
- faza a treia constă în ședințe terapeutice obișnuite, ce au rolul de a control și reduce conflictele maritale și familiale;
- în faza a patra, atenția se focalizează pe pacient, dezvoltând strategii care să-i permită

o convieţuire optimă cu ceilalţi membri ai familiei;

- practica arată că terapia psihoeducaţională multifamilială - şedinţe comune cu mai multe familii şi tratament psihologic comun – are efecte pozitive datorită mecanismului psihosocial al similarităţii de statut şi de grup de suport.

Capitolul 10. Încotro se îndreaptă familia?

10.1.Feminismul

Curentul feminist a apărut și continuă să se dezvolte în special în culturile occidentale.

Primul val feminist cuprinde perioada sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX. El a avut, în principal, revendicări de natură politică și socială, axându-se în primul rând pe obținerea dreptului la vot, controlul fertilității și combaterea limitării oportunităților de independență economică.

Cel de-al doilea val al feminismului, început în deceniile VI-VII ale secolului XX, a dus la o angajare masivă a femeilor în cele mai diverse domenii de activitate, creându-se oportunități nebănuite pentru ele și permițându-se conștientizarea faptului că pot fi, nu numai mame, soții sau gospodine, ci și active în câmpul muncii.

Dezbaterile promovate de feminism se axează pe următoarele direcții (Ciupercă, 2012, pp.174-176):

1. Atacul împotriva tuturor formelor de discriminare sexuală (discriminare în selecția profesională, în posibilitățile de carieră profesională, în ocuparea unor funcții publice).

Unul dintre obstacolele împotriva ascensiunii femeilor la orice nivel este rolul jucat de mass-media, modul în care aceasta oglindește locul și responsabilitățile femeilor.

2. Atacul împotriva socializării tradiționale (eliminarea procedurilor de educare diferențiată a băieților și a fetelor).

Prin intermediul educației, copiii învață încă de mici roluri de gen rigide, prin imitare și identificare. În acest proces, ei își interiorizează și prejudecățile și discriminările, diferențele biologice între cele două sexe transformându-se rapid în diferențe socio-culturale, ceea ce implică atitudini și așteptări diferite din partea societății față de femei și bărbați.

3. Atacul împotriva practicilor sexismului instituționalizat (desființarea organizațiilor, asociațiilor rezervate doar bărbaților).

Sexismul are două forme: misoginismul – desconsiderarea și inferiorizarea femeilor ca persoane și a genului feminin și misoandria – detestarea și disprețuirea bărbaților ca persoane și a genului masculin.

Cele mai cunoscute semnificații ale sexismului sunt:

- atitudinea socială de denigrare a unuia dintre sexe;
- comportamente, limbaje și politici care exprimă inferioritatea unui sex față de celălalt:
- tratarea stereotipă a persoanei în funcție de sexul acesteia.

Iluț (2009, pp. 132-133) consideră că există patru mari domenii în care subzistă disparități puternice care dezavantajează femeile:

- în muncă și pe piața muncii, ele fiind discriminate, atât pe orizontală (pentru aceeași muncă, salarii mai mici pentru femei), cât și pe verticală (funcții de conducere mai multe pentru bărbați);

- în sistemul educațional, în posturile de decizie din școli și universități predominând bărbații;
- în viața privată, unde inegalitatea vizează distribuirea sarcinilor gospodărești;
- în viața publică, unde femeile sunt mai puțin reprezentate și mai puțin vizibile.

Acestea ar fi, în esență, principalele revendicări ale feminismului.

Principalul *efect pozitiv* al mișcării feministe ar fi acela că reușește să modifice o reprezentare a lucrurilor, o mentalitate, încearcă să demonstreze că există și alte puncte de vedere, care în loc ă fie văzute în termenii unicității, vor să fie văzute prin termenii pluralității.

Efectul negativ cel mai important derivă din neînțelegerea de către mișcarea feministă a reacției bărbaților la procesul de schimbare pe care aceasta îl dorește. Orice schimbare implică transformarea unei stări de echilibru. Sociologii au considerat că intervalul necesar reorganizării vieții individuale și familiale este întotdeauna mult mai mare decât intervalul de dezorganizare. Mai mult, până la reinstalarea stării de echilibru, apare și se manifestă o stare de tensiune

psihologică, o conflictualitate destul de pronunțată, chiar o tendință de negare a funcționalității noii stări de lucruri.

În realitate, de fapt, feminismul a militat, nu pentru drepturile femeilor, ci pentru dreptul femeii de a deveni egală cu bărbatul.

10.2.Relațiile extraconjugale – o normalitate a zilelor noastre

Istoria vieții private dovedește persistența în timp a ceea ce morala dezavuează și religia consideră a fi un păcat. Secole de tăcere sau de prohibiție n-au putut opri acest fenomen social, aflat la limita dintre necesitate și nonconformism. *Relațiile sexuale extraconjugale* au reprezentat una din problemele majore cu care s-a confruntat instituția familiei de-a lungul timpului, una din cauzele constante ale destrămării cuplurilor, indiferent de vechimea sau trăinicia acestora.

În trecut, relațiile extraconjugale încercau să compenseze într-o oarecare măsură nemulțumirile vieții în doi, nemulțumiri datorate, nu neapărat incapacității tinerilor de a fi fericiți, ci imaturității celorlalți semnifi-

cativi, care i-au constrâns să interacționeze pană la cea mai înaltă formă a intimității oficiale: căsătoria.

Astăzi, relațiile în afara căsătoriei au devenit mai numeroase ca oricând. Sau poate vizibilitatea acestora este mai accentuată ca în trecut. Cert este faptul că, în prezent, cauzele adulterului contemporan sunt radical diferite de cele ale adulterului din secolul trecut.

Una dintre acestea se referă la diversitatea și îmbogățirea rețelei de relații interpersonale. Post-modernitatea începutului de mileniu ne constrânge să interacționăm cu foarte mulți indivizi, iar probabilitatea de a întâlni cel puțin o persoană de care să fim atrași este foarte mare.

Apoi, nonconformismul sfârșitului de secol XX ne-a învățat că nu avem ce pierde dacă suntem mult mai direcți cu cei de lângă noi și le spunem, în cuvinte cât mai puține, că dorim o relație fără obligații.

Nu în ultimul rând, relațiile sexuale extraconjugale reprezintă una din modalitățile prin care un individ își caută propria identitate sau își demonstrează independența. Deliciile riscului reprezintă, deseori, rațiunea de a fi a adulterului.

În urma studiilor întreprinse asupra acestui subiect, merită să reflectăm asupra următoarelor idei:

- sunt puține femei și puțini bărbați căsătoriți care să nu fi fost atrași, la un moment dat, de altcineva;
- dacă am fi siguri că partenerul nu ne-ar descoperi niciodată infidelitățile, n-am ezita în a întreține relații extraconjugale;
- fidelitatea sexuală este o dorință săpată în inimile oamenilor cel puțin tot atât de adânc ca și cheful escapadelor extraconjugale;
- întotdeauna adulterul se petrece mai întâi în gând și apoi în realitate;
- femeia frumoasă este mai puțin înclinată spre adulter decât cea urâtă, datorită faptului că ultima caută un refugiu la primul amant care ar considera că este atrăgătoare (Ciupercă, 2012, p.187).

Așadar, relația extraconjugală pare să devină o normalitate a zilelor noastre. Chiar dacă nu o căutăm, sunt dese situațiile în care, apărând ca posibilitate, nu avem tăria de a o refuza. Adulterul nu este altceva decât

o provocare, un test de competență (nu doar sexuală) unde am vrea, mai mult ca niciodată, să ne autodepășim. Paradoxal este faptul că, deși ești conștient că este o relație temporară, tinzi să oferi celuilalt, toată pasiunea posibilă. Din acest motiv apar și problemele.

10.3.Părinții adolescenți – fenomen social?

Părinții adolescenți reprezintă o categorie tot mai frecventă în ultimele decenii.

Principalele motive pentru care adolescenții devin părinți sunt (Ciupercă, 2012, pp.188-189):

a. Schimbările care au apărut în atitudinea societății față de sarcina adolescentină. Astfel, astăzi, puține stigmate sociale mai sunt în general asociate sarcinii adolescentine, iar familiile de origine sunt suportive, implicându-se emoțional și financiar. De asemenea, există o serie de programe de asistență socială comunitară pentru adolescentele care urmează să nască, pentru cele care au făcut-o deja, ca și pentru părinții acestora.

b. Neglijarea unei contracepții adecvate de către adolescenții activi sexuali. Un rol important îl au aici părinții, care transmit credințele proprii despre comportamentul sexual și folosirea contraceptivelor. Dacă părinții susțin decizia adolescentei de a-și începe viața sexuală și de a se proteja, atunci fetele sunt mai înclinate să folosească regulat mijloacele de autoprotecție.
c. Atitudinile personale, cum ar fi: dorința de a avea un copil pe care s-l răsfețe și să-l crească după bunul plac; dorința de a obține dragoste necondiționată de la o altă făptură umană; graviditatea intenționată, ca urmare a dorinței intense de a-și pedepsi părinții superprotectivi și dominatori.

Principalele consecințe ale parentalității la adolescenți sunt:

a. Restrângerea posibilităților de finalizare a studiilor, cu consecințe directe asupra profesionalizării. Abandonul școlar are efecte negative pe termen lung: deficiențe semnificative în educație, slujbe cu prestigiu scăzut și venit redus, satisfacție scăzută în muncă.

b. În cazul în care sarcina conduce la o căsătorie timpurie, aceasta este de obicei instabilă. Nu sarcina în sine este cauza primară a nefericirii, ci căsătoria timpurie a părinților adolescenți.
c. Resursele financiare sunt limitate pentru părinții adolescenți, ei fiind frecvent incapabili să asigure o îngrijire parentală corespunzătoare adultului cu nou-născut. Instabilitatea economică care survine după căsătoria adolescenților părinți care au renunțat la școală este, de obicei, cauza principală a separării cuplului în primii doi ani de viață comună.
d. Consecințele parentalității timpurii se întrevăd și în relația părinte-copil. Unii autori atrag atenția asupra relațiilor distorsionate, abuzive și nesatisfăcătoare din punct de vedere emoțional cu copiii.
e. Expunerea copilului la un risc biologic și psihologic mai mare decât al celui născut de mame adulte. Sunt câteva deficiențe corelate pozitiv cu vârsta fragedă a mamei la naștere: retardare mintală, diabet, malformații congenitale asociate (Ciupercă, 2012, pp.189-190).

BIBLIOGRAFIE

1. Adams B., *The Family: A Sociological Interpretation,* Rand McNally, 1980.
2. Ahrons C., Rodgers R., *Divorced Families: A Multi-disciplinary View,* Norton, 1987.
3. Anghel E., *Psihologia cuplului și psihosexologie,* Editura Universității Titu Maiorescu, 2014.
4. Béjin A., *Căsătoria extraconjugală astăzi*, în, Ariés P., Béjin A. (coord), Sexualități Occidentale, Editura Antet, 1998.
5. Belkin G., Goodman N., *Marriage, Family and Intimate Relationships,* Rand McNally, 1980.
6. Bowen G., Orthner D., *Sex Role Congruency and Marital Quality,* în, Journal of Marriage and Family, nr.46, 1983.
7. Brown S., Lewis B., *Ralational Dominance and Mate-Seection Criteria,* în, Evolution and Human Behavior, nr.25, 2004.
8. Bryjak G., Soroka M., *Sociology. Changing societies in a diverse world,* Allyn & Bacon, Boston, 2001.
9. Chapman G., *The Five Love Languages,* Northfield Publishing, 1992.
10. Ciupercă C., *Cuplu modern – între emancipare şi disoluţie,* Editura Tipoalex, 2000.
11. Ciupercă C., *Metamorfozele structurii de rol-sex în cuplul modern,* rport de cercetare, 2001.

12. Ciupercă C., *Tratat de psihosociologia familiei*, Editura SITECH, Craiova, 2012.
13. Ciupercă E., *Femeile de afaceri din România: o nouă minoritate activă,* Editura ANI, 2006.
14. Cohen D., *Body Language in Relationships,* Sheldon Press, 1992.
15. Coleman J., *Foundations of Social Theory,* Harvard University Press, Cambridge.
16. Corbin A., *Relația intimă sau plăcerile schimbului,* în, Ariés R., Duby G. (coord), Istoria vieții private, Editura Meridiane, 1997.
17. Corneau G., *Există iubiri fericite? – Psihologia relaţiei de cuplu,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2000.
18. Damian N., *Sociologia familiei,* Universitatea București, 1972.
19. Eysenck H., Eysenck M., *Descifrarea comportamentului uman,* Editura Teora, 1998.
20. Fallon J., *Handbook of Behavioral Family Therapy,* Guildford Press, New York, 1988.
21. Gelles R., *Intimate Violence in Family,* Sage Publications, Thousand Oaks, 1997.
22. Ghebrea G., *Factorii ce afectează stabilitatea cuplului marital,* în, Revista Calitatea Vieții, nr.1-2, 1999.
23. Glasser W., *Choice Theory: A new Psychology of Personal Freedom,* Harper and Collins, 1998.
24. Golu P., *Fundamentele psihologiei sociale,* Editura ExPonto, 2000.
25. Grunberg L., *(R)evoluții în sociologia feministă,* Editura Polirom, Iași, 2002.

26. Hampton R., *Family Violence,* Sage Publications, London, 1999.
27. Hantrais L., *Family Change and Policy Responses in Europe,* Loughrough University, European Research Center, London, 2003.
28. Hardyment C., *The Future of the Family,* Orion Publishing Group, 1998.
29. Hartfield E., Rapson R., *Love, Sex and Intimacy,* Harper and Collins, 1993.
30. Hartman C., *Dating the Divorced Man,* Adams Media, 2007.
31. Iluș P., *Familia – cunoaștere și asistență,* Editura Argonaut, 1995.
32. Iluț P., *Sociopsihologia și antropologia familiei,* Editura Polirom, Iași, 2005.
33. Iluț P., *Stări și fenomene ale spațiului domestic în România,* Presa Universitară Clujeană, 2008.
34. Iluț P. (coord.), *Familia monoparentală în România și fenomene conexe,* Presa Universitară Clujeană, 2009.
35. Iluț P. (coord), *Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății,* Editura Polirom, Iași, 2015.
36. Kerckoff A., *The Social Context of Attraction,* în, Huston T. (ed.) Foundations of Interpersonal Attraction, Academic Press, 1974.
37. Kingma D., *The 9 Types of Lovers,* Conari Press, 1999.
38. Lecuyer B., *Tradiționalism,* în, Boudon P. (coord.), Dicționar de Sociologie, Editura Univers Enciclipedic, 1993.
39. Lundberg S., Rose E., *Child Gender and the Transition to Marriage,* în, Demography, nr.40, 2003. Mitrofan N., *Dragostea și căsătoria,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

40. Mitrofan N., Mitrofan I., *Familia de la A…la Z,* Editura Științifică, București, 1991.
41. Mitrofan I., *Cuplul conjugal – armonie și dizarmonie,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
42. Mitrofan I., Ciupercă C., *Psihologia relaţiilor dintre sexe, mutaţii şi alternative*, Editura Alternative, 1997.
43. Mitrofan I., Ciupercă C., *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei,* Editura Mihaela Press, 1998.
44. Mitrofan I., Ciupercă C., *Psihologia vieţii de cuplu – între iluzie şi realitate*, Editura SPER, Colecţia Alma Mater, Bucureşti, 2000.
45. Mitrofan I., Ciupercă C., *Psihologia şi terapia cuplului*, Editura SPER, Colecţia „Caiete Experienţiale", Nr 13, Bucureşti, 2002.
46. Neculau A. (coord), *Manual de psihologie socială,* Editura Polirom, Iași, 2003.
47. Nicholas M., *The Essentials of Family Therapy,* Pearson, Boston, 2005.
48. Nuță A., *Psihologia comunicării în cuplu, E*ditura SPER, 2002.
49. Nuţă A., *Psihologia Cuplului*, Editura SPER, Colecţia Alma Mater, Bucureşti, 2006.
50. Pascal M., *Arta de a fi mereu împreună,* Editura Axel Springer, 2001.
51. Pines A., *Falling in Love,* Taylor and Francis Group, 2005.
52. Popescu R., *Familia tânără în societatea românească,* în, Revista Calitatea Vieții, nr.1, 2003.

53. Rădulescu S., *Relațiile extraconjugake – între opțiunea personală și judecata morală,* în, Revista Română de Sociologie, nr.3-4, 1998.
54. Rotariu T., *Procese demografice,* Editura Polirom, Iași, 2009.
55. Rujoiu O., Rujoiu V., *Vest și Est. Cultura violenței și emoțiile sociale,* Edita ASE, București, 2010.
56. Schnabl S., *Bărbatul și femeia,* Chișinău, 1993.
57. Schnapper D., *Tradiție,* în, Boudon P. (coord.), Dicționar de Sociologie, Editura Univers Enciclopedic, 1993.
58. Schwartz M., Scott B., *Marriages and Families,* Prestige Hall, 1994.
59. Segalen M., *Sociologia familiei,* Editura Polirom, Iași, 2011.
60. Shackelford T., Schmitt D., Buss D., *Universal Dimensions of Human Mate Preferences,* în, Personality and Invidual Differences, nr.39, 2005.
61. Simion M., *Familia în Europa între anii 1960 și 2000,* în, Revista Calitatea Cieții, nr.1-4, 2002.
62. Slămnescu R., *Cupluri fără copii,* în Educație, nr.2, 1994.
63. Stănciulescu E., *Sociologia educației familiale,* vol.1., Editura Polirom, Iași, 1997.
64. Stănoiu A., Voinea M., *Sociologia familiei,* Universitatea București, 1983.
65. Sternberg R., *The Triangle of Love,* Basic, 1988.
66. Strong B., DeVault C., Sayad B., *The Marriage and the Family Experience> Intimate Relationships in a Changing Society,* Wadsworth Publishing Company, Belmont.
67. Șchiopu U., Verza E., *Psihologia vârstelor,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.

68. Ştefănescu D., *Educaţia pentru egalitate prin diferenţă,* în, Grunberg L., Miroiu M. (coord), Gen şi educaţie, Editura Ana, 1997.
69. Vincent G., *Coabitarea juvenilă,* în, Ariés P., Duby G. (coord), Istoria vieţii private, Editura Meridiane, 1997.
70. Voinea M., *Sociologia familiei,* T.U.B., 1993.
71. Voinea M., *Psihosociologia familiei,* Editura Universităţii Bucureşti, 1996.
72. Waite L., Gallagher M., *The Case for Marriage: Why Married People are Happier, Healthier and Better off Financially,* Broadway Books, New York, 2000.
73. Wilson J., *Valorile familiale şi rolul femeilor,* în, Sinteza, nr.99, 1994.
74. Wonden W., *Grief Counseling and Grief Therapy,* Springer, New-York, 2002.

ISBN: 978-606-37-0450-5